

ΑΡΧΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

**ΜΙΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**

**Γ' ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΜΑΘΗΜΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ**

**Γ' ΤΑΞΗ ΕΠΑ.Λ.
ΤΟΜΟΣ 2ος**

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ:

Θεοχαρούλα Μαγουλά
Δρ. Οικονομολόγος, Σύμβουλος Π.Ι.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ:

Λιανός Θεόδωρος
Καθηγητής Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών
Παπαβασιλείου Αντώνιος
Καθηγητής Β/θμιας Εκπαίδευσης
Χατζηανδρέου Ανδρέας
Καθηγητής Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΚΡΙΤΕΣ:

Προδρομίδης Κυπριανός
Καθηγητής Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών
Λαζάνης Γεώργιος
Καθηγητής Β/θμιας Εκπαίδευσης
Μοσχολέα Δέσποινα
Καθηγήτρια Β/θμιας Εκπαίδευσης

Σχήματα Σκίτσα:

Γιακουμέλου Κατερίνα (Ρωξάνη)

Καλλιτεχνική επιμέλεια εξωφύλλου:
Παπασπύρου Σπύρος

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας, η οποία δημιουργήθηκε με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ / ΕΠ «Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση» / Πράξη «ΣΤΗΡΙΖΩ».

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Οι διορθώσεις πραγματοποιήθηκαν κατόπιν έγκρισης του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Λιανός Θ., Παπαβασιλείου Α., Χατζηανδρέου Α.

Η συγγραφή και η επιστημονική επιμέλεια
του βιβλίου πραγματοποιήθηκε υπό
την αιγίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΑΡΧΕΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΘΕΩΡΙΑΣ

ΜΙΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Γ' ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΜΑΘΗΜΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

Γ' ΤΑΞΗ ΕΠΑ.Λ.
ΤΟΜΟΣ 2ος

Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Η Τζόαν Ρόμπινσον (1903-1983) ήταν μια σπουδαία οικονομολόγος. Το γραπτό της έργο συμπεριλαμβάνει 24 βιβλία και δεκάδες άρθρα σε πολλούς τομείς. Τα σπουδαία έργα της αρχίζουν με το γνωστό “Τα οικονομικά του Ατελούς Ανταγωνισμού” όπου αναλύει οικονομικούς κλάδους που λειτουργούν σε αγορές οι οποίες βρίσκονται θεωρητικά μεταξύ μονοπωλίου και τελικού ανταγωνισμού.

ΜΟΡΦΕΣ ΑΓΟΡΑΣ

1. Εισαγωγή

Σε προηγούμενο κεφάλαιο γνωρίσαμε την έννοια της αγοράς. Υπάρχουν διάφορα κριτήρια με τα οποία διακρίνουμε τις μορφές της. Ένα κριτήριο είναι το είδος του εμπορεύματος που διακινείται. Για παράδειγμα, έχουμε αγορά τροφίμων, αγορά ποτών, αγορά ετοίμων ενδυμάτων, αγορά συναλλάγματος κτλ. Ένα άλλο είναι ο βαθμός ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων ενός κλάδου, που εξαρτάται από τον αριθμό των επιχειρήσεων και από την ομοιογένεια του προϊόντος που παράγουν και διαθέτουν. Με βάση το κριτήριο αυτό οι μορφές αγοράς που εξετάζονται σ' αυτό το κεφάλαιο είναι: Ο πλήρης (ή τέλειος) ανταγωνισμός, το μονοπώλιο, το ολιγοπώλιο και ο μονοπωλιακός ανταγωνισμός.

Κάθε επιχείρηση, ανάλογα με τη μορφή αγοράς στην οποία ανήκει το προϊόν που παράγει, διαμορφώνει και αντίστοιχη συμπεριφορά σχετικά με: (i) Την ποσότητα του προϊόντος που θα παράγει, (ii) την τιμή στην οποία θα προσφέρει την ποσότητα αυτή και (iii) τις άλλες ενέργειες που θα κάνει για να αυξήσει το κέρδος της.

Επισημαίνεται ότι πάντα αναφερόμαστε σε μια ιδεατή επιχείρηση που, ενώ έχει διαφορές με όλες τις πραγματικές επιχειρήσεις, συνδυάζει όλα τα κοινά τους στοιχεία και έτσι γίνεται η αντιπροσωπευτική του κλάδου.

2. Πλήρης (ή τέλειος) ανταγωνισμός

Η αγορά ενός προϊόντος θεωρείται πλήρως ανταγωνιστική, όταν έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

α. Υπάρχει μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων που παράγουν το προϊόν.

β. Το προϊόν όλων των επιχειρήσεων είναι ομοιογενές.

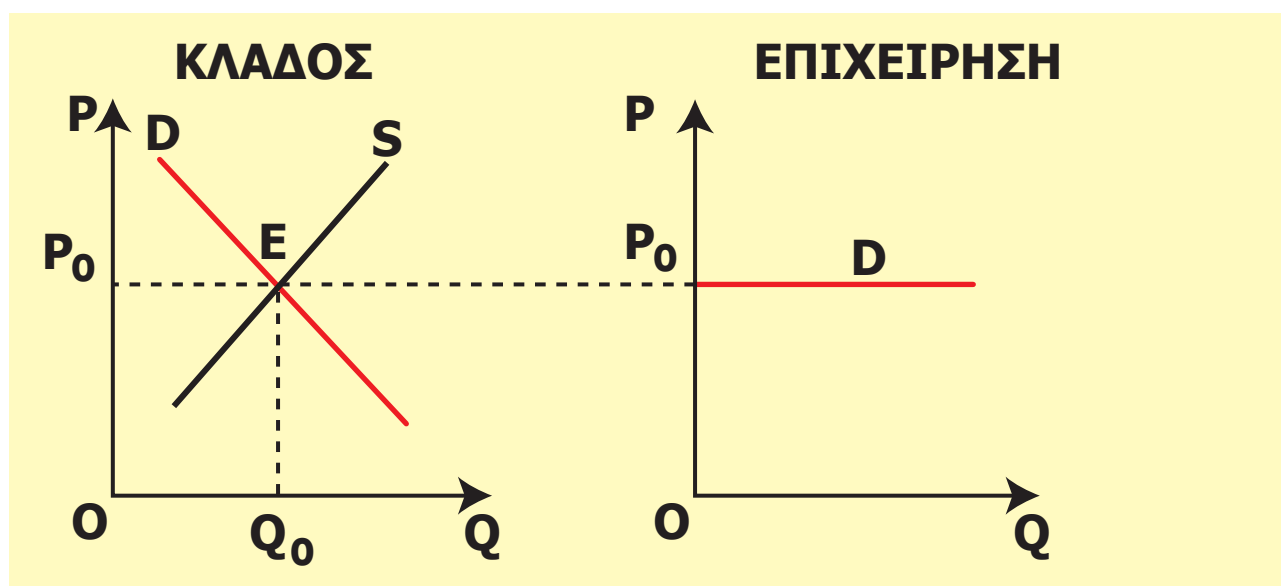
γ. Υπάρχει ελευθερία εισόδου και εξόδου των επιχειρήσεων στον κλάδο παραγωγής.

Ας δούμε πιο αναλυτικά τη σημασία αυτών των χαρακτηριστικών.

α) Όταν λέμε μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων που παράγουν το προϊόν, εννοούμε ότι η κάθε μια επιχείρηση χωριστά δεν μπορεί με τις ενέργειές της να επηρεάσει την τιμή του προϊόντος. Η τιμή του προϊόντος καθορίζεται στην αγορά από τις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης και είναι δεδομένη για την επιχείρηση. Ο βασικός λόγος που ισχύει αυτό είναι ότι η ποσότητα προϊόντος που παράγει κάθε επιχείρηση είναι ένα ελάχιστο μέρος της συνολικής παραγωγής και προσφοράς όλων των επιχειρήσεων του κλάδου. Επομένως αύξηση ή μείωση της προσφοράς από έναν παραγωγό δεν έχει καμιά ουσιαστική επίδραση στην αγοραία προσφορά του προϊόντος και δεν μεταβάλλει την τιμή του. Επίσης δε συμφέρει τον μεμονωμένο παραγωγό να διαθέτει το προϊόν του σε τιμή διαφορετική από την τιμή που έχει διαμορφωθεί στην αγορά γιατί, αν προσφέρει σε μεγαλύτερη τιμή, οι αγοραστές μπορούν να βρουν το ίδιο προϊόν φτηνότερο στην αγορά, ενώ, αν το προσφέρει σε μικρότερη τιμή, θα μειωθούν τα έσοδά του.

Το διάγραμμα 6.0. δείχνει το σχηματισμό της τιμής ενός προϊόντος στην αγορά από την αγοραία προσφορά (συνολική προσφορά όλων των επιχειρήσεων του κλάδου) και την αγοραία ζήτηση, ενώ για τη μεμονωμένη επιχείρηση η τιμή αυτή είναι δεδομένη, με συνέπεια η επιχείρηση να μπορεί να προσφέρει στην τιμή αυτή οποιαδήποτε ποσότητα είναι σε θέση να παράγει.

Στον πλήρη ανταγωνισμό για κάθε επιχείρηση χωριστά η τιμή είναι δεδομένη και αυτή που προσδιορίζεται στην αγορά από τις δυνάμεις προσφοράς και ζήτησης.

Διάγραμμα 6.0. Καμπύλες ζήτησης του κλάδου και της επιχείρησης

β) Το προϊόν που προσφέρεται από όλες τις επιχειρήσεις είναι ομοιογενές. Οι καταναλωτές θεωρούν ότι όλες οι παραγόμενες και προσφερόμενες μονάδες προϊόντος από τις επιχειρήσεις του κλάδου είναι ίδιες.

γ) Είναι ελεύθερη η είσοδος και η έξοδος των επιχειρήσεων στον κλάδο παραγωγής του προϊόντος. Αυτό σημαίνει εξασφάλιση του ανταγωνισμού, μεταβολές στην αγοραία προσφορά και, συνεπώς, στην τιμή του προϊόντος και τα κέρδη των επιχειρήσεων. Όταν ένας κλάδος παραγωγής εμφανίζει μεγάλα κέρδη, τότε και νέες επιχειρήσεις μπορούν να παράγουν το προϊόν, με αποτέλεσμα να αυξάνεται η αγοραία προσφορά και να μειώνεται η τιμή του. Αντίθετα, όταν σε έναν κλάδο υπάρχουν ζημιές, κάποιες επιχειρήσεις σταματούν την παραγωγή του προϊόντος, με αποτέλεσμα να μειώνεται η προσφορά και να αυξάνεται η τιμή του.

Πρέπει να επισημάνουμε ότι ο πλήρης ανταγωνισμός είναι μια μορφή αγοράς που πολύ δύσκολα τη συναντάμε στην πραγματικότητα. Οι συνθήκες παραγωγής και διάθεσης ενός προϊόντος είναι διαφορετικές για κάθε επιχείρηση, όπως επίσης είναι δύσκολο για τον καταναλωτή να μην επηρεαστεί σχετικά με την ομοιογένεια του προϊόντος και από άλλα στοιχεία, για παράδειγμα, από τον τόπο παραγωγής για τα γεωργικά προϊόντα. Η μελέτη του όμως μας επιτρέπει να κατανοήσουμε ευκολότερα διάφορα οικονομικά φαινόμενα, όπως για παράδειγμα τη θεωρία των τιμών. Εξάλλου ο πλήρης ανταγωνισμός μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέτρο σύγκρισης με τις υπάρχουσες συνθήκες μιας πραγματικής αγοράς. Ως αγορά πλήρους ανταγωνισμού μπορούμε να θεωρήσουμε το χρηματιστήριο και ορισμένα αγροτικά προϊόντα, όπως για παράδειγμα σιτάρι, ρύζι, καλαμπόκι.

3. Έσοδα, Κόστος και Ισορροπία της Επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό

(i) Έσοδα της επιχείρησης

Συνολικά έσοδα (total revenue) μιας επιχείρησης είναι οι συνολικές εισπράξεις της από την πώληση ορισμένης ποσότητας ενός προϊόντος. Το συνολικό έσοδο (TR) υπολογίζεται από το γινόμενο της τιμής (P) επί την ποσότητα (Q):

$$TR = P \cdot Q \quad (1)$$

Η παραπάνω συνάρτηση μπορεί να παρασταθεί γραφικά. Εφόσον στον **τέλειο ανταγωνισμό** η τιμή είναι δεδομένη για την επιχείρηση, το συνολικό έσοδο εξαρτάται μόνον από την πωλούμενη ποσότητα (Q). Επομένως, η συνάρτηση (1) είναι ευθεία γραμμή και διέρχεται από την αρχή των αξόνων [διάγραμμα 6.1.].

Αν διαιρέσουμε το συνολικό έσοδο με την πωλούμενη ποσότητα, βρίσκουμε το μέσο έσοδο (AR) (average revenue), δηλαδή το έσοδο ανά μονάδα προϊόντος που πωλείται:

$$AR = \frac{TR}{Q} \quad (2)$$

Το επιπλέον έσοδο από την πώληση μιας επιπλέον μονάδας προϊόντος ονομάζεται οριακό έσοδο (marginal revenue ή MR) και υπολογίζεται από το λόγο της μεταβολής του συνολικού εσόδου προς τη μεταβολή της πωλούμενης ποσότητας:

$$MR = \frac{\Delta(P \cdot Q)}{\Delta Q} \quad (3)$$

Στον τέλειο ανταγωνισμό το μέσο έσοδο και το οριακό έσοδο είναι σταθερά και ίσα με την τιμή:

$$AR = \frac{TR}{Q} = \frac{P \cdot Q}{Q} = P$$

$$MR = \frac{\Delta(P \cdot Q)}{\Delta Q} = \frac{P \cdot \Delta Q}{\Delta Q} = P$$

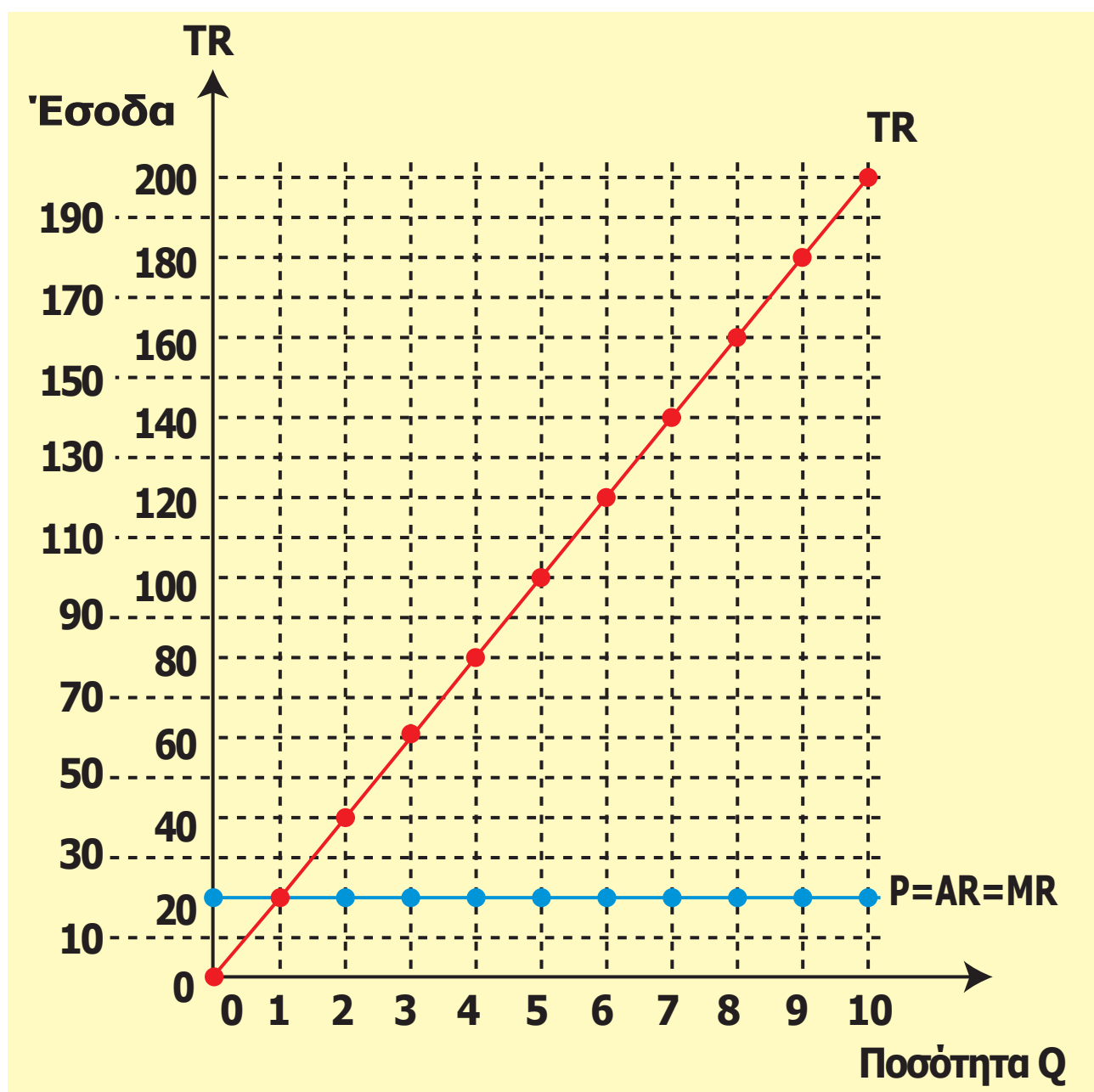
Μπορούμε να μελετήσουμε τις μεταβολές των εσόδων μιας επιχείρησης με τα δεδομένα του πίνακα 6.1. Η πρώτη στήλη δείχνει τις ποσότητες του προϊόντος που διαθέτει η επιχείρηση στην αγορά. Η δεύτερη στήλη δείχνει την τιμή κάθε μονάδας προϊόντος. Επειδή η επιχείρηση λειτουργεί σε πλήρη ανταγωνισμό, η τιμή είναι δεδομένη και θεωρούμε ότι στην τιμή αυτή η επιχείρηση μπορεί να πωλήσει όλη την ποσότητα που παράγει. Η τιμή στο παράδειγμα είναι 20 ευρώ. Όλοι οι υπολογισμοί έγιναν με τη χρησιμοποίηση των τύπων (1), (2) και (3).

Διευκρινίζεται ότι σε άλλες μορφές αγοράς δεν ισχύουν οι υπολογισμοί του πίνακα 6.1

Πίνακας 6.1. Παράδειγμα υπολογισμού συνολικού μέσου και οριακού εσόδου

Μονάδες Προϊόντος Q	Τιμή Μονάδας P	Συνολικό Έσοδο $TR = P \cdot Q$	Μέσο Έσοδο AR	Οριακό Έσοδο MR
0	20	0	20	20
1	20	20	20	20
2	20	40	20	20
3	20	60	20	20
4	20	80	20	20
5	20	100	20	20
6	20	120	20	20
7	20	140	20	20
8	20	160	20	20
9	20	180	20	20
10	20	200	20	20

Με βάση τα δεδομένα του πίνακα μπορούμε να δούμε τις σχέσεις (1), (2) και (3) στο διάγραμμα 6.1. Τα σημεία της ευθείας TR δείχνουν το συνολικό έσοδο της επιχείρησης για την αντίστοιχη ποσότητα προϊόντος. Η κλίση της ευθείας TR είναι η τιμή του προϊόντος. Η ευθεία $P = AR = MR$ είναι παράλληλη στον άξονα των ποσοτήτων και δείχνει ότι η τιμή παραμένει σταθερή για την επιχείρηση, ανεξάρτητα από την ποσότητα του προϊόντος που διαθέτει στην αγορά.

Διάγραμμα 6.1. Οι καμπύλες συνολικού, μέσου και οριακού εσόδου

(ii) Το κόστος της επιχείρησης

Συνολικό κόστος της επιχείρησης που παράγει ένα προϊόν είναι όλα τα έξοδα που κάνει η επιχείρηση για την παραγωγή του. Στο συνολικό κόστος συμπεριλαμβάνονται όλες οι δαπάνες για την πληρωμή των παραγωγικών συντελεστών που μετέχουν στην παραγωγή, ακόμη και εκείνων που ανήκουν στην επιχείρηση ή στον επιχειρηματία. Για παράδειγμα, το συνολικό κόστος του παραγωγού ντομάτας περιλαμβάνει όλες τις δαπάνες για σπόρο, λιπάσματα, νερό, φυτοφάρμακα, αμοιβές εργατών κτλ. καθώς επίσης τις δαπάνες για τη φθορά των μηχανημάτων, που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή, το ενοίκιο της γης, έστω κι αν αυτή ανήκει στον παραγωγό, και επιπλέον την αμοιβή της εργασίας του ίδιου του παραγωγού. Το ενοίκιο της γης και η αμοιβή για την εργασία του ίδιου του παραγωγού περιλαμβάνονται στο κόστος, επειδή ο ιδιοκτήτης θα μπορούσε να νοικιάζει τη γη του και να εισπράττει ενοίκιο, αν δεν τη χρησιμοποιούσε ο ίδιος για παραγωγή, καθώς και να εισπράττει αμοιβή εργαζόμενος αλλού.

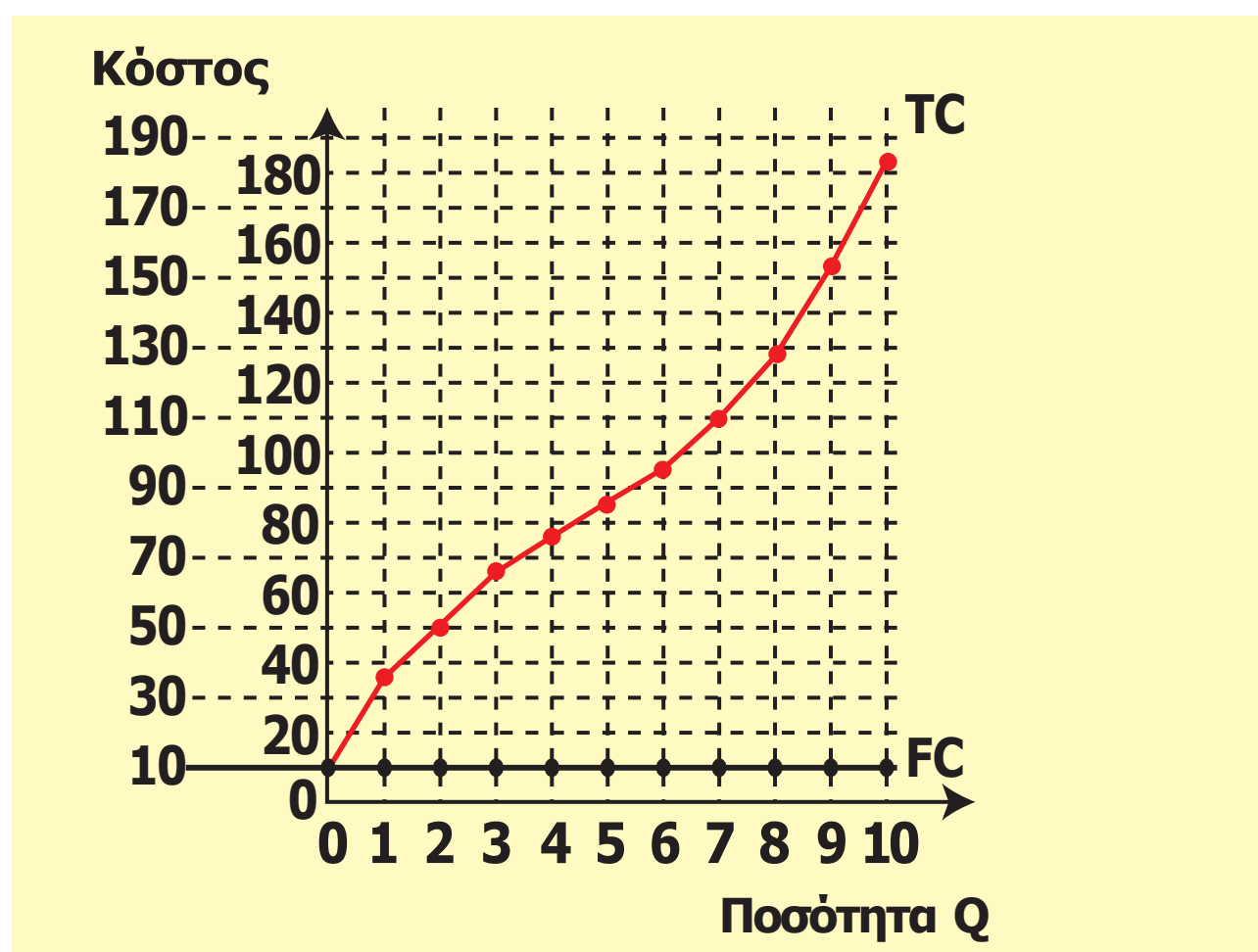
Το αριθμητικό παράδειγμα του πίνακα 6.2. δείχνει τη σχέση μεταξύ κόστους και παραγόμενης ποσότητας. Η δεύτερη στήλη δείχνει το συνολικό κόστος για κάθε ποσότητα παραγωγής. Η τρίτη στήλη δείχνει το κόστος ανά μονάδα προϊόντος σε διαφορετικά επίπεδα (ποσότητες) παραγωγής. Η τέταρτη στήλη δείχνει το επιπλέον κόστος από την παραγωγή μιας επιπλέον μονάδας προϊόντος σε κάθε επίπεδο παραγωγής.

Πίνακας 6.2. Το κόστος της επιχείρησης

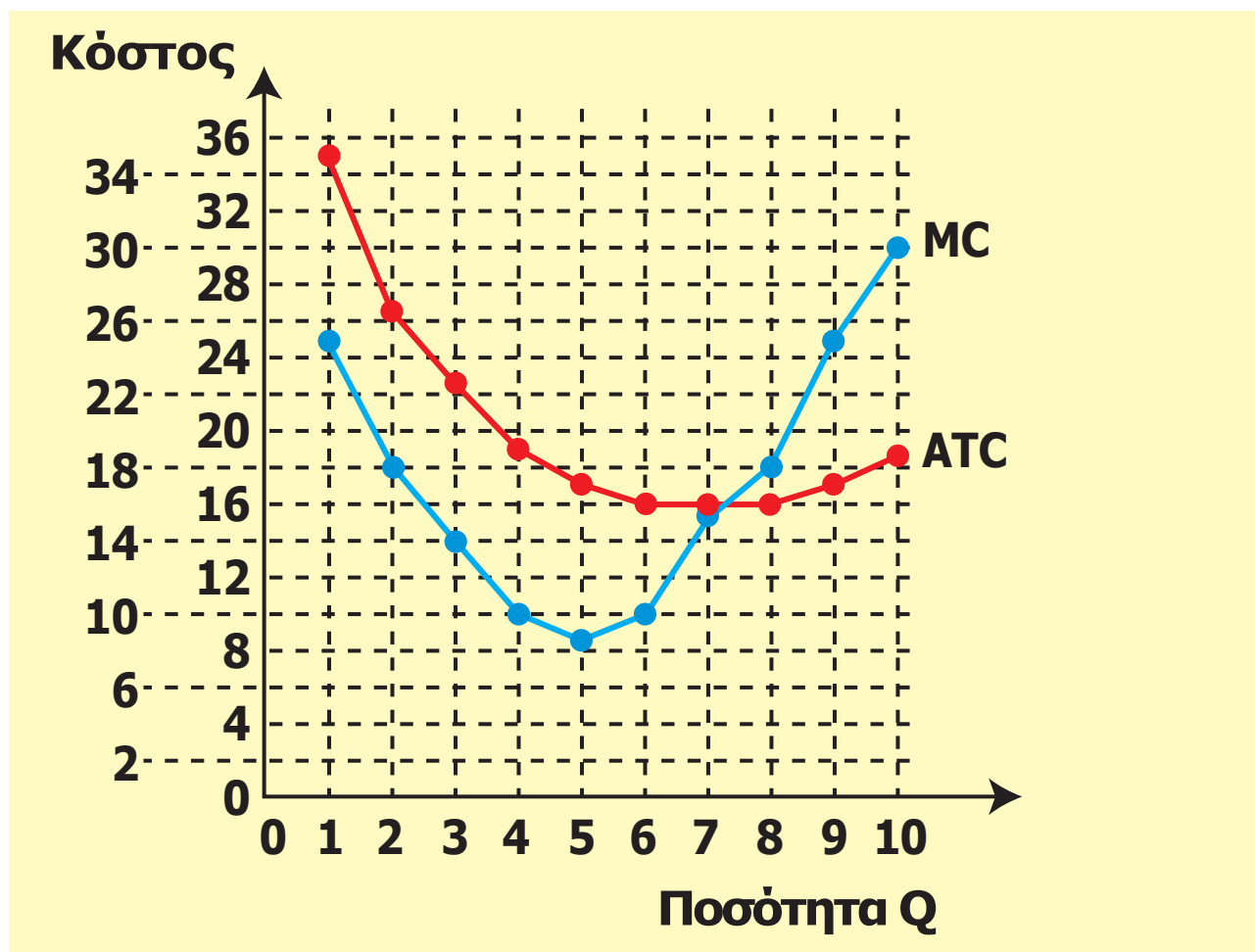
Ποσότητα Προϊόντος	Συνολικό Κόστος TC	Μέσο (συνολικό) κόστος $ATC = \frac{TC}{Q}$	Οριακό κόστος $MC = \frac{\Delta(TC)}{\Delta Q}$
0	10	-	-
1	35	35	25
2	53	26,5	18
3	67	22,3	14
4	77	19,25	10
5	85	17	8
6	95	15,8	10
7	110	15,7	15
8	128	16	18
9	153	17	25
10	183	18,3	30

Στο διάγραμμα 6.2.α. φαίνεται η καμπύλη του συνολικού και του σταθερού κόστους της επιχείρησης. Το συνολικό κόστος αυξάνεται, καθώς αυξάνεται η παραγόμενη ποσότητα προϊόντος, επειδή απαιτούνται μεγαλύτερες ποσότητες παραγωγικών συντελεστών.

Στο διάγραμμα 6.2.β. το μέσο (συνολικό) και το οριακό κόστος μειώνονται, καθώς αυξάνεται η παραγόμενη ποσότητα έως κάποιο επίπεδο παραγωγής και, όταν η παραγωγή υπερβεί το μέγεθος αυτό, αρχίζουν να αυξάνονται.

Διάγραμμα 6.2.α. Οι καμπύλες του συνολικού και σταθερού κόστους

Διάγραμμα 6.2.β. Οι καμπύλες οριακού και μέσου (συνολικού) κόστους

(iii) Οικονομικό αποτέλεσμα και θέση ισορροπίας της επιχείρησης

Με τον όρο οικονομικό αποτέλεσμα της επιχείρησης εννοούμε το κέρδος ή τη ζημιά που προκύπτει, αν από τα συνολικά έσοδα αφαιρέσουμε το συνολικό κόστος:

$$\text{Κέρδος (K)} = \text{Συνολικά έσοδα} - \text{Συνολικό κόστος ή} \\ K = TR - TC$$

Αν η διαφορά μεταξύ των συνολικών εσόδων και του συνολικού κόστους είναι θετική, η επιχείρηση έχει κέρδος. Αν η διαφορά είναι αρνητική, η επιχείρηση έχει ζημιά. Το κέρδος της επιχείρησης μπορεί να υπολογιστεί και με άλλο τρόπο: Αν από το έσοδο ανά μονάδα προϊ-

όντος, δηλαδή το μέσο έσοδο (AR), αφαιρέσουμε το κόστος ανά μονάδα προϊόντος, δηλαδή το μέσο συνολικό κόστος (ATC), βρίσκουμε το κέρδος ανά μονάδα προϊόντος. Το γινόμενο του ανά μονάδα προϊόντος κέρδους επί το συνολικό αριθμό των μονάδων που πωλούνται (Q) δίνει το κέρδος της επιχείρησης:

$$K = (AR - ATC) \cdot Q.$$

Με τα δεδομένα των πινάκων 6.1. και 6.2. μπορούμε να κατασκευάσουμε τον πίνακα 6.3. και να υπολογίσουμε το οικονομικό αποτέλεσμα της επιχείρησης για κάθε επίπεδο (ποσότητα) παραγωγής.

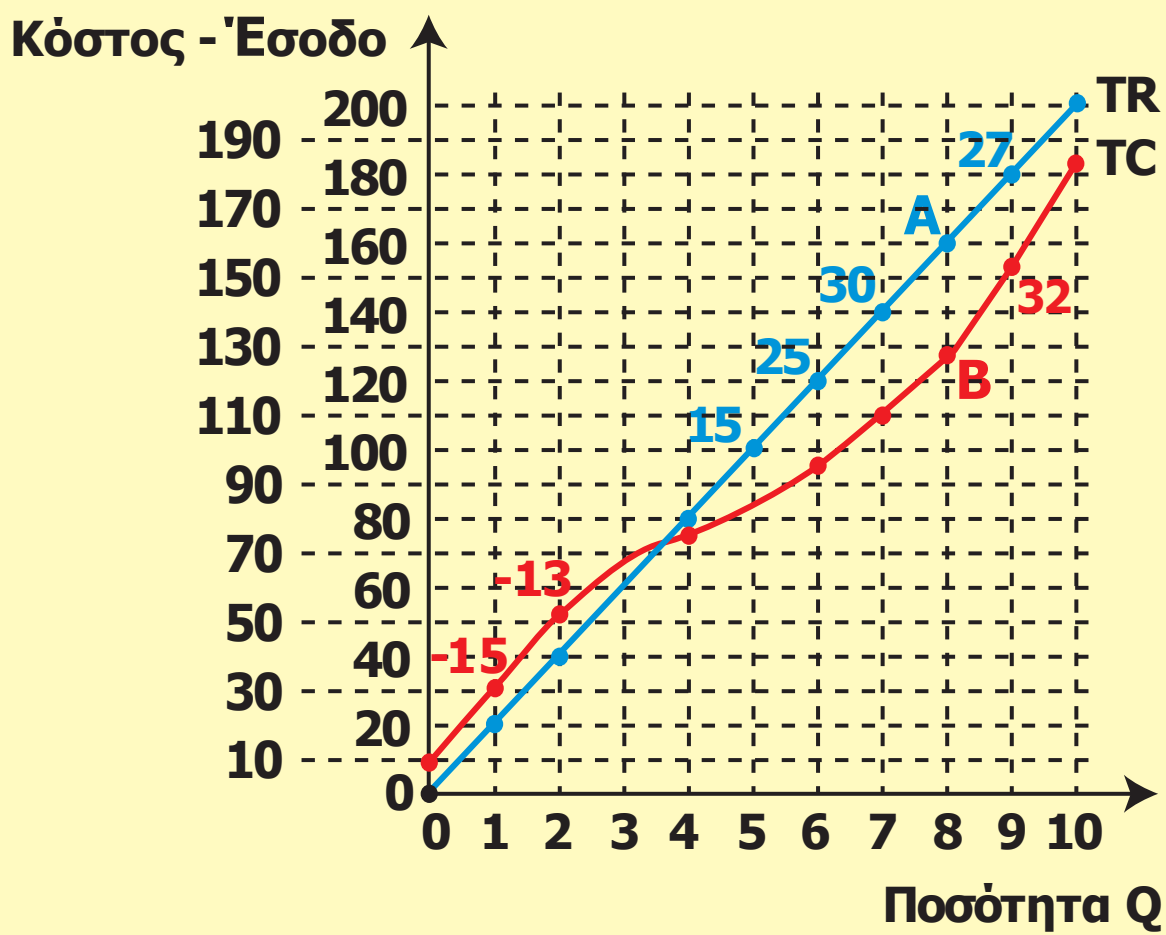
Πίνακας 6.3. Το οικονομικό αποτέλεσμα της επιχείρησης

Μονάδες Προϊόντος Q	Συνολικά Έσοδα TR	Συνολικό κόστος TC	Κέρδος K = TR - TC
0	0	10	-10
1	20	35	-15
2	40	53	-13
3	60	67	-7
4	80	77	3
5	100	85	15
6	120	95	25
7	140	110	30
8	160	128	32
9	180	153	27
10	200	183	17

Όπως φαίνεται στον πίνακα 6.3., όταν η επιχείρηση παράγει μια μονάδα προϊόντος, έχει ζημιά 15 ευρώ. Αν αυξήσει την παραγωγή της στις δύο μονάδες προϊόντος, μειώνει τη ζημιά στα 13 ευρώ. Η επιχείρηση αρχίζει να εμφανίζει κέρδος, όταν παράγει 4 μονάδες προϊόντος.

Αντικειμενικός σκοπός της επιχείρησης είναι το μέγιστο κέρδος. Στο παράδειγμα του πίνακα 6.3. αυτό επιτυγχάνεται, όταν η επιχείρηση παράγει 8 μονάδες προϊόντος και το κέρδος της γίνεται 32 ευρώ. Όσο χρονικό διάστημα η τιμή στην αγορά παραμένει σταθερή (20 ευρώ), συμφέρει την επιχείρηση να συνεχίσει να παράγει 8 μονάδες προϊόντος, γιατί μεγιστοποιεί το κέρδος της. Στην περίπτωση αυτή η επιχείρηση βρίσκεται σε θέση ισορροπίας.

Τη θέση ισορροπίας μπορούμε να εντοπίσουμε και στο διάγραμμα 6.3. που βασίζεται στα δεδομένα του πίνακα 6.3. Στο διάγραμμα αυτό παρατηρούμε τις καμπύλες του συνολικού εσόδου (TR) και του συνολικού κόστους (TC). Στο επίπεδο παραγωγής, όπου η ευθεία του συνολικού εσόδου βρίσκεται "κάτω" από την καμπύλη του συνολικού κόστους, η επιχείρηση έχει ζημιά. Στο επίπεδο παραγωγής, όπου οι δύο καμπύλες τέμνονται το κέρδος είναι μηδέν. Στα επίπεδα παραγωγής, όπου η ευθεία του συνολικού εσόδου βρίσκεται "πάνω" από την καμπύλη του συνολικού κόστους, η επιχείρηση έχει κέρδος. Το μέγιστο κέρδος της επιχείρησης είναι στο επίπεδο παραγωγής όπου η κατακόρυφη απόσταση μεταξύ των καμπυλών είναι η μεγαλύτερη και είναι η θέση ισορροπίας της επιχείρησης. Στο παράδειγμα η μεγαλύτερη απόσταση είναι η $AB = 32$, που αντιστοιχεί σε παραγωγή 8 μονάδων προϊόντος και είναι, όπως είπαμε, η θέση ισορροπίας της επιχείρησης.

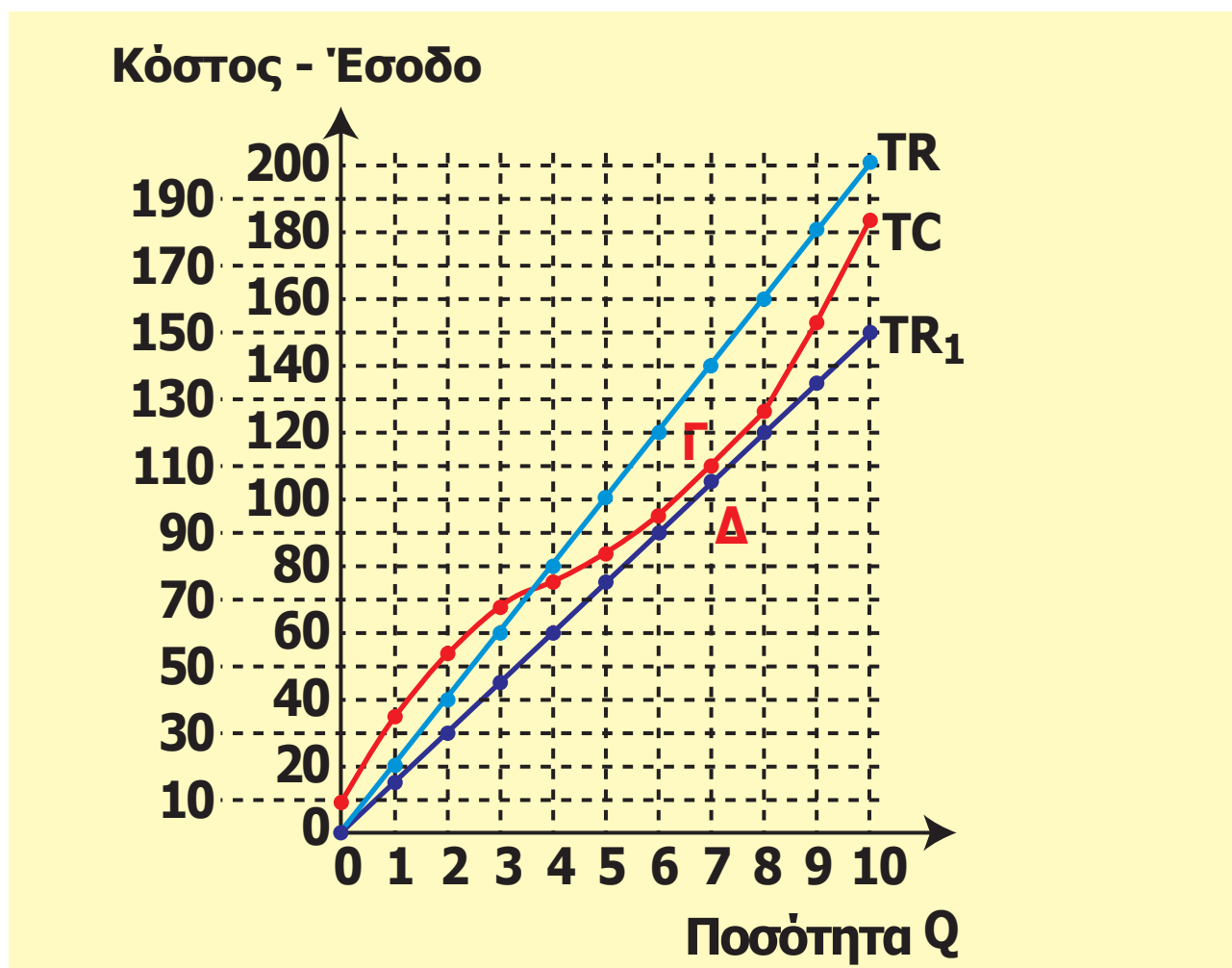
Διάγραμμα 6.3. Ισορροπία της επιχείρησης, όταν η διαφορά TR-TC είναι μέγιστη

Ας υποθέσουμε ότι η τιμή του προϊόντος στην αγορά μεταβάλλεται, για παράδειγμα, γίνεται 15 ευρώ. Για την επιχείρηση αυτό σημαίνει μείωση των συνολικών εσόδων και αλλαγή στη θέση ισορροπίας. Στον πίνακα 6.4. φαίνεται ότι η επιχείρηση θα έχει ζημία σε όλα τα επίπεδα παραγωγής. Σκοπός της επιχείρησης στην περίπτωση αυτή είναι η ελαχιστοποίηση της ζημιάς. Επομένως, η νέα θέση ισορροπίας επιτυγχάνεται όταν η παραγωγή είναι 7 μονάδες προϊόντος και η ζημία 5 ευρώ. Φυσικά μια επιχείρηση που έχει ζημιές δεν μπορεί να επιβιώσει μακροχρόνια. Αυτό όμως είναι δυνατό να συμβεί βραχυχρόνια, εφόσον η επιχείρηση καλύπτει το μεταβλητό κόστος και ένα μέρος του σταθερού κόστους. Στο διάγραμμα 6.4.

η νέα καμπύλη συνολικών εσόδων είναι η TR_1 με μικρότερη κλίση από τη TR . Η καμπύλη TR_1 βρίσκεται “κάτω” από την καμπύλη του συνολικού κόστους, αφού η επιχείρηση παρουσιάζει ζημιά σε όλα τα επίπεδα παραγωγής. Η κατακόρυφη απόσταση μεταξύ των καμπυλών TC και TR_1 δείχνει τη ζημιά της επιχείρησης στο αντίστοιχο επίπεδο παραγωγής. Επομένως, η νέα θέση ισορροπίας βρίσκεται εκεί που η απόσταση είναι η ελάχιστη. Στο παράδειγμα η ελάχιστη απόσταση είναι η $\Gamma\Delta = 5$.

Πίνακας 6.4. Η επιχείρηση παρουσιάζει παντού ζημιά

Μονάδες Προϊόντος Q	Συνολικό Έσοδο TR	Συνολικό κόστος TC	Κέρδος $K =$ $TR - TC$
0	0	10	-10
1	15	35	-20
2	30	53	-23
3	45	67	-22
4	60	77	-17
5	75	85	-10
6	90	95	-5
7	105	110	-5
8	120	128	-8
9	135	153	-18
10	150	183	-33

Διάγραμμα 6.4. Ισορροπία της επιχείρησης, όταν έχει ζημιά

(iv) Συνθήκη ισορροπίας της επιχείρησης

Στο προηγούμενο τμήμα προσδιορίσαμε τη θέση ισορροπίας της επιχείρησης βρίσκοντας την ποσότητα του προϊόντος που αποφέρει το μέγιστο κέρδος, μελετώντας τη συμπεριφορά του συνολικού εσόδου και του συνολικού κόστους. Ένας άλλος τρόπος προσδιορισμού της θέσης ισορροπίας είναι αυτός που εξετάζει τη συμπεριφορά του οριακού εσόδου ($M R$) και του οριακού κόστους ($M C$).

Έστω ότι η επιχείρηση παράγει μια συγκεκριμένη ποσότητα προϊόντος και φυσικά γνωρίζει το κόστος και τα έσοδά της για την ποσότητα αυτή. Πώς όμως θα αποφασίσει αν τη συμφέρει να παράγει μια επιπλέον μονάδα

προϊόντος; Κριτήριο σε αυτήν την απόφαση είναι αν το επιπλέον έσοδο (οριακό έσοδο), που της επιφέρει η πρόσθετη μονάδα προϊόντος, είναι μεγαλύτερο από το επιπλέον έξοδο (οριακό κόστος), που θα δημιουργήσει η παραγωγή της. Η διαφορά μεταξύ οριακού εσόδου και οριακού κόστους είναι το κέρδος που αποφέρει η παραγωγή της επιπλέον μονάδας. Εφόσον το οριακό κόστος είναι μικρότερο από το οριακό έσοδο, η επιχείρηση έχει κάθε λόγο να παράγει την επιπλέον μονάδα. Η επιχείρηση δεν έχει συμφέρον να αυξήσει την παραγωγή της, αν η επιπλέον μονάδα που θα παράγει έχει οριακό κόστος μεγαλύτερο από το οριακό έσοδο.

Για παράδειγμα, ας πάρουμε τα δεδομένα των προηγούμενων πινάκων. Η τιμή του προϊόντος είναι 20 ευρώ, άρα και το οριακό έσοδο της επιχείρησης είναι 20 ευρώ. Στον πίνακα 6.5. μπορούμε να δούμε αν συμφέρει την επιχείρηση να προχωρήσει στην παραγωγή της επόμενης μονάδας προϊόντος. Το κέρδος από τη συνολική παραγωγή προκύπτει από το αλγεβρικό άθροισμα των διαφορών του οριακού εσόδου και του οριακού κόστους. Το συνολικό κέρδος της επιχείρησης για κάθε επίπεδο παραγωγής βρίσκεται αν από το κέρδος της συνολικής παραγωγής αφαιρέσουμε το σταθερό κόστος, γιατί το σταθερό κόστος δε συμπεριλαμβάνεται στο οριακό κόστος.

Πίνακας 6.5.

Παραγό- μενη Ποσότητα	Οριακό έσοδο	Οριακό κόστος	Κέρδος από μιας παραγωγή επιπλέον μονάδας προϊόντος	Άθροισμα κερδών από συνολική παραγωγή	Σταθερό κόστος	Συνολικό κέρδος
1	20	25	-5	-5	10	-15
2	20	18	2	-3	10	-13
3	20	14	6	3	10	-7
4	20	10	10	13	10	3
5	20	8	12	25	10	15
6	20	10	10	35	10	25
7	20	15	5	40	10	30
8	20	18	2	42	10	32
9	20	25	-5	37	10	27
10	20	30	-10	27	10	17

Έστω ότι η επιχείρηση παράγει 7 μονάδες προϊόντος. Πώς θα αποφασίσει αν τη συμφέρει να παράγει 8 μονάδες; Από τον πίνακα 6.5. βλέπουμε ότι από την παραγωγή της 8ης μονάδας θα έχει έσοδα 20 ευρώ, ενώ θα της κοστίσει 18 ευρώ. Συνεπώς, θα της αυξήσει το κέρδος κατά 2 ευρώ και συμφέρει να την παράγει. Αντίθετα, από την παραγωγή της 9ης μονάδας θα έχει έσοδο 20 ευρώ, ενώ θα της κοστίσει 25 ευρώ. Συνεπώς θα της δημιουργήσει ζημιά 5 ευρώ και δε συμφέρει να την παράγει. Το διάγραμμα 6.5 .δείχνει τις καμπύλες του οριακού εσόδου και του οριακού κόστους. Όταν η καμπύλη του οριακού κόστους είναι “κάτω” από την ευθεία του οριακού εσόδου, δηλαδή $MC < MR$, κάθε επιπλέον παραγόμενη μονάδα αυξάνει το κέρδος κατά τη διαφορά $MR - MC$. Όταν η καμπύλη του οριακού κόστους είναι “πάνω” από την ευθεία του οριακού εσόδου, δηλαδή $MC > MR$, κάθε επιπλέον παραγόμενη μονάδα ζημιώνει την επιχείρηση κατά τη διαφορά $MR - MC$.

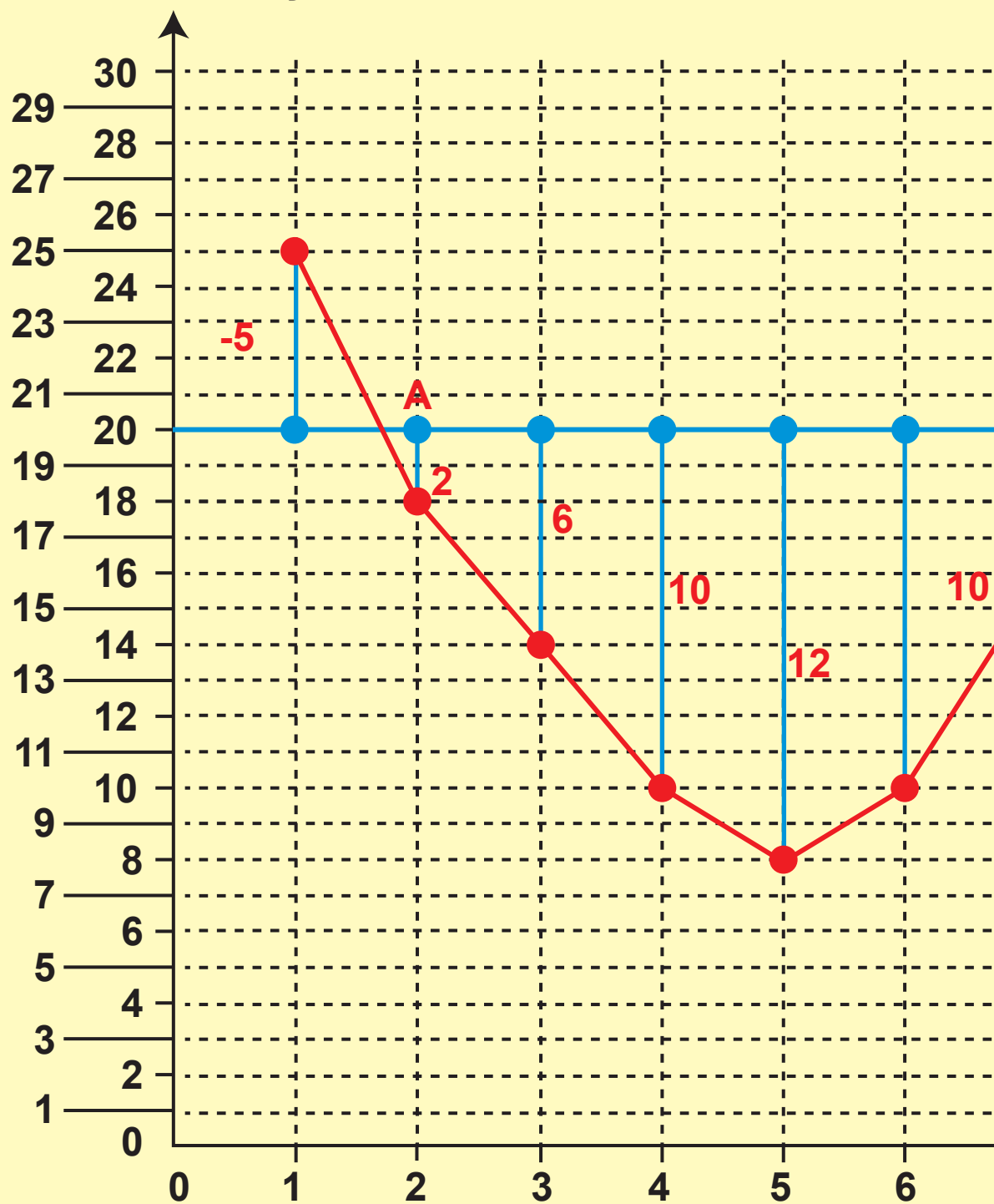
Στα σημεία A και B όπου οι καμπύλες τέμνονται, το οριακό κόστος είναι ίσο με οριακό έσοδο και η διαφορά $MR - MC$ είναι μηδέν. Το σημείο A βρίσκεται στο κατερχόμενο τμήμα της καμπύλης του οριακού κόστους και η επιχείρηση έχει μόνο ζημιά. Το σημείο B βρίσκεται στο ανερχόμενο τμήμα της καμπύλης του οριακού κόστους, με αποτέλεσμα όλες οι προηγούμενες μονάδες προϊόντος στο τμήμα AB να φέρουν κέρδος στην επιχείρηση. Επομένως, η συνθήκη ισορροπίας της επιχείρησης προκύπτει από την ισότητα οριακού εσόδου και οριακού κόστους, όταν το οριακό κόστος ανέρχεται.

Σύμφωνα με τη συνθήκη ισορροπίας, στο παράδειγμα [διάγραμμα 6.5.] η θέση ισορροπίας είναι ανάμεσα στην 8η και 9η μονάδα προϊόντος. Αν η μονάδα μέτρησης της ποσότητας του προϊόντος δεν υποδιαιρείται, τότε η θέση ισορροπίας είναι στην 8η μονάδα ($Q=8$),

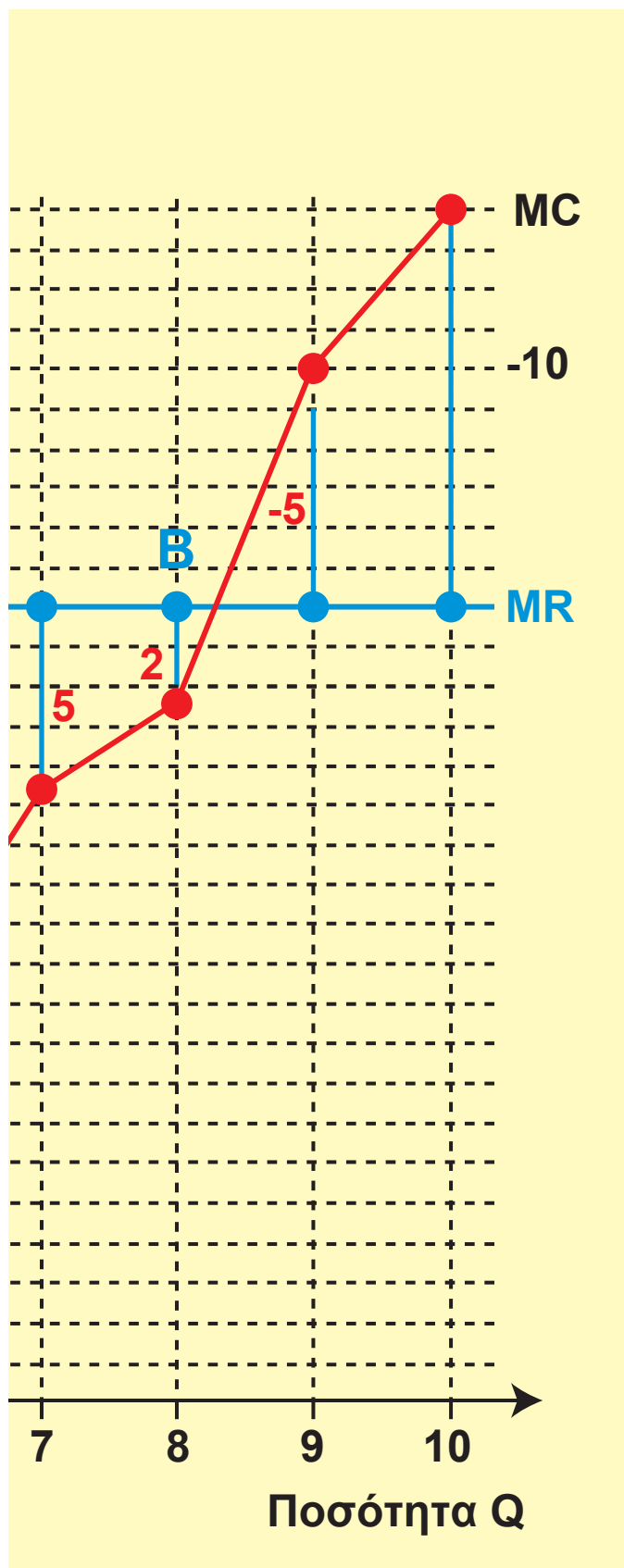
αφού στην 9η μονάδα ($Q=9$) το οριακό κόστος είναι μεγαλύτερο από το οριακό έσοδο. Μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα: Η επιχείρηση βρίσκει τη θέση ισορροπίας της, δηλαδή μεγιστοποιεί το κέρδος της (ή ελαχιστοποιεί τη ζημιά της), όταν φθάσει σ' εκείνο το μέγεθος παραγωγής, όπου το οριακό κόστος ανερχόμενο ισούται με το οριακό έσοδο, δηλαδή

$$MC \uparrow = MR = P = AR.$$

Οριακό Κόστος - Οριακό Έσοδο

Διάγραμμα 6.5. Η θέση ισορροπίας της επιχείρησης, όταν $MC=MR$

4. Η καμπύλη προσφοράς της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό

Η επιχείρηση στη βραχυχρόνια περίοδο έχει σταθερό και μεταβλητό κόστος. Στην περίπτωση που η επιχείρηση δεν παράγει καθόλου, έχει ζημιά ίση με το σταθερό κόστος. Για να παράγει η επιχείρηση θα πρέπει να καλύπτει οπωσδήποτε το μεταβλητό της κόστος. Αν με την παραγωγή της δεν το καλύπτει πλήρως, τότε η ζημιά της θα είναι μεγαλύτερη, δηλαδή θα είναι όσο το σταθερό κόστος και επιπλέον το μέρος του μεταβλητού κόστους που δεν καλύπτεται από τα έσοδα. Στην περίπτωση αυτή είναι προτιμότερο για την επιχείρηση να μην παράγει καθόλου, ώστε να περιορίζει τη ζημιά της μόνο στο σταθερό κόστος.

Στον πλήρη ανταγωνισμό το οριακό έσοδο της επιχείρησης είναι σταθερό και ίσο με την τιμή. Τα συνολικά έσοδα της επιχείρησης είναι το γινόμενο της τιμής επί την ποσότητα που παράγει και προσφέρει: $TR = P \cdot Q$. Το μεταβλητό κόστος (VC) είναι γινόμενο του μέσου μεταβλητού κόστους (AVC) επί την παραγόμενη ποσότητα Q: $VC = AVC \cdot Q$. Μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής περιπτώσεις:

(α) Αν η τιμή είναι μικρότερη από το μέσο μεταβλητό κόστος: $P_1 < AVC_1$.

Στην τιμή P_1 το οριακό έσοδο θα είναι $MR_1 = P_1$ και, σύμφωνα με τη συνθήκη ισορροπίας (ισότητα οριακού εσόδου και οριακού κόστους), η παραγόμενη ποσότητα θα είναι Q_1 . [διάγραμμα 6.6.α]. Τότε $P_1 \cdot Q_1 < AVC_1 \cdot Q_1$ δηλαδή $TR_1 < VC_1$. Η επιχείρηση δεν καλύπτει το μεταβλητό κόστος και, επομένως, δεν τη συμφέρει να παράγει. Στο διάγραμμα 6.6.α το εμβαδόν του παραλληλόγραμμου $[OP_1 AQ_1]$ παριστάνει τα έσοδα από την

παραγωγή και πώληση Q_1 μονάδων, ενώ το εμβαδόν $[OK_1 A'Q_1]$ παριστάνει το μεταβλητό κόστος. Είναι φανερό ότι, αφού $OP_1 < OK_1$, το εμβαδόν $[OP_1 AQ_1] < [OK_1 A'Q_1]$.

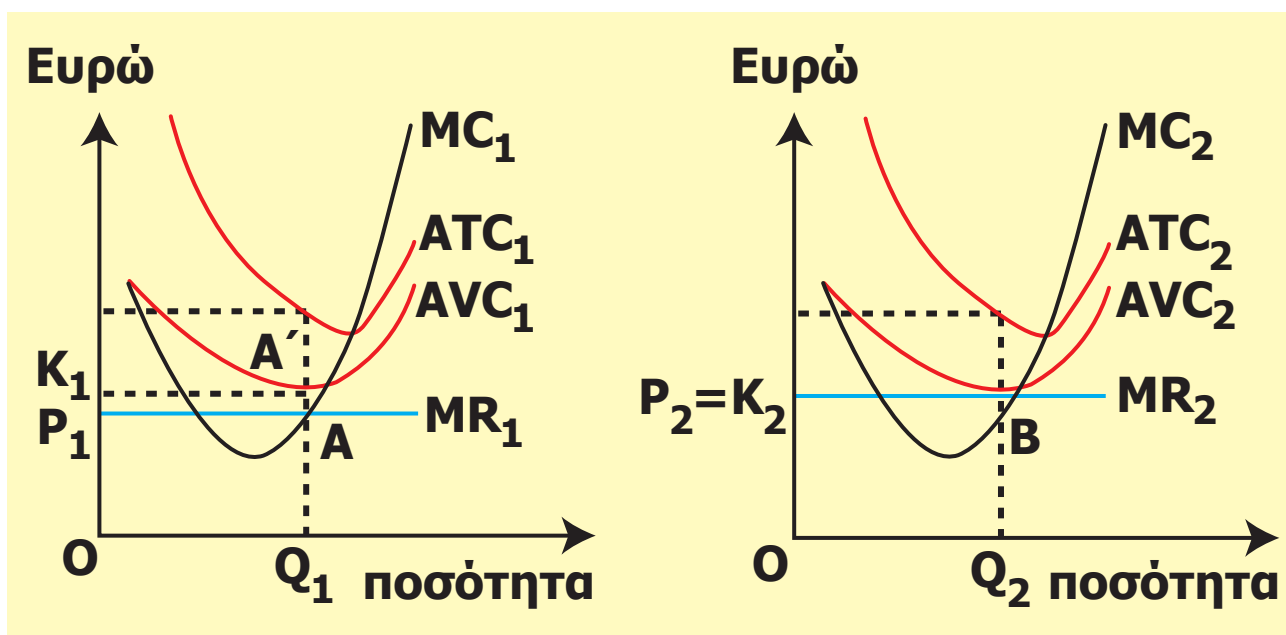
(β) Αν η τιμή είναι ίση με το μέσο μεταβλητό κόστος: $P_2 = AVC_2$.

Στην τιμή P_2 το οριακό έσοδο θα είναι $MR_2 = P_2$ και, σύμφωνα με τη συνθήκη ισορροπίας ($MR_2 = MC_2$), η παραγόμενη ποσότητα θα είναι Q_2 [διάγραμμα 6.6.β]. Τότε $P_2 \cdot Q_2 = AVC_2 \cdot Q_2$, δηλαδή $TR_2 = VC_2$.

Η επιχείρηση καλύπτει ακριβώς, μόνο το μεταβλητό κόστος. Από τις ισότητες $P_2 = AVC_2$, $MR_2 = P_2$ και

$MR_2 = MC_2$ προκύπτει ότι

$P_2 = MR_2 = MC_2 = AVC_2$. Γνωρίζουμε ότι το οριακό κόστος γίνεται ίσο με το μεταβλητό κόστος, όταν το μέσο μεταβλητό κόστος είναι ελάχιστο. Στο διάγραμμα 6.6.β αυτό συμβαίνει στο σημείο Β. Για την επιχείρηση είναι αδιάφορο αν θα παράγει ή όχι, γιατί και στις δύο περιπτώσεις η ζημία της ισούται με το σταθερό κόστος. Το εμβαδόν του παραλληλόγραμμου $[OP_2 BQ_2]$ παριστάνει το συνολικό έσοδο, ενώ το εμβαδόν $[OK_2 B'Q_2]$ το μεταβλητό κόστος. Είναι προφανές ότι $[OP_2 BQ_2] = [OK_2 B'Q_2]$.

Διάγραμμα 6.6.α

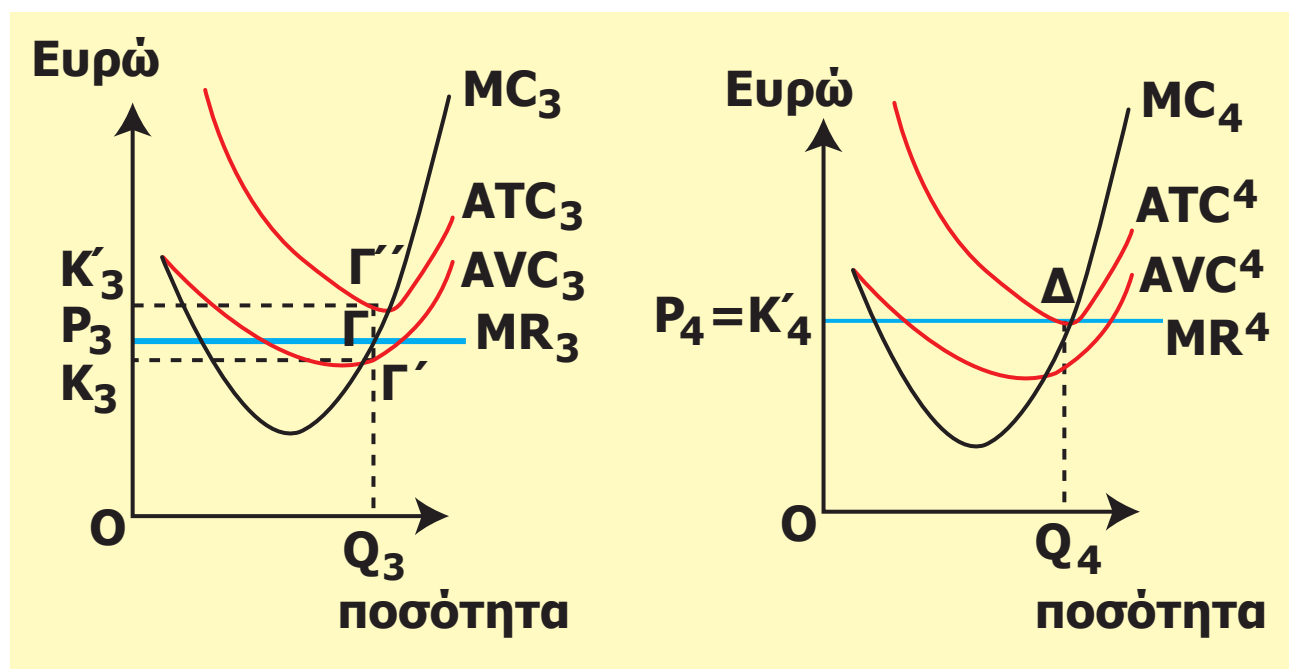
Διάγραμμα 6.6.β

(γ) Αν η τιμή είναι μεγαλύτερη από το μέσο μεταβλητό κόστος, αλλά μικρότερη από το μέσο συνολικό κόστος: $AVC_3 < P_3 < ATC_3$.

Στην τιμή P_3 το οριακό έσοδο θα είναι $MR_3 = P_3$ και, σύμφωνα με τη συνθήκη ισορροπίας, η παραγόμενη ποσότητα θα είναι Q_3 . [διάγραμμα 6.6.γ]. Τότε $AVC_3 \cdot Q_3 < P_3 \cdot Q_3 < ATC_3 \cdot Q_3$ δηλαδή $VC_3 < TR_3 < TC_3$. Η επιχείρηση καλύπτει πλήρως όλο το μεταβλητό κόστος και ένα μέρος του σταθερού κόστους. Έχει ζημιά ίση με το υπόλοιπο σταθερό κόστος και βραχυχρόνια τη συμφέρει να παράγει. Στο διάγραμμα 6.6.γ το εμβαδόν $[OK_3 \Gamma' Q_3]$ παριστάνει το μέσο μεταβλητό κόστος, το εμβαδόν $[OP_3 \Gamma Q_3]$ το συνολικό έσοδο και το εμβαδόν $[OK'_3 \Gamma'' Q_3]$ το συνολικό κόστος της επιχείρησης. Είναι προφανές ότι $[OK_3 \Gamma' Q_3] < [OP_3 \Gamma Q_3] < [OK'_3 \Gamma'' Q_3]$. Το εμβαδόν $[P_3 K'_3 \Gamma'' Q_3]$ είναι η διαφορά μεταξύ των εμβαδών $[OK'_3 \Gamma'' Q_3]$ και $[OP_3 \Gamma Q_3]$ παριστάνει τη ζημιά της επιχείρησης.

(δ) Αν η τιμή είναι ίση με το μέσο συνολικό κόστος $P_4 = ATC_4$.

Στην τιμή P_4 , το οριακό έσοδο θα είναι $MR_4 = P_4$ και, σύμφωνα με τη συνθήκη ισορροπίας, η παραγόμενη ποσότητα θα είναι Q_4 [διάγραμμα 6.6.δ]. Τότε $P_4 \cdot Q_4 = ATC_4 \cdot Q_4$, δηλαδή $TR_4 = VC_4$. Η επιχείρηση καλύπτει ακριβώς το συνολικό κόστος και δεν έχει ούτε κέρδος ούτε ζημιά και, αν δεν μεταβληθούν οι συνθήκες (π.χ. η τιμή), ισορροπεί μακροχρόνια. Από τις ισότητες $P_4 = MR_4$, $MR_4 = MC_4$ και $P_4 = ATC_4$ προκύπτει η ισότητα $P_4 = MR_4 = MC_4 = ATC_4$. Γνωρίζουμε ότι το οριακό κόστος ισούται με το μέσο συνολικό κόστος, όταν το μέσο συνολικό κόστος είναι ελάχιστο. Στο διάγραμμα 6.6.δ αυτό συμβαίνει στο σημείο Δ. Το εμβαδόν $[OP_4 \Delta Q_4]$ που παριστάνει τα συνολικά έσοδα ταυτίζεται με το εμβαδόν των συνολικών εξόδων $[OK'_4 \Delta Q_4]$.

Διάγραμμα 6.6.γ

Διάγραμμα 6.6.δ

Στην τιμή P_5 το οριακό έσοδο θα είναι $MR_5 = P_5$ και, σύμφωνα με τη συνθήκη ισορροπίας, η παραγόμενη ποσότητα θα είναι Q_5 . [διάγραμμα 6.6.ε]. Τότε $P_5 \cdot Q_5 > ATC_5 \cdot Q_5$, δηλαδή το συνολικό έσοδο είναι μεγαλύτερο από το συνολικό κόστος και η επιχείρηση έχει κέρδος. Στον πλήρη ανταγωνισμό όμως, όπως γνωρίζουμε, όταν οι επιχειρήσεις έχουν κέρδη, προκαλείται η είσοδος νέων επιχειρήσεων στην παραγωγή του προϊόντος, με αποτέλεσμα να μειώνεται η τιμή από την αύξηση της προσφοράς, ώστε αυτή η θέση ισορροπίας να μην ισχύει μακροχρόνια για την επιχείρηση. Στο διάγραμμα 6.6.ε το εμβαδόν $[OP_5 EQ_5]$ που παριστάνει το συνολικό έσοδο είναι μεγαλύτερο από το εμβαδόν $[OK'_5 E'Q_5]$ που παριστάνει το συνολικό κόστος της επιχείρησης. Η διαφορά των δύο εμβαδών $[K'_5 P_5 EE']$ παριστάνει το κέρδος της επιχείρησης.

Από την προηγούμενη ανάλυση προκύπτουν δύο συμπεράσματα: **Πρώτον**, καθώς μεταβάλλεται η τιμή του προϊόντος στην αγορά, η επιχείρηση μεταβάλλει την ποσότητα που παράγει και προσφέρει, όπως αυτή καθορίζεται από τη συνθήκη ισορροπίας. **Δεύτερον**, για να παράγει η επιχείρηση πρέπει να καλύπτει τουλάχιστον το μεταβλητό κόστος. Αυτό σημαίνει ότι η επιχείρηση αρχίζει την παραγωγή, άρα και την προσφορά του προϊόντος, από το σημείο που το ανερχόμενο τμήμα της καμπύλης του οριακού κόστους τέμνει την καμπύλη του μέσου μεταβλητού κόστους (σημείο A). Γι' αυτόν το λόγο ορίσαμε ως καμπύλη προσφοράς της επιχείρησης το ανερχόμενο τμήμα του οριακού κόστους που βρίσκεται πάνω από την καμπύλη του μέσου μεταβλητού κόστους.

5. Μακροχρόνια ισορροπία της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό

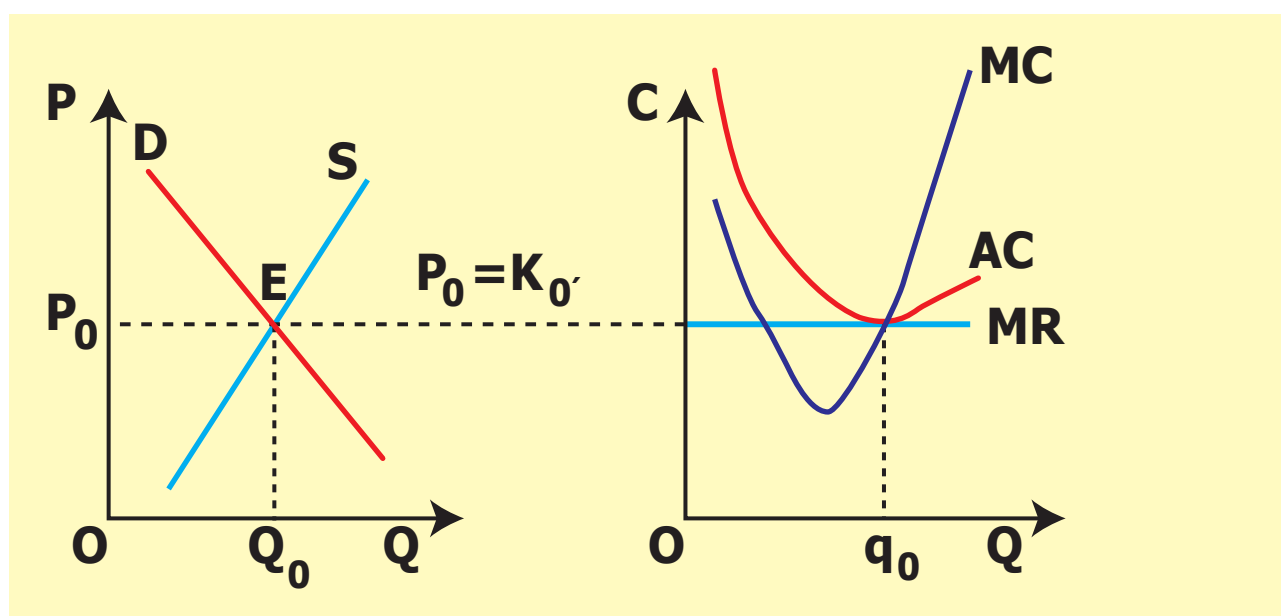
Η σημασία της ελεύθερης εισόδου και εξόδου νέων επιχειρήσεων στην παραγωγή ενός προϊόντος σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού φαίνεται στη μακροχρόνια περίοδο:

Ας υποθέσουμε ότι η τιμή του προϊόντος στην αγορά έχει υπερκαλύψει το μέσο κόστος της επιχείρησης και απέφερε κέρδος. Αυτό θα αποτελέσει κίνητρο, ώστε νέες επιχειρήσεις να εισέλθουν στον κλάδο, με αποτέλεσμα να αυξηθεί η αγοραία προσφορά του προϊόντος και να μειωθεί η τιμή του, μέχρι να εξισωθεί με το μέσο κόστος και να μηδενιστεί το κέρδος.

Αν, σε αντίθετη περίπτωση, η τιμή του προϊόντος στην αγορά δεν έχει υπερκαλύψει το μέσο κόστος, τότε η επιχείρηση θα έχει ζημιά. Αυτό θα κάνει κάποιες επιχειρήσεις να εξέλθουν από τον κλάδο παραγωγής και να στραφούν σε παραγωγή άλλων προϊόντων, με

αποτέλεσμα να μειωθεί η αγοραία προσφορά του συγκεκριμένου προϊόντος και, συνεπώς, να αυξηθεί η τιμή του, μέχρι να εξισωθεί με το μέσο κόστος και να εξαφανιστεί η ζημιά.

Το διάγραμμα 6.7.α δείχνει την τιμή ισορροπίας P_0 και την ποσότητα ισορροπίας Q_0 , όπως διαμορφώνονται στην αγορά από τη συνολική προσφορά και ζήτηση. Το διάγραμμα 6.7.β δείχνει τη μακροχρόνια θέση ισορροπίας μιας αντιπροσωπευτικής επιχείρησης του κλάδου. Σύμφωνα με τη συνθήκη ισορροπίας, για τη δεδομένη τιμή P_0 , θα είναι εκεί όπου εξισώνονται το οριακό έσοδο με το οριακό κόστος και το μέσο κόστος (σημείο A), ώστε η επιχείρηση δε θα έχει ούτε ζημιά ούτε κέρδος. Αν στη θέση ισορροπίας η παραγωγή της επιχείρησης είναι q_0 και υποθέσουμε ότι ο κλάδος αποτελείται από N όμοιες επιχειρήσεις, τότε η αγοραία ποσότητα προϊόντος που προσφέρεται είναι: $Q_0 = N q_0$.

Διάγραμμα 6.7.α. Αγορά

Διάγραμμα 6.7.β. Επιχείρηση

Από τα προηγούμενα γίνεται σαφές ότι στην αγορά του πλήρους ανταγωνισμού, η μακροχρόνια ισορροπία της επιχείρησης επιτυγχάνεται με ελάχιστο κόστος πα-

ραγωγής, δηλαδή δε γίνεται σπατάλη παραγωγικών συντελεστών, γι' αυτό θεωρείται η άριστη μορφή αγοράς.

6. Συμπεριφορά της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό

Σκοπός της επιχείρησης πάντα είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους της. Αυτό συμβαίνει με τη μεγιστοποίηση της διαφοράς μεταξύ του συνολικού εσόδου και του συνολικού κόστους. Για την επιχείρηση όμως η τιμή είναι δεδομένη και η ποσότητα που παράγει καθορίζεται από τη συνθήκη ισορροπίας. Επομένως, το κέρδος της επιχείρησης θα αυξηθεί μόνο αν μειώσει το κόστος παραγωγής. Αυτό μπορεί να γίνει με καλύτερη οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας, με εξοικονόμηση εργασίας και πρώτων υλών, με βελτίωση της τεχνολογίας δηλαδή με τη χρησιμοποίηση νέων, πιο αποδοτικών μηχανημάτων.

Η διαφήμιση του προϊόντος δε συμφέρει την επιχείρηση, αφού τα προϊόντα όλων των επιχειρήσεων του κλάδου θεωρούνται ομοιογενή.

7. Μονοπώλιο και χαρακτηριστικά του μονοπωλίου

Η αγορά ενός προϊόντος μπορεί να χαρακτηριστεί μονοπωλιακή, όταν το προϊόν αυτό παράγεται και προσφέρεται από μια μόνο επιχείρηση. Συνήθως όμως υπάρχουν αρκετά αγαθά που ικανοποιούν εξίσου ή σχεδόν εξίσου καλά την ίδια ανάγκη. Για παράδειγμα, αναπτήρας και τα σπέρτα. Εφόσον υπάρχουν αγαθά που μπορεί το ένα να υποκαταστήσει το άλλο στην κατανάλωση, είναι δύσκολο να υπάρξει μονοπώλιο για την ικανοποίηση της σχετικής ανάγκης. Συνεπώς για την ύπαρξη μονοπωλίου απαιτούνται δύο χαρακτηριστικά:

(α) μια μόνο επιχείρηση να παράγει και να προσφέρει το προϊόν και

(β) έλλειψη άλλων προϊόντων που να ικανοποιούν την ίδια ανάγκη εξίσου ικανοποιητικά, δηλαδή έλλειψη στενών υποκατάστατων.

Παράδειγμα μονοπωλίου στην Ελλάδα μπορούν να θεωρηθούν τα κρατικά μονοπώλια, όπως ο Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδος (ΟΣΕ), η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ).

8. Αιτίες δημιουργίας μονοπωλίου

Βασικές αιτίες για τη δημιουργία μονοπωλίου στην παραγωγή ενός προϊόντος είναι οι ακόλουθες:

(i) Η πρώτη ύλη που είναι απαραίτητη για την παραγωγή του προϊόντος βρίσκεται στην κατοχή ενός ατόμου ή μιας επιχείρησης. Για παράδειγμα, η ιδιοκτησία και η εκμετάλλευση μιας ιαματικής πηγής.

(ii) Η αποκλειστική κατοχή από μία επιχείρηση της γνώσης και τεχνολογίας που απαιτείται για την παραγωγή του προϊόντος. Για παράδειγμα, η ανακάλυψη ενός νέου φαρμάκου. Υπάρχουν βεβαίως επιχειρήσεις που παράγουν συγγενή προϊόντα και μπορεί να δημιουργήσουν κάποιο υποκατάστατο.

(iii) Το ίδιο το κράτος με νόμο αναλαμβάνει την αποκλειστική παραγωγή και τη διάθεση ενός προϊόντος. Σκοπός σε αυτήν την περίπτωση είναι η εξυπηρέτηση του κοινωνικού συμφέροντος και όχι η μεγιστοποίηση του κέρδους. Παραδείγματα είναι, όπως αναφέραμε παραπάνω, η ΔΕΗ, ο ΟΣΕ.

(iv) Ο θεμιτός ή αθέμιτος ανταγωνισμός των επιχειρήσεων στα πλαίσια της ελεύθερης οικονομίας. Ορισμένες επιχειρήσεις δεν μπορούν να ανταποκριθούν στον ανταγωνισμό για την κατάκτηση της αγοράς και λόγω ζημιών διακόπτουν την παραγωγή τους. Η σταδιακή μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων και η

τελική επικράτηση μόνο της ισχυρότερης, δημιουργεί μονοπώλιο.

9. Συμπεριφορά της μονοπωλιακής επιχείρησης

Η μονοπωλιακή επιχείρηση κυριαρχεί στην αγορά του προϊόντος που παράγει, αφού δεν έχει κανέναν ανταγωνισμό και έτσι έχει τη δυνατότητα να προσδιορίζει την τιμή του προϊόντος της. Η καμπύλη ζήτησης όμως του προϊόντος τη δεσμεύει, γιατί όσο μεγαλύτερη τιμή επιβάλλει στο προϊόν τόσο μειώνεται η ζητούμενη ποσότητα. Για το λόγο αυτό η μονοπωλιακή επιχείρηση έχει δύο επιλογές: ή να προσδιορίσει την τιμή του προϊόντος και να δει τι ποσότητα παραγωγής είναι διατεθειμένοι να απορροφήσουν οι καταναλωτές στην τιμή αυτή, ή να προσδιορίσει την ποσότητα του προϊόντος που θα παράγει και να δει σε ποια τιμή μπορεί να την απορροφήσουν οι καταναλωτές.

Κριτήριο για να αποφασίσει σε ποια τιμή θα πουλήσει το προϊόν της είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους της, δηλαδή, θα επιβάλλει μια τιμή τέτοια, ώστε η διαφορά μεταξύ της συνολικής προσόδου και του συνολικού κόστους να είναι η μεγαλύτερη δυνατή. Μόλις επιτευχθεί η μεγιστοποίηση, η μονοπωλιακή επιχείρηση βρίσκει τη θέση ισορροπίας, με την έννοια ότι δεν υπάρχει κίνητρο για μεταβολή ούτε της παραγόμενης ποσότητας ούτε της τιμής.

Η **συνθήκη ισορροπίας** της μονοπωλιακής επιχείρησης είναι η ίδια, όπως και της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό, δηλαδή το κέρδος γίνεται μέγιστο, όταν το οριακό κόστος αυξανόμενο είναι ίσο με την οριακή πρόσοδο. Η διαφορά τους είναι ότι η οριακή πρόσοδος στο μονοπώλιο είναι φθίνουσα, επειδή, καθώς η ποσότητα αυξάνεται, η τιμή μειώνεται, ενώ στον πλήρη ανταγωνισμό είναι σταθερή, αφού σταθερή είναι και η τιμή για την επιχείρηση.

Άλλες ενέργειες στις οποίες μπορεί να προβεί η μονοπωλιακή επιχείρηση για να αυξήσει το κέρδος της είναι η μείωση του κόστους παραγωγής και η αύξηση της ζήτησης για το προϊόν της. Μείωση του κόστους παραγωγής μπορεί να επιτευχθεί με την κατάλληλη οργάνωση της επιχείρησης και την εισαγωγή βελτιωμένης τεχνολογίας στην παραγωγή.

Αύξηση της ζήτησης του προϊόντος που παράγει, επομένως και αύξηση των πωλήσεων μπορεί να επιτευχθεί με διάφορους τρόπους, όπως, για παράδειγμα, με τη διαφήμιση. Η διαφήμιση σκοπό έχει να πείσει τα άτομα που δεν καταναλώνουν το προϊόν να γίνουν καταναλωτές του.

Το αποτέλεσμα της είναι να μετατοπιστεί η καμπύλη ζήτησης του προϊόντος προς τα δεξιά, έτσι ώστε σε κάθε τιμή να ζητούνται μεγαλύτερες ποσότητες προϊόντος και να αυξάνονται οι πωλήσεις και το κέρδος.

Υπάρχουν όμως περιπτώσεις που η μονοπωλιακή επιχείρηση μπορεί να προσφέρει το προϊόν σε χαμηλότερη τιμή, ώστε να αποτρέψει τυχόν κρατική παρέμβαση ή είσοδο ανταγωνιστών στον κλάδο.

Ολιγοπώλιο

10. Χαρακτηριστικά της αγοράς του ολιγοπωλίου

Όταν υπάρχουν λίγες επιχειρήσεις που παράγουν και προσφέρουν ένα προϊόν, η αγορά ονομάζεται ολιγοπωλιακή. Η κάθε μια από αυτές τις επιχειρήσεις διεκδικεί στην αγορά ένα μερίδιο πωλήσεων για το δικό της προϊόν. Ο μικρός όμως αριθμός τους προσδίδει στην ολιγοπωλιακή αγορά το χαρακτηριστικό της έντονης αλληλεξάρτησης, δηλαδή κάθε ενέργεια μιας επιχείρησης, με σκοπό να επηρεάσει την κατάσταση στην αγορά προς όφελός της, προκαλεί αντιδράσεις εκ μέρους

των άλλων επιχειρήσεων, που με τη σειρά τους παρεμβαίνουν στην αγορά με δικές τους αντίστοιχες ενέργειες. Για παράδειγμα, αν μια επιχείρηση μειώσει την τιμή του προϊόντος της για να προσελκύσει περισσότερους καταναλωτές, τότε και οι άλλες επιχειρήσεις είναι αναγκασμένες να μειώσουν την τιμή για να μη χάσουν τους πελάτες τους. Η διαδικασία αύξησης της πελατείας με συνεχείς μειώσεις των τιμών οδηγεί τις επιχειρήσεις του ολιγοπωλίου σε έναν “πόλεμο τιμών” μεταξύ τους, που καταλήγει σε βάρος τους και σε όφελος των καταναλωτών. Για να αποτρέψουν αυτόν τον “πόλεμο τιμών”, οι επιχειρήσεις σιωπηρά ή με ρητή συμφωνία αποφασίζουν να μην υπάρχει ανταγωνισμός τιμών.

Το προϊόν που παράγουν οι επιχειρήσεις στο ολιγοπώλιο μπορεί να είναι ομοιογενές ή και διαφοροποιημένο. Η διαφοροποίηση μπορεί να είναι σημαντική, για παράδειγμα στην ποιότητα, είτε ασήμαντη, για παράδειγμα στο χρώμα ή τη συσκευασία.

Παραδείγματα ολιγοπωλιακής αγοράς είναι: Οι αγορές τσιμέντου και κινητής τηλεφωνίας με προϊόν ομοιογενές. Η αγορά ηλεκτρικών συσκευών (ψυγείων, πλυντηρίων, κουζινών κτλ.) με ορισμένες διαφοροποιήσεις στο προϊόν. Η αγορά αυτοκινήτων ιδιωτικής χρήσης με σημαντικές διαφοροποιήσεις στο προϊόν. Επίσης οι αγορές ηλεκτρονικών υπολογιστών, εφημερίδων και περιοδικών, τσιγάρων, απορρυπαντικών, γάλακτος κτλ.

11. Συμπεριφορά της επιχείρησης στο ολιγοπώλιο

Το χαρακτηριστικό της έντονης αλληλεξάρτησης των επιχειρήσεων στο ολιγοπώλιο προσδιορίζει και τη συμπεριφορά τους. Σημαντικό ρόλο παίζουν οι μεταξύ τους συμφωνίες για τον προσδιορισμό της τιμής. Συμφωνίες επιπλέον μπορεί να υπάρξουν, για παράδειγμα,

για τις περιοχές που κάθε επιχείρηση θα διαθέτει το προϊόν της ή για κοινή στάση προκειμένου να αποτρέψουν την είσοδο μιας νέας επιχείρησης στον κλάδο. Όλες οι συμφωνίες έχουν σκοπό να μειώσουν τον μεταξύ τους ανταγωνισμό, ώστε να εκμεταλλευτούν την αγορά με τρόπο που να μεγιστοποιούν τα κέρδη τους. Επειδή όμως οι συμφωνίες αυτές οδηγούν πολλές φορές σε ουσιαστική μονοπωλίωση της αγοράς, το κράτος παρεμβαίνει νομοθετικά απαγορεύοντάς τες, για να προστατεύσει τους καταναλωτές.

Εφόσον ο ανταγωνισμός στην τιμή του προϊόντος δε συμφέρει τις επιχειρήσεις, μεταφέρεται σε άλλα πεδία, όπως π.χ. καινοτομίες στο προϊόν (στην εμφάνιση, στα συστατικά υλικά κτλ.), προσφορές (δώρα, κουπόνια, οικονομικές συσκευασίες κτλ.) και βέβαια διαφήμιση του προϊόντος με όλα τα μέσα και σε μεγάλη έκταση.

Κάθε επιχείρηση του ολιγοπωλίου επιπλέον έχει κίνητρο να μειώσει το κόστος παραγωγής για να εξασφαλίσει την επιβίωσή της, εξαιτίας του ανταγωνισμού και της έντονης αλληλεξάρτησής της από τις άλλες επιχειρήσεις του κλάδου.

Σε πολλές περιπτώσεις οι επιχειρήσεις του ολιγοπωλίου συμφωνούν σιωπηρά ο προσδιορισμός της τιμής να γίνεται από μια επιχείρηση, τη λεγόμενη ηγετική επιχείρηση, και οι υπόλοιπες να προσαρμόζουν ανάλογα τις τιμές τους. Η ηγετική επιχείρηση είναι συνήθως η μεγαλύτερη, χωρίς αυτό να είναι υποχρεωτικό. Ηγετική επιχείρηση μπορεί να είναι εκείνη που προβλέπει με επιτυχία τις μεταβολές που επέρχονται στην αγορά και ενεργεί έτσι, ώστε να εξασφαλίζονται ικανοποιητικά κέρδη στο σύνολο των επιχειρήσεων του ολιγοπωλίου.

Μονοπωλιακός Ανταγωνισμός

12. Χαρακτηριστικά της αγοράς του μονοπωλιακού ανταγωνισμού

Μια αγορά ονομάζεται αγορά μονοπωλιακού ανταγωνισμού, όταν συνδυάζει τα εξής δύο χαρακτηριστικά: (i) Υπάρχουν τόσες πολλές επιχειρήσεις που παράγουν και προσφέρουν το προϊόν, ώστε κάθε επιχείρηση μπορεί να παίρνει αποφάσεις, χωρίς να λαμβάνει υπόψη της τις πιθανές αντιδράσεις των άλλων, δηλαδή λείπει το στοιχείο της αλληλεξάρτησης. (ii) Το προϊόν κάθε επιχείρησης είναι σχετικά διαφοροποιημένο από τα προϊόντα των άλλων επιχειρήσεων. Η διαφοροποίηση μπορεί να είναι σημαντική, ασήμαντη ή και φανταστική και μπορεί να αφορά την ποιότητα του προϊόντος, το σχήμα, τη συσκευασία, το χρώμα, τη φίρμα κτλ.

Το πρώτο χαρακτηριστικό, η ύπαρξη δηλαδή πολλών επιχειρήσεων, κάνει αδύνατη την κρυφή ή φανερή συμφωνία μεταξύ τους, αντίθετα από ό,τι συμβαίνει στην αγορά του ολιγοπωλίου, όπου οι συμφωνίες είναι συνηθισμένες. Το δεύτερο χαρακτηριστικό, δηλαδή η διαφοροποίηση του προϊόντος, επιτρέπει σε κάθε επιχείρηση να προσδιορίζει διαφορετική τιμή για το προϊόν της. Αυτός είναι ο λόγος που υπάρχουν πολλές διαφορετικές τιμές, για παράδειγμα, στα είδη ένδυσης και υπόδησης. Εκτός όμως από τον ανταγωνισμό στις τιμές, επιτρέπει τον ανταγωνισμό των επιχειρήσεων με την προβολή των διαφορετικών στοιχείων του προϊόντος.

Η μορφή λοιπόν αυτή αγοράς έχει ένα στοιχείο ανταγωνισμού (πολλές επιχειρήσεις) και ένα στοιχείο μονοπωλίου (διαφοροποίηση του προϊόντος), γι' αυτό ονομάζεται **μονοπωλιακός ανταγωνισμός**.

Παράδειγμα τέτοιων αγορών είναι τα καταστήματα

που πουλάνε ενδύματα, τα πρατήρια βενζίνης, τα κουρέια και κομμωτήρια, τα φροντιστήρια, τα ξενοδοχεία, τα εστιατόρια κτλ.

13. Η συμπεριφορά της επιχείρησης στον μονοπωλιακό ανταγωνισμό

Σκοπός της επιχείρησης είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους της. Η συνθήκη μεγιστοποίησης του κέρδους είναι πάλι η εξίσωση του οριακού κόστους, όταν είναι αυξανόμενο, με το οριακό έσοδο, που είναι φθίνουσα, αφού η τιμή δεν είναι σταθερή για την επιχείρηση.

Οι ενέργειες που μπορεί να κάνει η επιχείρηση για να έχει μεγαλύτερο κέρδος είναι για: α) αύξηση των εσόδων της με την ανάπτυξη των πωλήσεων, που μπορεί να επιτευχθεί με τη διαφήμιση των προϊόντων της και β) μείωση του κόστους παραγωγής.

14. Σχόλια

Σε όλες τις μορφές αγοράς που εξετάσαμε, δηλαδή του τέλειου ανταγωνισμού, του μονοπωλίου, του oligοπωλίου και του μονοπωλιακού ανταγωνισμού, το κοινό στοιχείο είναι ότι βασικός σκοπός κάθε επιχείρησης παραμένει η μεγιστοποίηση του κέρδους της. Στην προσπάθειά της να πετύχει αυτό το σκοπό η επιχείρηση επιδιώκει, αφ' ενός τη μείωση του κόστους παραγωγής και αφ' ετέρου την αύξηση των πωλήσεών της.

Άριστη μορφή αγοράς είναι του τέλειου ανταγωνισμού γιατί η παραγωγή μακροχρόνια γίνεται με το ελάχιστο κόστος, δηλαδή δεν έχουμε σπατάλη παραγωγικών συντελεστών. Στην αγορά του τέλειου ανταγωνισμού, σε αντίθεση με τις άλλες μορφές αγοράς, δεν υπάρχει διαφήμιση και αυτό είναι προς όφελος του καταναλωτή, αφού ένα μεγάλο μέρος των εξόδων της διαφήμισης επιβαρύνει τελικά τους καταναλωτές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Ερωτήσεις

1. Να σημειώσετε τη σωστή απάντηση:
 - (i) Σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού μια επιχείρηση συμφέρει να παράγει βραχυχρόνια όταν:
 - (α) Το μέσο μεταβλητό κόστος της είναι ελάχιστο.
 - (β) Το οριακό κόστος της είναι ελάχιστο.
 - (γ) Η τιμή του προϊόντος ισούται με το μέσο μεταβλητό κόστος της.
 - (δ) Η τιμή του προϊόντος ισούται με το οριακό κόστος της.
 - (ε) Η τιμή του προϊόντος είναι μεγαλύτερη από το μέσο μεταβλητό κόστος της.
 - (στ) Συνδυάζονται τα (α) και (δ).
 - (ζ) Συνδυάζονται τα (δ) και (ε).
 - (η) Συνδυάζονται τα (α) και (γ).
 - (ii) Όταν μια επιχείρηση σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού παρουσιάζει ζημιά βραχυχρόνια, τότε τη συμφέρει:
 - (α) Να αυξήσει την τιμή του προϊόντος της.
 - (β) Να μειώσει την τιμή του προϊόντος της.
 - (γ) Να αυξήσει την παραγωγή της.
 - (δ) Να μειώσει την παραγωγή της.
 - (ε) Να μειώσει το κόστος παραγωγής.
 - (στ) Να διαφημίσει το προϊόν της.
 - (iii) Σε μια επιχείρηση σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού το οριακό έσοδο ισούται με το οριακό της κόστος, αλλά δεν καλύπτει το μεταβλητό κόστος. Τότε:
 - (α) Η επιχείρηση παρουσιάζει ζημιά αλλά τη συμφέρει να παράγει βραχυχρόνια.

- (β) Η επιχείρηση πρέπει να σταματήσει την παραγωγή.
- (γ) Η επιχείρηση πρέπει να μειώσει το σταθερό της κόστος.
- (δ) Η επιχείρηση πρέπει να μειώσει την παραγωγή της, ώστε να μειωθεί το μεταβλητό κόστος.
- (iv) Σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού στη μακροχρόνια ισορροπία:
 - (α) Τα συνολικά έσοδα της επιχείρησης είναι μεγαλύτερα από το συνολικό κόστος.
 - (β) Το συνολικό κόστος της επιχείρησης ισούται με τα συνολικά έσοδα.
 - (γ) Επειδή το κέρδος της επιχείρησης είναι μηδέν, η επιχείρηση αποχωρεί από τον κλάδο.
 - (δ) Το οριακό έσοδο της επιχείρησης ισούται με το ελάχιστο μέσο συνολικό κόστος.
- (v) Η μονοπωλιακή επιχείρηση:
 - (α) Μπορεί να αυξήσει τα κέρδη της, αυξάνοντας την τιμή του προϊόντος.
 - (β) Έχει φθίνον οριακό έσοδο.
 - (γ) Είναι η ηγετική επιχείρηση του ολιγοπωλίου.
 - (δ) Μπορεί να διαθέτει στην αγορά οποιαδήποτε ποσότητα θελήσει, στην τιμή που επιθυμεί.
 - (ε) Μεγιστοποιεί το κέρδος της, όταν το οριακό κόστος είναι μικρότερο από το οριακό έσοδο.
 - (στ) Ανταγωνίζεται άλλες επιχειρήσεις με τη διαφήμιση.

Ασκήσεις

1. Για ένα προϊόν σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού δίνονται οι αγοραίες συναρτήσεις ζήτησης $Q_D = 180 - 18P$ και προσφοράς $Q_S = 4 + 4P$. Μια επιχείρηση που παράγει το προϊόν αυτό έχει παραγωγή και κόστος, όπως φαίνονται στον παρακάτω πίνακα. Να βρεθεί η θέση ισορροπίας της επιχείρησης και να υπολογιστεί το κέρδος της.

Προϊόν	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Σταθερό κόστος	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18
Μεταβλητό κόστος	0	6	10	12	16	22	30	40	52	66

2. Σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού τρεις αντιπροσωπευτικές επιχειρήσεις του κλάδου παράγουν με τα δεδομένα του παρακάτω πίνακα. Αν η τιμή του προϊόντος είναι 400 ευρώ, τι συμπεραίνετε για τις επιχειρήσεις αυτές;

	Μέσο Μεταβλητό Κόστος	Μέσο Συνολικό Κόστος
ΕΠΙΧ/ΣΗ. "Α"	500	540
ΕΠΙΧ/ΣΗ. "Β"	400	450
ΕΠΙΧ/ΣΗ. "Γ"	300	380

3. Στον παρακάτω πίνακα δίνονται τα στοιχεία κόστους και παραγωγής για μια επιχείρηση που λειτουργεί σε πλήρως ανταγωνιστική αγορά.
- (α) Να παρασταθεί γραφικά η θέση ισορροπίας της επιχείρησης, αν η τιμή του προϊόντος είναι i) 1000 ii) 3200 iii) 7000.
- (β) Να βρεθούν το κέρδος ή η ζημιά για κάθε μια από τις παραπάνω τιμές:
- i) Υπολογιστικά.
- ii) Γραφικά από το διάγραμμα με το οριακό, μέσο μεταβλητό, μέσο συνολικό κόστος.
- iii) Γραφικά από το διάγραμμα συνολικού εσόδου και συνολικού κόστους.

Προϊόν	Σταθερό Κόστος	Μεταβλητό Κόστος
0	10.000	0
1	10.000	3.000
2	10.000	5.000
3	10.000	6.000
4	10.000	6.800
5	10.000	7.800
6	10.000	11.000
7	10.000	18.000
8	10.000	26.000
9	10.000	35.000
10	10.000	45.000

4. Μια επιχείρηση σε αγορά τέλειου ανταγωνισμού, παράγει όπως δείχνει ο παρακάτω πίνακας. Ο εργατικός μισθός είναι 1000 ευρώ και το κόστος της πρώτης ύλης είναι 100 ευρώ για κάθε προϊόν. Σταθερό κόστος 2000 ευρώ. Η αγοραία συνάρτηση ζήτησης είναι $Q_D = 52.500 - 250P$ και η αγοραία συνάρτηση προσφοράς είναι $Q_S = 100 P$

- (α) Να βρεθεί η θέση ισορροπίας της επιχείρησης και να αιτιολογηθεί αν η επιχείρηση πρέπει να παράγει.
- (β) Αν η αγοραία συνάρτηση ζήτησης γίνει $Q'_D = 30.000 - 50 P$, να βρεθεί η νέα θέση ισορροπίας και να υπολογισθούν τα κέρδη της επιχείρησης.
- (γ) Πόσο θα αυξηθεί το κόστος της επιχείρησης αν αυξήσει την παραγωγή της από 90 σε 105 μονάδες προϊόντος;

L	Q
4	80
5	100
6	110

Ο Τζων Μ. Κέυνς (1883-1946) θεωρείται ο σπουδαιότερος ίσως οικονομολόγος του 20ού αιώνα. Το έργο του “Η Γενική θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του χρήματος” που δημοσιεύτηκε το 1936 μετά τη μεγάλη οικονομική κρίση του 1929-32 επηρέασε βαθιά την οικονομική σκέψη και την οικονομική πολιτική.

ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ

1. Διάκριση Μικροοικονομικής και Μακροοικονομικής θεωρίας

Η ανάλυση που προηγήθηκε αφορούσε τη συμπεριφορά και τη δραστηριότητα των ξεχωριστών μονάδων μιας οικονομίας. Η θεωρία της ζήτησης και της προσφοράς εξετάζει τη συμπεριφορά του αντιπροσωπευτικού καταναλωτή και του αντιπροσωπευτικού παραγωγού με βάση ορισμένες υποθέσεις, ώστε να προσδιοριστεί η τιμή ενός αγαθού στις διάφορες μορφές αγοράς. Η συγκεκριμένη αυτή ανάλυση ανήκει στη μικροοικονομική θεωρία. Παράλληλα με τον όρο μικροοικονομική χρησιμοποιείται και ο όρος θεωρία των τιμών, γιατί σημείο αναφοράς είναι ο προσδιορισμός της τιμής ενός αγαθού. Το αντικείμενο μελέτης που ακολουθεί στα επόμενα κεφάλαια αναφέρεται στη μακροοικονομική ανάλυση. Η μακροοικονομία εξετάζει τα οικονομικά προβλήματα ως ένα σύνολο αλληλοεξαρτώμενων μεγεθών, χωρίς να δίνει έμφαση στη συμπεριφορά κάθε μονάδας χωριστά. Στη μακροοικονομική ανάλυση το επίκεντρο του ενδιαφέροντος είναι η συνολική παραγωγή μιας οικονομίας, το συνολικό εισόδημα, η συνολική κατανάλωση κτλ. Παράλληλα με τον όρο μακροοικονομική ανάλυση χρησιμοποιείται συχνά ο όρος θεωρία του Εθνικού Εισοδήματος και της Απασχόλησης, γιατί κεντρικό σημείο της είναι ο προσδιορισμός του εθνικού εισοδήματος και της απασχόλησης του εργατικού δυναμικού. Η διαφορά, επομένως, ως προς τη μέθοδο μεταξύ μικροοικονομικής και μακροοικονομικής ανάλυσης οφείλεται στο ότι η μακροοικονομία εξετάζει τη συμπεριφορά της συνολικής οικονομίας, ενώ η μικροοικονομία εξετάζει

τη συμπεριφορά του οικονομούντος ατόμου.

Υπάρχουν πολλοί λόγοι που επιβάλλουν τη διάκριση της ανάλυσης της οικονομικής θεωρίας σε μικροοικονομικό και μακροοικονομικό επίπεδο. Ο σπουδαιότερος είναι το **σφάλμα σύνθεσης**. Το **σφάλμα σύνθεσης συμβαίνει, όταν δεχόμαστε ότι εκείνο το οποίο ισχύει για τα άτομα ισχύει αναγκαστικά και για το σύνολο της οικονομίας**. Το σφάλμα σύνθεσης είναι σφάλμα λογικής. Παράδειγμα: Στη μικροοικονομική ανάλυση γίνεται δεκτό ότι, όταν μειωθεί ο εργατικός μισθός (που αποτελεί στοιχείο του κόστους παραγωγής), η ατομική επιχείρηση μπορεί να αυξήσει το κέρδος της, εφόσον η τιμή του παραγόμενου προϊόντος παραμένει σταθερή. Από μακροοικονομική άποψη το συμπέρασμα αυτό δεν είναι αναγκαία αποδεκτό, γιατί, αν μειωθούν οι μισθοί σε όλους τους κλάδους για όλη την οικονομία, θα μειωθεί η αγοραστική δύναμη των καταναλωτών, με συνέπεια τη μείωση της συνολικής ζήτησης και στη συνέχεια των τιμών, άρα και των κερδών των επιχειρήσεων.

2. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Οι συντελεστές παραγωγής που βρίσκονται στη διάθεση μιας οικονομίας της επιτρέπουν να παράγει οικονομικά αγαθά. Η ποσότητα των διάφορων αγαθών που παράγονται σε μια δεδομένη χρονική περίοδο (συνήθως έτος) είναι ένα καλό οικονομικό μέτρο του βιοτικού επιπέδου μιας χώρας. Η ποικιλία όμως των προϊόντων που παράγονται, από τα πιο απλά όπως τρόφιμα και ρούχα κ.ά. μέχρι τα πιο πολυσύνθετα, όπως συνθετικές ίνες, εξαρτήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών κ.ά., δεν επιτρέπουν τη σύγκριση της παραγωγικής ικανότητας μιας οικονομίας από περίοδο σε περίοδο, αν προηγουμένως δεν εκφραστούν τα ανομοιογενή αγαθά σε μια κοινή μονάδα μέτρησης. Είναι φανερό ότι δεν μπορούμε

να προσθέσουμε πορτοκάλια και ασπιρίνες ή ηλεκτρονικούς υπολογιστές και υφάσματα. Η μετατροπή των αγαθών σε μετρήσιμες μονάδες γίνεται με την αποτίμηση της αξίας τους σε χρηματικές μονάδες. Αν πολλαπλασιάσουμε την ποσότητα ενός προϊόντος επί την τιμή του, έχουμε τη συνολική αξία του σε χρηματικές μονάδες. Παράδειγμα: Σε μια οικονομία παράγονται τρία αγαθά, όπως φαίνονται στον πίνακα 7.1. Καθένα μετρείται σε διαφορετικές μονάδες, το Χ σε κιλά, το Ψ σε τεμάχια και το Ω σε τετραγωνικά μέτρα. Το κάθε αγαθό έχει μια τιμή ανά μονάδα. Η συνολική του αξία είναι το γινόμενο της τιμής του επί την ποσότητά του. Το άθροισμα της αξίας των επί μέρους αγαθών δίνει τη συνολική αξία για την οικονομία και ονομάζεται **Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν**.

Πίνακας 7.1.

Αγαθά	Ποσότητα	Τιμή σε χρημ. μονάδες	Αξία σε χρημ. μονάδες
Χ	1.000 κιλά	100 το κιλό	100.000
Ψ	100 τεμάχια	2.000 το τεμ.	200.000
Ω	1.000 τετ. μέτρα	50.000 το τετ. μέτρο	50.000.000
Σύνολο			50.300.000

Με άλλα λόγια το **Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.)** είναι η συνολική αξία σε χρηματικές μονάδες των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μια χώρα σ' ένα συγκεκριμένο έτος. Η χρησιμοποίηση του όρου “εγχώριο” έχει σημασία, γιατί η παραγωγή πρέπει να γίνεται μέσα στην επικράτεια μιας χώρας, ασχέτως αν ο παραγωγός μπορεί να είναι μόνιμος κάτοικος μιας άλλης χώρας. Για παράδειγμα: Αν ένα εργοστάσιο κατασκευής ψυγείων ανήκει σε Ιταλούς επιχειρηματίες, παράγει όμως στη χώρα μας, η παραγωγή του αποτελεί μέρος του εγχώριου προϊόντος της Ελλάδας.

Από τον ορισμό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος προκύπτει η ανάγκη να εξηγηθούν: (i) Ο προσδιορισμός των αξιών των αγαθών του Α.Ε.Π., που προφανώς επηρεάζονται από τις μεταβολές των τιμών. (ii) Ο όρος “τελικά” αγαθά και υπηρεσίες και (iii) ο όρος “εγχώριο” που αντιδιαστέλλεται από τον όρο “εθνικό”.

3. Η Έννοια της Προστιθέμενης Αξίας

Μια άλλη διάκριση των αγαθών είναι σε τελικά και ενδιάμεσα. **Τελικά** είναι αυτά που αγοράζονται για τελική χρήση και όχι παραπέρα μετασχηματισμό. **Ενδιάμεσα** είναι αυτά που αγοράζονται για περαιτέρω επεξεργασία και όχι τελική χρήση. Το Α.Ε.Π. περιλαμβάνει μόνον την αξία των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών. Η επιμονή στη χρήση του όρου **τελικά προϊόντα και υπηρεσίες** γίνεται, για να αποφύγουμε να υπολογίζουμε δύο ή περισσότερες φορές την αξία ενός αγαθού, καθώς το μετράμε για τη συμμετοχή του στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Για παράδειγμα, αν θέλουμε να συμπεριλάβουμε την αξία ενός ηλεκτρονικού ψυγείου στο Α.Ε.Π., δε θα πρέπει να περιλάβουμε χωριστά την αξία του μοτέρ του και στη συνέχεια πάλι την αξία του ως τμήμα της τελικής αξίας του ψυγείου, γιατί θα έχουμε διπλό υπολογισμό. Τα

συστατικά μέρη του ψυγείου, μεταξύ αυτών και το μοτέρ, που πωλούνται στις βιομηχανίες ψυγείων είναι ενδιάμεσα αγαθά και δεν περιλαμβάνονται χωριστά στο Α.Ε.Π., αλλά συνολικά στην τελική αξία των ψυγείων. Με τον ίδιο τρόπο το αλεύρι που γίνεται ψωμί είναι ενδιάμεσο προϊόν και μετράμε μόνον την αξία του ψωμιού ως τμήμα του Α.Ε.Π. ενώ δεν υπολογίζουμε την αξία του αλευριού που πωλήθηκε στον φούρναρη. Τι γίνεται όμως με το αλεύρι που πουλιέται για χρήση σ' ένα νοικοκυριό; Αυτό υπολογίζεται ως τελικό προϊόν και συμμετέχει στο Α.Ε.Π., γιατί η πώληση έγινε για τελική χρήση. Ένας άλλος τρόπος αποφυγής λαθών κατά τον υπολογισμό του Α.Ε.Π. είναι η χρήση της μεθόδου της Προστιθέμενης Αξίας. Συνήθως κάθε προϊόν δέχεται επεξεργασία σε διάφορα στάδια παραγωγής, πριν λάβει μορφή τελικού προϊόντος και διατεθεί στην αγορά. Για παράδειγμα, ένα έπιπλο που πωλείται στο εμπόριο, διέρχεται από τέσσερα στάδια επεξεργασίας, όπως βλέπουμε στον πίνακα 7.2. που ακολουθεί. Λαμβάνομε λοιπόν την αξία κάθε σταδίου παραγωγής, η οποία προστίθεται στο προϊόν και το άθροισμα των προστιθέμενων αξιών κάθε σταδίου αποτελεί και την τελική αξία του προϊόντος.

Πίνακας 7.2. Υπολογισμός Προστιθέμενης Αξίας

Στάδια Παραγωγής	Αξία πώλησης (ευρώ)	Προστιθέμενη Αξία
Πρώτο στάδιο (κορμοί δένδρων)	50	50
Δεύτερο στάδιο (επεξεργασία ξύλου)	80	30
Τρίτο στάδιο (έπιπλο)	120	40
Τέταρτο στάδιο (εμπόριο)	200	80
		200

Η παραγωγή του πρώτου σταδίου με αξία πώλησης 50 ευρώ αγοράζεται από την επιχείρηση του δεύτερου σταδίου, που επεξεργάζεται τους κορμούς. Η αξία πώλησης του ξύλου στο δεύτερο στάδιο είναι 80 ευρώ. Αυτό σημαίνει ότι κατά τη διάρκεια του δεύτερου σταδίου δαπανήθηκαν $80 - 50 = 30$ ευρώ. Με τον ίδιο τρόπο φτάνουμε έως το τέταρτο στάδιο παραγωγής. Η τελευταία στήλη στον πίνακα δίνει την προστιθέμενη αξία κάθε σταδίου παραγωγής. Το άθροισμα των προστιθέμενων αξιών όλων των σταδίων παραγωγής είναι ίσο με την αξία του τελικού προϊόντος που πληρώνει ο καταναλωτής, δηλαδή 200 ευρώ. Φυσικά στο Α.Ε.Π. θα πρέπει να περιλαμβάνεται μόνον η αξία του τελικού προϊόντος ή η προστιθέμενη αξία κάθε σταδίου, αλλά ποτέ η συνολική αξία όλων των σταδίων. Αν

στο Α.Ε.Π. συμπεριλαμβάνονταν και η αξία των ενδιάμεσων σταδίων, θα είχαμε πολλαπλούς υπολογισμούς στον προσδιορισμό του. Η αξία του πρώτου σταδίου στο παράδειγμα θα υπολογιζόταν τέσσερις φορές, του δεύτερου τρεις και του τρίτου δύο. Για την οικονομία το άθροισμα της προστιθέμενης αξίας όλης της παραγωγής πρέπει ως σύνολο να είναι ίσο με την αξία αγοράς όλων των τελικών αγαθών και υπηρεσιών. Το Α.Ε.Π., επομένως, είναι η συνολική προστιθέμενη αξία της παραγωγής όλων των οικονομικών - παραγωγικών μονάδων της οικονομίας.

4. Η επίδραση της μεταβολής των τιμών στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Σύμφωνα με τον ορισμό του Α.Ε.Π., χρησιμοποιώντας τις χρηματικές αξίες λύνουμε το πρόβλημα της μέτρησης ανομοιογενών προϊόντων και υπηρεσιών της παραγωγής μιας οικονομίας. Δημιουργείται, όμως, ένα άλλο πρόβλημα εξαιτίας της μεταβολής των τιμών των αγαθών και υπηρεσιών. Το Α.Ε.Π. μπορεί να μεταβληθεί είτε με μεταβολή ποσοτήτων είτε με μεταβολή τιμών. Το Α.Ε.Π. που υπολογίζεται με αυτόν τον τρόπο δεν είναι καλό μέτρο εκτίμησης της πορείας μιας οικονομίας. Αν, για παράδειγμα, όλες οι τιμές διπλασιαστούν χωρίς καμιά μεταβολή στις παραγόμενες ποσότητες, το Α.Ε.Π. θα διπλασιαστεί. Αλλά θα ήταν λάθος, αν πούμε ότι η ικανότητα της οικονομίας για ικανοποίηση των αναγκών σε αγαθά και υπηρεσίες διπλασιάστηκε, αφού οι παραγόμενες ποσότητες παρέμειναν αμετάβλητες. Είμαστε, επομένως, υποχρεωμένοι να προσαρμόσουμε τις μετρήσεις, ώστε να απαλλαγούμε από την επίδραση της μεταβολής των τιμών. Έστω ότι μια οικονομία παράγει ένα μόνο αγαθό. Στον πίνακα 7.3. δίνονται τα υποθετικά στοιχεία για την τιμή και την ποσότητα του αγαθού για τρία έτη.

Πίνακας 7.3.

Έτος	Ποσότητα	Τιμή	Α.Ε.Π. οι τρέχουσες τιμές	Δείκτης Τιμών με βάση το πρώτο έτος	Α.Ε.Π. σε σταθερές τιμές πρώτου έτους
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1	10	10	100	$10/10 = 1$	100
2	15	15	225	$15/10 = 1$	150
3	8	20	160	$20/10 = 2$	80

(1) Στην τέταρτη στήλη δίνεται το Α.Ε.Π. για κάθε έτος ως η χρηματική αξία της παραγωγής, δηλαδή το γινόμενο της ποσότητας (στήλη 2) επί την αντίστοιχη τιμή (στήλη 3). Το Α.Ε.Π. της στήλης (4) προέρχεται από τις τιμές κάθε τρέχοντος έτους, γι' αυτό και το Α.Ε.Π. είναι σε τρέχουσες τιμές (Ονομαστικό Α.Ε.Π.). Αυτή η μέτρηση δεν είναι κατάλληλη για συγκρίσεις. Για παράδειγμα βλέπουμε ότι το Α.Ε.Π. στο τρίτο έτος δείχνει αύξηση, επειδή αυξήθηκε η τιμή σε σχέση με το πρώτο έτος, ενώ στην πραγματικότητα η παραγωγή μειώθηκε. Για να αποφύγουμε την επίδραση των τιμών στη μέτρηση του Α.Ε.Π. χρησιμοποιούμε ένα δείκτη τιμών ή αποπληθωριστή τιμών που εκφράζει την τιμή σε μια χρονική περίοδο ως προς την τιμή σε μια άλλη χρονική περίοδο, η οποία επιλέγεται τυχαία ως βάση σύγκρισης. Στο παράδειγμά μας, διαιρούμε την τιμή κάθε έτους με την τιμή του πρώτου (βάση σύγκρισης) έτους και τα αποτελέσματα δίνονται στη στήλη (5) του πίνακα. Για το έτος βάσης ο δείκτης τιμών θα είναι πάντα 1 ή 100, αν ο δείκτης τιμών εκφράζεται ως ποσοστό επί τοις εκατό. Αν διαιρέσουμε το Α.Ε.Π. σε τρέχουσες τιμές κάθε έτους με τον αντίστοιχο δείκτη τιμών, το αποτέλεσμα θα είναι το Α.Ε.Π. σε σταθερές τιμές, όπως δίνεται στη στήλη (6). Το Α.Ε.Π. σε σταθερές τιμές μετράει την αξία της συνολικής παραγωγής σε τιμές του έτους βάσης. Το Α.Ε.Π. σε σταθερές τιμές του έτους βάσης λέγεται **πραγματικό** και μετρά τις πραγματικές μεταβολές του προϊόντος από έτος σε έτος. Το πραγματικό Α.Ε.Π. διαφέρει από έτος σε έτος μόνον αν κυμαίνονται οι παραγόμενες ποσότητες και είναι καλύτερο μέτρο σύγκρισης της ευημερίας μιας οικονομίας απ' ό,τι το ονομαστικό Α.Ε.Π.

(2) Στην πραγματικότητα σε μια οικονομία παράγονται χιλιάδες προϊόντα και υπηρεσίες. Στη χώρα μας

υπεύθυνη για τη συλλογή πληροφοριών σε σχέση με την εξέλιξη των τιμών και της παραγωγής είναι η Υπηρεσία Εθνικών Λογαριασμών του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας. Για τον υπολογισμό του Α.Ε.Π. σε σταθερές τιμές χρησιμοποιείται ένας δείκτης τιμών που εκφράζει τις μεταβολές στο γενικό επίπεδο τιμών σε σχέση με το επίπεδο τιμών του έτους βάσης (t) και εκφράζεται ως ποσοστό επί τοις εκατό. Για να βρούμε λοιπόν το Α.Ε.Π. σε σταθερές τιμές, διαιρούμε το Α.Ε.Π. σε τρέχουσες τιμές με τον αντίστοιχο δείκτη τιμών και πολλαπλασιάζουμε επί εκατό.

$$\text{Α.Ε.Π. έτους, σε σταθερές τιμές} = \frac{\text{Α.Ε.Π. έτους, σε τρέχουσες τιμές}}{\text{Δείκτης τιμών έτους}} \cdot 100$$

Συνοψίζοντας, το ονομαστικό Α.Ε.Π. μετρά τη χρηματική αξία της παραγωγής μιας οικονομίας σε τρέχουσες τιμές. Το πραγματικό Α.Ε.Π. μετρά το μέγεθος της παραγωγής σε σταθερές τιμές (κάποιου τυχαία επιλεγμένου έτους βάσης). Το πραγματικό Α.Ε.Π. αυξάνεται μόνον, όταν η ποσότητα παραγόμενων αγαθών και υπηρεσιών έχει αυξηθεί, σε αντίθεση με το ονομαστικό Α.Ε.Π., που αυξάνεται είτε επειδή έχει αυξηθεί η παραγωγή είτε επειδή έχουν αυξηθεί οι τιμές ή έχουν αυξηθεί και τα δύο. Ο Δείκτης τιμών ή αποπληθωριστής τιμών του Α.Ε.Π. μετρά την τιμή του παραγόμενου προϊόντος σε σχέση με την τιμή του στο έτος βάσης.

5. Η Μέτρηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος

Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν είναι ένας πολύ καλός δείκτης μέτρησης της παραγωγής μιας οικονομίας. Σύμφωνα με τον ορισμό του Α.Ε.Π., περιλαμβάνει την αξία πώλησης των τελικών αγαθών ή την προστιθέμενη

αξία τους σε όλα τα στάδια παραγωγής. Η αξία της πώλησης εμφανίζεται με τη μορφή της δαπάνης που γίνεται από τους φορείς μιας οικονομίας (νοικοκυριά, επιχειρήσεις, κράτος) για την απόκτηση των προϊόντων και υπηρεσιών που έχουν παραχθεί. Η παραγωγή όμως των προϊόντων και υπηρεσιών γίνεται από τους συντελεστές παραγωγής, οι οποίοι αμείβονται για τη συμμετοχή (συμβολή) τους στην παραγωγή με εισόδημα. Επομένως, έχουμε δύο όψεις όσον αφορά τη μέτρηση του Α.Ε.Π. Η μια είναι η πλευρά της δαπάνης, που προκύπτει ως το άθροισμα όλων των δαπανών για την απόκτηση της παραγωγής σ' ένα έτος και η άλλη είναι η πλευρά του εισοδήματος, που προκύπτει ως το άθροισμα των εισοδημάτων που δημιουργούνται από την παραγωγή σε ένα έτος. Η ισότητα αυτή της συνολικής δαπάνης και του συνολικού εισοδήματος μιας οικονομίας που μας δίνει ως αποτέλεσμα το Α.Ε.Π. υφίσταται, επειδή κάθε συναλλαγή έχει δύο πλευρές, την αγορά και την πώληση. Η δαπάνη των αγοραστών για προϊόντα και υπηρεσίες είναι ταυτόχρονα εισόδημα για τους πωλητές και παραγωγούς των προϊόντων και υπηρεσιών. Ο υπολογισμός του Α.Ε.Π. μιας οικονομίας είτε ως δαπάνη είτε ως εισόδημα είναι πολύπλοκος και γίνεται από ειδικές υπηρεσίες σε κάθε χώρα. Στην Ελλάδα η μέτρηση του Α.Ε.Π. γίνεται από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, την Υπηρεσία των Εθνικών Λογαριασμών του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας και ειδικές υπηρεσίες της Τράπεζας της Ελλάδος.

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ως Δαπάνη

Οι δαπάνες για την αγορά του προϊόντος μπορούν να διακριθούν σε ιδιωτική κατανάλωση, ακαθάριστη ιδιωτική επένδυση και κρατική δαπάνη.

(i) Η ιδιωτική κατανάλωση αποτελείται από δαπάνες των νοικοκυριών (καταναλωτών) για αγορά

καταναλωτικών αγαθών διαρκών ή μη διαρκών, όπως για τρόφιμα, ψυγεία, υπηρεσίες γιατρών, δικηγόρων κτλ.

(ii) Η ακαθάριστη ιδιωτική επένδυση περιλαμβάνει τρεις υποκατηγορίες:

α) **Δαπάνες των επιχειρήσεων για κεφαλαιουχικό εξοπλισμό** π.χ. κτίρια, μηχανήματα. Ο όρος επένδυση, όπως χρησιμοποιείται στην οικονομική επιστήμη, σημαίνει δημιουργία νέων κεφαλαιουχικών αγαθών. Περιλαμβάνει τόσο την προσθήκη νέων, όσο και την αντικατάσταση αυτών που έχουν φθαρεί λόγω της συμμετοχής τους στην παραγωγική διαδικασία και τα οποία πρέπει να αντικατασταθούν, ώστε να διατηρήσει η οικονομία την παραγωγική της ικανότητα. Το μέρος του κεφαλαίου που καταστρέφεται (αναλώνεται) λέγεται απόσβεση του κεφαλαίου. Ο όρος ακαθάριστη ιδιωτική επένδυση περιλαμβάνει τόσο την απόσβεση όσο και το υπόλοιπο μέρος της επένδυσης, που αποτελεί κατ' ουσίαν αύξηση του κεφαλαίου της οικονομίας. Αν από την ακαθάριστη επένδυση αφαιρεθεί η απόσβεση, το υπόλοιπο που απομένει είναι η καθαρή επένδυση. **(Καθαρή Επένδυση = Ακαθάριστη ιδιωτική επένδυση - Αποσβέσεις)**. Η καθαρή επένδυση είναι δυνατόν να είναι αρνητική, όταν οι αποσβέσεις είναι μεγαλύτερες από την ακαθάριστη επένδυση.

Η οικονομική έννοια του όρου επένδυση δε συμπίπτει οπωσδήποτε με την καθημερινή χρήση του όρου. Αυτό που είναι επένδυση για ένα άτομο ή μια επιχείρηση δεν είναι αναγκαστικά επένδυση για την οικονομία ως σύνολο. Για παράδειγμα, η αγορά από μια επιχείρηση κτιρίων και μηχανημάτων άλλης επιχείρησης είναι επένδυση για την επιχείρηση που αγοράζει, αλλά για την οικονομία είναι μια απλή μεταβίβαση κυριότητας κεφαλαιουχικών αγαθών.

β) **Δαπάνες των νοικοκυριών για απόκτηση νέων**

σπιτιών. Τα σπίτια είναι τα μόνα διαρκή αγαθά που βρίσκονται στην κατοχή νοικοκυριών και θεωρούνται κεφάλαιο για την οικονομία.

γ) Μεταβολές στα αποθέματα. Αποθέματα υπάρχουν στις επιχειρήσεις, αν μια ορισμένη ποσότητα του προϊόντος που παράγουν σε μια συγκεκριμένη περίοδο δε διατίθεται στην αγορά την ίδια περίοδο, αλλά είναι στη διάθεση της επιχείρησης για μελλοντική χρήση. Τα αρχικά αυτά αποθέματα μπορεί στο τέλος του έτους να έχουν αυξηθεί. Αν έχουν αυξηθεί, προστίθενται στο Α.Ε.Π., γιατί αποτελούν παραγωγή της τρέχουσας περιόδου, ενώ, αν έχουν μειωθεί, αφαιρούνται, γιατί αποτελούν παραγωγή προηγούμενων περιόδων.

Μεταβολή στα Αποθέματα = Τελικά Αποθέματα - Αρχικά Αποθέματα.

(iii) Κρατική ή Δημόσια Δαπάνη

Στην κρατική δαπάνη περιλαμβάνονται δαπάνες επενδυτικές και καταναλωτικές. Επενδύσεις του δημοσίου γίνονται σε έργα υποδομής (κατασκευή δρόμων, λιμανιών κτλ.) ή και σε επιχειρηματική δραστηριότητα. Το υπόλοιπο των δαπανών έχει καταναλωτικό χαρακτήρα, όπως μισθοί δημοσίων υπαλλήλων, προμήθεια υλικού, τροφοδοσία ενόπλων δυνάμεων κτλ. Δεν περιλαμβάνονται στις δημόσιες δαπάνες για τον υπολογισμό του Α.Ε.Π. οι μεταβιβαστικές πληρωμές σε άτομα, όπως οι συντάξεις, τα διάφορα επιδόματα ανεργίας, υποτροφίες κτλ., επειδή οι πληρωμές αυτές είναι στην πραγματικότητα απλή ανακατανομή του υπάρχοντος εισοδήματος και δεν παρέχονται ως αντάλλαγμα για την παραγωγή αγαθών.

Εξαγωγές μείον Εισαγωγές

Οι τρεις προηγούμενες κατηγορίες δαπανών δίνουν το Α.Ε.Π. μιας οικονομίας, εφόσον αυτή δεν έχει συναλλαγές

με άλλες χώρες. Στη σημερινή πραγματικότητα όλες οι οικονομίες είναι ανοιχτές, έχουν δηλαδή εισαγωγές και εξαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών, οι οποίες θα πρέπει να ληφθούν υπόψη για τον υπολογισμό του Α.Ε.Π. Οι εξαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών σε άλλες χώρες συνιστούν παραγωγή της οικονομίας και η αξία τους πρέπει να προστίθεται στο Α.Ε.Π. Οι εισαγωγές, αντίθετα, δεν πρέπει να συμπεριλαμβάνονται στον υπολογισμό του Α.Ε.Π., γιατί είναι παραγωγή άλλων χωρών. Για τον υπολογισμό επομένως του Α.Ε.Π. έχει σημασία η διαφορά: Αξία εξαγωγών - Αξία των Εισαγωγών. Συνοπτικά λοιπόν από την πλευρά της δαπάνης το Α.Ε.Π. μπορεί να υπολογιστεί ως το άθροισμα των παραπάνω δαπανών, δηλαδή **Α.Ε.Π. = Ιδιωτική Κατανάλωση + Ακαθάριστη ιδιωτική επένδυση + Κρατική ή Δημόσια Δαπάνη + Εξαγωγές - Εισαγωγές.**

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ως Εισόδημα

Τα εισοδήματα τα οποία δημιουργούνται σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο από την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών μπορούν να ταξινομηθούν σε τέσσερις γενικές κατηγορίες, δηλαδή σε μισθούς, προσόδους περιουσίας, τόκους και κέρδη.

(i) **Μισθοί.** Περιλαμβάνουν κάθε αμοιβή του συντελεστή “εργασία” για τη συμβολή του στην παραγωγική διαδικασία, όπως μισθός, ημερομίσθιο κτλ.

(ii) **Πρόσοδοι περιουσίας.** Περιλαμβάνουν το σύνολο των εισοδημάτων που εισπράττεται από ενοίκια εδαφικών εκτάσεων, κτιρίων κτλ.

(iii) **Τόκοι.** Περιλαμβάνουν το εισόδημα που εισπράττουν ιδιώτες από δανεισμό χρηματικών κεφαλαίων, όπως τόκος τραπεζικών καταθέσεων, κρατικών ομολόγων κτλ.

(iv) **Κέρδη.** Περιλαμβάνουν τα κέρδη κάθε είδους

επιχείρησης, ανεξάρτητα από τη νομική της μορφή. Ιδιαίτερα για τα κέρδη των ανώνυμων εταιρειών πρέπει να σημειωθεί ότι περιλαμβάνονται τόσο τα διανεμόμενα στους μετόχους κέρδη όσο και τα αδιανέμητα, τα οποία παραμένουν στην επιχείρηση, όπως ορίζει ο νόμος.

Πολλές φορές ο διαχωρισμός του εισοδήματος σε κατηγορίες παρουσιάζει δυσκολίες. Είναι δύσκολο να υπολογιστεί, για παράδειγμα, η αμοιβή ενός επιχειρηματία και να συμπεριληφθεί στους μισθούς αντί για τα κέρδη. Το ίδιο ισχύει και για τις αμοιβές των γεωργών.

Λογικά οι πιο πάνω κατηγορίες του εισοδήματος ως άθροισμα πρέπει να είναι ίσες με το άθροισμα της δαπάνης. Για να υπάρχει αυτή η ισότητα, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη κάποια δεδομένα και να γίνουν κάποιες συμπληρωματικές ενέργειες. **Πρώτον:** Οι αποσβέσεις, οι οποίες, ενώ είναι κόστος παραγωγής των προϊόντων, ως χρηματικές αξίες παραμένουν στις επιχειρήσεις και δεν εμφανίζονται πουθενά ως εισόδημα. Γι' αυτό πρέπει να προστεθούν στο εισόδημα. **Δεύτερον:** Στην τιμή πώλησης των προϊόντων και υπηρεσιών, όταν το ΑΕΠ υπολογίζεται ως δαπάνη, περιλαμβάνονται έμμεσοι φόροι που δεν εμφανίζονται πουθενά ως εισόδημα. Γι' αυτό πρέπει να προστεθούν στο εισόδημα. **Τρίτον:** Στα εισοδήματα των ιδιωτών και των επιχειρήσεων περιλαμβάνονται κρατικές επιδοτήσεις, οι οποίες δεν εμφανίζονται στις κρατικές δαπάνες. Γι' αυτό και πρέπει να αφαιρούνται από την πλευρά του εισοδήματος. **Τέταρτον:** Οι τόκοι που πληρώνει το κράτος για χρήματα που δανείζεται από τους ιδιώτες, δηλαδή οι τόκοι του δημόσιου χρέους, ενώ περιλαμβάνονται στα εισοδήματα, δεν εμφανίζονται στις κρατικές δαπάνες. Γι' αυτό και πρέπει να αφαιρούνται από την πλευρά του εισοδήματος. **Πέμπτον:** Σε μια ανοιχτή οικονομία υπάρχει και εισροή εισοδημάτων από

το εξωτερικό, που δεν είναι αποτέλεσμα της εγχώριας παραγωγής, καθώς και εκροή εισοδημάτων προς το εξωτερικό που είναι αποτέλεσμα της εγχώριας παραγωγής. Η διαφορά μεταξύ αυτής της εισροής και της εκροής των εισοδημάτων είναι το “καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό”. Επειδή η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία έχει συμπεριλάβει στις διάφορες κατηγορίες εισοδήματος και το “καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό”, το μέγεθος αυτό πρέπει να αφαιρείται. Επομένως, για να είναι ίσο το άθροισμα του Α.Ε.Π. από την πλευρά της δαπάνης και από την πλευρά του εισοδήματος, η πλευρά του εισοδήματος είναι: **Α.Ε.Π. = Μισθοί + Πρόσοδοι περιουσίας + Τόκοι + Κέρδη + Αποσβέσεις + Έμμεσοι φόροι - Κρατικές Επιδοτήσεις - Τόκοι Δημοσίου Χρέους - Καθαρό Εισόδημα από το εξωτερικό.**

6. Το Α.Ε.Π. σε τιμές αγοράς και σε τιμές συντελεστών

Στις τιμές πώλησης των προϊόντων και υπηρεσιών περιλαμβάνονται φόροι που επιβαρύνουν την κατανάλωση. Οι φόροι αυτοί ονομάζονται έμμεσοι φόροι. Επομένως, εκτός από το κόστος παραγωγής και το κέρδος, οι τιμές που αγοράζονται τα προϊόντα και οι υπηρεσίες περιλαμβάνουν και τους έμμεσους φόρους. Όταν υπολογίζουμε το Α.Ε.Π. σύμφωνα με αυτή τη λογική, το υπολογίζουμε από την πλευρά της δαπάνης και λέμε ότι εκφράζεται σε τιμές αγοράς.

Το Α.Ε.Π. μπορεί όμως να εκφραστεί και σε τιμές συντελεστών παραγωγής ή τιμές κόστους. Αυτό συμβαίνει, όταν στον υπολογισμό περιλαμβάνεται μόνο το κόστος παραγωγής, το κέρδος και οι πιθανές επιδοτήσεις που χορηγούνται από το κράτος για κάποια από τα προϊόντα. Οι επιδοτήσεις αφορούν ενισχύσεις που δίνονται σε παραγωγούς ή εξαγωγείς προϊόντων και δεν περιλαμβάνονται

στις αγοραίες τιμές, γιατί εισπράττονται ξεχωριστά από τις επιχειρήσεις. Επομένως το Α.Ε.Π., που, από την πλευρά της δαπάνης υπολογίζεται σε τιμές αγοράς, μετατρέπεται σε τιμές συντελεστών παραγωγής ή κόστους, ως εξής:

Α.Ε.Π. σε τιμές συντελεστών παραγωγής (ή κόστους) = Α.Ε.Π. σε τιμές αγοράς - Έμμεσοι φόροι + Κρατικές Επιδοτήσεις.

Η διαφορά ανάμεσα στους έμμεσους φόρους και τις επιδοτήσεις ονομάζεται καθαροί έμμεσοι φόροι. Δηλαδή, **Καθαροί έμμεσοι φόροι = Έμμεσοι φόροι - Επιδοτήσεις**, οπότε **Α.Ε.Π. σε τιμές συντελεστών παραγωγής (ή κόστους) = Α.Ε.Π. σε τιμές αγοράς - Καθαροί Έμμεσοι Φόροι.**

7. Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν

Σύμφωνα με τον ορισμό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, είτε το υπολογίζουμε από την πλευρά της δαπάνης είτε από την πλευρά του εισοδήματος, σημασία έχει η παραγωγή που γίνεται εντός της επικράτειας. Όμως, σε μια ανοιχτή οικονομία, όπως είναι και η χώρα μας, υπάρχει εισροή εισοδημάτων που προέρχονται από το εξωτερικό και εκροή εισοδημάτων που κατευθύνονται στο εξωτερικό. Τα εισοδήματα που προέρχονται από το εξωτερικό δεν είναι αποτέλεσμα εγχώριας παραγωγής, ενώ αντίθετα τα εισοδήματα που κατευθύνονται στο εξωτερικό είναι εγχώριας παραγωγής. Για παράδειγμα, Έλληνες επιχειρηματίες που ζουν στο εξωτερικό ή μετανάστες στέλνουν εμβάσματα στην Ελλάδα (εισροή εισοδημάτων από το εξωτερικό). Αντίθετα, αλλοδαποί επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα ή αλλοδαποί μετανάστες στέλνουν εισοδήματα στο εξωτερικό (εκροή εισοδημάτων στο εξωτερικό). Η διαφορά της εισροής εισοδημάτων από το εξωτερικό

και της εκροής εισοδημάτων προς το εξωτερικό, όπως ήδη αναφέραμε, λέγεται **καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό**, το οποίο ως αποτέλεσμα μπορεί να είναι είτε θετικό είτε αρνητικό. Αν λοιπόν στο Α.Ε.Π. προστεθεί το Καθαρό Εισόδημα από το Εξωτερικό, προκύπτει το **Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (Α.ΕΘ.Π.)**.

Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν = Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν + Καθαρό Εισόδημα από το Εξωτερικό.

Συνοπτικά λοιπόν, **Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν** είναι το συνολικό εισόδημα που δημιουργείται μέσα στην επικράτεια (χώρα). Περιλαμβάνει το εισόδημα που δημιουργούν οι μόνιμοι κάτοικοι και οι αλλοδαποί που ζουν μέσα σε μια χώρα, αλλά όχι και το εισόδημα που δημιουργούν και αποστέλλουν στη χώρα οι πολίτες της που ζουν στο εξωτερικό. **Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν** είναι το εισόδημα που αποκτούν όλοι όσοι ζουν μέσα στη χώρα (επικράτεια) καθώς και το μέρος του εισοδήματος που οι πολίτες της αποκτούν στο εξωτερικό και αποστέλλουν στη χώρα. Δεν περιλαμβάνεται όμως το τμήμα του εισοδήματος που δημιουργείται μέσα στη χώρα από τους αλλοδαπούς και αποστέλλεται στο εξωτερικό.

8. Καθαρό Εθνικό Προϊόν - Εθνικό εισόδημα - Διαθέσιμο Εισόδημα

Οι Εθνικοί Λογαριασμοί περιέχουν και άλλα μεγέθη που διαφέρουν από το Ακαθάριστο Εγχώριο και Εθνικό Προϊόν, αλλά προκύπτουν από αυτά. Αν από το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν αφαιρέσουμε τις αποσβέσεις, προκύπτει το **Καθαρό Εθνικό Προϊόν (Κ.ΕΘ.Π.)**. Οι αποσβέσεις είναι το μέρος του κεφαλαίου που αναλώνεται (φθείρεται) για την παραγωγή των αγαθών και υπηρεσιών μιας συγκεκριμένης περιόδου. Για να δια-

τηρήσει λοιπόν μια οικονομία την παραγωγική της ικανότητα στο ίδιο επίπεδο, πρέπει το κεφάλαιο (κτίρια, μηχανήματα κτλ.) που αναλώθηκε να αντικατασταθεί με νέο στην καινούργια περίοδο παραγωγής. Το προϊόν που απομένει μετά την αφαίρεση των αποσβέσεων αποτελεί το Καθαρό Εθνικό Προϊόν, το οποίο μπορεί να καταναλωθεί, χωρίς να επηρεάσει την ικανότητα της οικονομίας για μελλοντική παραγωγή. **Αν από το Καθαρό Εθνικό Προϊόν αφαιρεθούν οι Καθαροί Έμμεσοι Φόροι (έμμεσοι φόροι - επιδοτήσεις), προκύπτει το Εθνικό Εισόδημα.** Η διάκριση μεταξύ Εθνικού Εισοδήματος και Καθαρού Εθνικού Προϊόντος βασίζεται στην υπόθεση ότι το Κράτος δεν αποτελεί συντελεστή παραγωγής και η επιβολή της έμμεσης φορολογίας δεν μπορεί να δικαιολογηθεί ως εισόδημα για τη συμβολή του στην παραγωγική διαδικασία. Από οικονομική άποψη το Εθνικό Εισόδημα είναι το μέγεθος που δείχνει πόσο εισόδημα έχουν δημιουργήσει τα μέλη μιας οικονομίας, αλλά όχι και πόσο έχουν στη διάθεσή τους, δηλαδή πόσο εισόδημα μπορούν να καταναλώσουν ή να αποταμιεύσουν. Το εισόδημα αυτό είναι το **Διαθέσιμο Εισόδημα**, το οποίο προκύπτει από το Εθνικό Εισόδημα, αν απ' αυτό αφαιρέσουμε τους άμεσους φόρους, τα αδιανέμητα κέρδη και προσθέσουμε τις μεταβιβαστικές πληρωμές και τους τόκους του δημοσίου χρέους. Δηλαδή,

Διαθέσιμο Εισόδημα = Εθνικό Εισόδημα + Μεταβιβαστικές Πληρωμές + Τόκοι του Δημοσίου Χρέους - Αδιανέμητα Κέρδη - Άμεσοι Φόροι.

Οι άμεσοι φόροι είναι οι φόροι που επιβάλλονται στο εισόδημα και την περιουσία. **Αδιανέμητα κέρδη** είναι το μέρος των κερδών των ανώνυμων εταιρειών που δε διανέμεται ως μέρισμα στους μετόχους, αλλά παραμένει στην επιχείρηση είτε λόγω της νομοθεσίας είτε λόγω

της πολιτικής της επιχείρησης. **Μεταβιβαστικές πληρωμές** είναι οι συντάξεις, τα διάφορα επιδόματα, οι υποτροφίες, οι οποίες όμως δεν αποτελούν αμοιβή για συμμετοχή στην τρέχουσα παραγωγή. Οι **τόκοι του δημοσίου χρέους** είναι οι τόκοι που πληρώνει το Κράτος σε όσους το δανείζουν (ομόλογα, έντοκα γραμμάτια του δημοσίου κτλ.).

Από το διαθέσιμο εισόδημα, αν αφαιρέσουμε την κατανάλωση, προκύπτει η αποταμίευση.

Άρα, Αποταμίευση = Διαθέσιμο Εισόδημα - Κατανάλωση.

Στον παρακάτω πίνακα 7.4. συνοψίζονται οι βασικές έννοιες που αναλύθηκαν παραπάνω.

Πίνακας 7.4. Η σχέση ανάμεσα στις βασικές έννοιες του Εισοδήματος

1. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε τιμές αγοράς + Καθαρό Εισόδημα από το Εξωτερικό = Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν σε τιμές αγοράς

2. Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν - Αποσβέσεις = Καθαρό Εθνικό Προϊόν

3. Καθαρό Εθνικό Προϊόν - Έμμεσοι Φόροι + Επιδοτήσεις = Εθνικό Εισόδημα

4. Εθνικό εισόδημα + Μεταβιβαστικές Πληρωμές + Τόκοι Δημοσίου Χρέους -

Αδιανέμητα Κέρδη - Άμεσοι Φόροι = Διαθέσιμο Εισόδημα

5. Διαθέσιμο Εισόδημα - Κατανάλωση = Αποταμίευση

9. Το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π.

Το πραγματικό ακαθάριστο εγχώριο προϊόν είναι ο σημαντικότερος δείκτης με τον οποίο μετράται η οικονομική ευημερία μιας οικονομίας. Δεν είναι ιδεώδης, όπως

θα εξηγήσουμε στην επόμενη παράγραφο, αλλά είναι ο καλύτερος που υπάρχει. Αν διαιρέσουμε το πραγματικό Α.Ε.Π. ενός έτους με τον πληθυσμό της χώρας του ίδιου έτους, προκύπτει το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π., που μετρά το εισόδημα ενός ατόμου (κατά μέσο όρο) στην οικονομία.

$$\text{Κατά Κεφαλήν Πραγματικό Α.Ε.Π.} = \frac{\text{Πραγματικό Α.Ε.Π.}}{\text{Πληθυσμός}}$$

Το πραγματικό κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. δίνει το προϊόν που θα αντιστοιχούσε σε κάθε κάτοικο μιας οικονομίας, αν η διανομή του ήταν ίση. Όπως γίνεται αντιληπτό, όσο μικρότερη είναι η ανισοκατανομή τόσο πιο αξιόπιστο μέτρο γίνεται το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π., και το αντίθετο. Το θετικό και συγχρόνως σημαντικό στοιχείο είναι ότι το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. λαμβάνει υπόψη τη μεταβολή του πληθυσμού, γι' αυτό και χρησιμοποιείται για να μετρά τις επιδόσεις των οικονομιών διαχρονικά, αλλά και μεταξύ των χωρών για διεθνείς συγκρίσεις.

10. Το Α.Ε.Π. ως δείκτης οικονομικής ευημερίας και οι αδυναμίες του

Το Α.Ε.Π. είναι ένα μέγεθος που μας πληροφορεί για την οικονομική ευημερία μιας χώρας. Το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π. μετρά το βιοτικό επίπεδο της χώρας. Όμως, παρά τη σπουδαιότητα και χρησιμότητά του το Α.Ε.Π. παρουσιάζει ατέλειες και αδυναμίες, οι οποίες οφείλονται σε πολλές αιτίες. Οι σπουδαιότερες είναι:

α) Το Α.Ε.Π. δεν περιλαμβάνει την αξία της παραγωγής που αφορά στην ιδιοκατανάλωση, γιατί αυτή δε γίνεται αντικείμενο αγοραπωλησίας. Για παράδειγμα, το φαγητό που μαγειρεύει μια νοικοκυρά στο σπίτι δε διαφέρει καθόλου από το φαγητό ενός εστιατορίου. Και όμως, η προστιθέμενη αξία, με το μαγείρεμα που

γίνεται στο σπίτι, δεν υπολογίζεται στο Α.Ε.Π.

β) Το Α.Ε.Π. είναι ποσοτικός και όχι ποιοτικός δείκτης. Η βελτίωση της ποιότητας, όταν δεν εκφράζεται στην τιμή, δεν καταγράφεται στο Α.Ε.Π. Η ποιότητα, όμως, είναι εξίσου σημαντικός παράγοντας με την ποσότητα. Είναι σημαντικό επίσης να αναφερθεί ότι η ποιότητα ζωής, που προέρχεται, για παράδειγμα, από την καθαρή ατμόσφαιρα, είναι ουσιώδης παράγοντας για την υγεία και την πιθανή διάρκεια της ζωής, δεν περιλαμβάνεται όμως, δυστυχώς, στους υπολογισμούς του Α.Ε.Π.

γ) Το Α.Ε.Π. αγνοεί τη σύνθεση και την κατανομή της παραγωγής. Το Α.Ε.Π. εκφράζει το μέγεθος παραγωγής αλλά όχι και τη σύνθεση, δηλαδή το είδος των αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται. Η ευημερία όμως μιας οικονομίας σίγουρα επηρεάζεται, αν, για παράδειγμα, το ποσοστό παραγωγής που αντιπροσωπεύει πολεμικά αγαθά μεταβληθεί εις βάρος της σχέσης με τα καταναλωτικά αγαθά. Ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει την οικονομική ευημερία των πολιτών, αλλά δεν εκφράζεται στο Α.Ε.Π., είναι η κατανομή της παραγωγής (εισοδήματος) ανάμεσα στα μέλη μιας οικονομίας. Η κατανομή αυτή όμως, αν βελτιώνεται ή χειροτερεύει, επηρεάζει θετικά ή αρνητικά αντίστοιχα τη ζωή των πολιτών. Όσο πιο ισομερής είναι η κατανομή του Α.Ε.Π. τόσο πιο ψηλό θεωρείται το βιοτικό επίπεδο μιας χώρας, γιατί μικραίνει το χάσμα μεταξύ πλούσιων και φτωχών.

δ) Το Α.Ε.Π. δεν συμπεριλαμβάνει την αξία των αγαθών και υπηρεσιών της παραοικονομίας. Παραοικονομία είναι το μέρος της οικονομικής δραστηριότητας το οποίο αποκρύπτουν οι πολίτες από το κράτος, είτε επειδή θέλουν να αποφύγουν τη φορολόγησή της είτε επειδή είναι παράνομη, όπως λαθρεμπόριο, ναρκωτικά

κτλ. Όλες αυτές οι οικονομικές δραστηριότητες δεν καταγράφονται στο Α.Ε.Π. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι οι ατέλειες αυτές του Α.Ε.Π. κάνουν προβληματική και τη σύγκριση του βιοτικού επιπέδου μεταξύ διαφόρων κρατών. Το μέγεθος της παραοικονομίας, για παράδειγμα, διαφέρει από χώρα σε χώρα, άρα και οι συγκρίσεις είναι προβληματικές.

11. Σχόλια

Οι αμφιβολίες που υπάρχουν όσον αφορά στη σχέση του Α.Ε.Π. με την ευημερία μιας οικονομίας πρέπει να μας κάνουν προσεκτικούς ως προς τα μεγέθη του Α.Ε.Π. και τη χρήση τους. Αν το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π. - παράγωγο μέγεθος του Α.Ε.Π. - μιας χώρας είναι σχετικά μεγαλύτερο από αυτό μιας άλλης, δε σημαίνει οπωσδήποτε ότι η ζωή στη χώρα αυτή είναι καλύτερη. Για μια τέτοια σύγκριση είναι απαραίτητο να ληφθούν υπόψη και άλλα δεδομένα, όπως οι δείκτες ιατρικής περίθαλψης, η ποιότητα του περιβάλλοντος κτλ., και δεν αρκούν τα συμπεράσματα που εξάγονται με βάση μόνον την εξέταση του μεγέθους του Α.Ε.Π. Παρ' όλα αυτά, το Α.Ε.Π. είναι ο απλούστερος τρόπος που γνωρίζουμε, για να συνοψίζουμε το συνολικό επίπεδο οικονομικής δραστηριότητας μιας οικονομίας. Συνεπώς, μέχρι να βρεθούν και να εκτιμηθούν ως σημαντικότερα κάποιο ή κάποια άλλα μεγέθη μέτρησης, το Α.Ε.Π. και τα παράγωγα μεγέθη του εξακολουθούν να είναι κυρίαρχα στις οικονομικές συγκρίσεις διακρατικά και διαχρονικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Ερωτήσεις

1. Ποιος είναι ο βασικός λόγος που επιβάλλει την ανάγκη της μακροοικονομικής ανάλυσης και σε τι διαφέρει από τη μικροοικονομική ανάλυση;
2. Ποιοι είναι οι τρόποι μέτρησης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και πώς προκύπτουν;
3. Τι σημαίνει ο όρος επένδυση στην πολιτική οικονομία;
4. Γιατί υπάρχουν αδυναμίες στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, όταν χρησιμοποιείται ως δείκτης οικονομικής ευημερίας;
5. Να σημειώσετε το σωστό ή το λάθος:
 - α) Το σφάλμα σύνθεσης διαπράττεται, όταν γίνεται δεκτό ότι αυτό που ισχύει για τα άτομα δεν ισχύει αναγκαστικά και για το σύνολο της οικονομίας. [Σ], [Λ]
 - β) Η αγορά των μηχανημάτων μιας εταιρείας “Χ” από μια άλλη “Ψ” δεν αποτελεί επένδυση για την οικονομία ως σύνολο. [Σ], [Λ]
 - γ) Όταν το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν υπολογίζεται από την πλευρά του εισοδήματος δεν περιλαμβάνονται σ’ αυτό οι αποσβέσεις και οι έμμεσοι φόροι. [Σ], [Λ]
 - δ) Το Ακαθάριστο Εγχώριο ή Εθνικό Προϊόν παρουσιάζει σοβαρές αδυναμίες ως μέτρο της ευημερίας μιας χώρας. Παρ’ όλα αυτά θεωρείται ένα μέγεθος με το οποίο μπορούμε να εκτιμήσουμε την οικονομική ευημερία μιας χώρας. [Σ], [Λ].

6. Να σημειώσετε τη σωστή απάντηση:

i) Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν είναι:

(α) Η συνολική αξία των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μια χώρα.

(β) Το σύνολο των εισοδημάτων των παραγωγικών συντελεστών που ανήκουν στους μόνιμους κατοίκους της χώρας.

(γ) Η συνολική αξία σε χρηματικές μονάδες των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μια χώρα σ' ένα έτος από όσους βρίσκονται εντός της επικράτειας.

(δ) Τίποτα απ' όλα αυτά.

ii) Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν είναι μεγαλύτερο από το Καθαρό Εγχώριο Προϊόν κατά:

(α) Το ποσό των έμμεσων φόρων.

(β) Το ποσό των αποσβέσεων.

(γ) Τις μεταβολές στα αποθέματα των επιχειρήσεων.

(δ) Το σύνολο των επενδύσεων από τις επιχειρήσεις.

iii). Η καθαρή επένδυση είναι αρνητική, όταν:

(α) Η παραγωγικότητα της οικονομίας μειώνεται.

(β) Η οικονομία παράγει τόσα κεφαλαιουχικά αγαθά όσα είναι απαραίτητα για να αντικατασταθούν τα φθαρμένα.

(γ) Η ακαθάριστη επένδυση είναι μεγαλύτερη από τις αποσβέσεις.

(δ) Οι αποσβέσεις είναι μεγαλύτερες από την ακαθάριστη επένδυση.

iv) Το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π. μιας χώρας προκύπτει, αν διαιρέσουμε:

(α) Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν με τον ενεργό πληθυσμό της χώρας.

(β) Το εθνικό εισόδημα με τον αριθμό των ενηλίκων της χώρας.

(γ) Το ακαθάριστο εθνικό προϊόν, αφού αφαιρέσουμε τους έμμεσους φόρους, με τον πληθυσμό της χώρας.

(δ) Το πραγματικό ακαθάριστο εγχώριο προϊόν ενός έτους με τον πληθυσμό της χώρας του ίδιου έτους.

Ασκήσεις

1. Δίνονται τα πιο κάτω υποθετικά στοιχεία για μια οικονομία:

Έτος	Δείκτης Τιμών	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε Τρέχουσες Τιμές (σε εκατ. ευρώ)	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε Σταθερές Τιμές (σε εκατ. ευρώ)
1995	100	58	-
1996	-	72	-
1997	-	80	64

Εάν γνωρίζουμε ότι μεταξύ των ετών 1995 και 1996 το ποσοστό αύξησης των τιμών είναι 20%, ζητείται:

- Να συμπληρωθούν τα στοιχεία που λείπουν από τον πίνακα.
- Να βρεθεί η πραγματική ποσοστιαία μεταβολή του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος μεταξύ των ετών 1996 και 1997 σε σταθερές τιμές του 1996.

2. Δίνονται τα παρακάτω υποθετικά στοιχεία για μια οικονομία:

Έτος	Δείκτης Τιμών	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε Τρέχουσες Τιμές (σε εκατ. ευρώ)
1994	120	20
1995	140	25
1996	150	35

α. Να βρεθεί η πραγματική μεταβολή και στη συνέχεια η πραγματική ποσοστιαία μεταβολή του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος μεταξύ των ετών 1995 και 1996 σε σταθερές τιμές του 1994.

β. Να βρεθεί η πραγματική μεταβολή και στη συνέχεια η πραγματική ποσοστιαία μεταβολή του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος μεταξύ των ετών 1995 και 1996 σε σταθερές τιμές του 1995. (Στους υπολογισμούς να χρησιμοποιηθεί ένα δεκαδικό ψηφίο.)

3. Να συμπληρωθούν τα κενά του παρακάτω πίνακα:

Κρατικές Επιδοτήσεις	110
Ακαθάριστη Επένδυση	480
Καθαρό Εθνικό Προϊόν σε τιμές κόστους	900
Αποσβέσεις	-
Έμμεσοι Φόροι	250
Καθαρό Εγχώριο Προϊόν σε τιμές κόστους	-
Εισοδήματα από το εξωτερικό	400
Καθαρό Εγχώριο Προϊόν σε τιμές αγοράς	-
Εισοδήματα προς το εξωτερικό	250
Καθαρή Επένδυση	176
Καθαρό Εθνικό Προϊόν σε τιμές αγοράς	-
Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν σε τιμές αγοράς	-

4. Δίνονται τα παρακάτω υποθετικά δεδομένα που αφορούν μια οικονομία:

Ιδιωτική Κατανάλωση	550
Δημόσια Δαπάνη	200
Τόκοι	150
Μισθοί	250
Ακαθάριστες δαπάνες των επιχειρήσεων για Κεφαλαιουχικό εξοπλισμό	200
Κέρδη επιχειρήσεων	500
Πρόσοδοι περιουσίας	150
Καθαρή επένδυση των επιχειρήσεων για κεφαλαιουχικό εξοπλισμό	150
Μεταβολή στα αποθέματα των επιχειρήσεων	50
Άμεσοι φόροι	200
Έμμεσοι φόροι	60
Τόκοι δημόσιου χρέους	120
Μεταβιβαστικές πληρωμές	50
Κρατικές επιδοτήσεις	20
Εξαγωγές	50
Εισαγωγές	80
Καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό	50
Αδιανέμητα κέρδη ανωνύμων εταιρειών	40

α. Να υπολογιστεί το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε τιμές αγοράς από την πλευρά της δαπάνης και από την πλευρά του εισοδήματος.

β. Να υπολογιστεί το διαθέσιμο εισόδημα.

5. Για μια οικονομία δίνονται τα παρακάτω δεδομένα:

Για το 1991

Ιδιωτική κατανάλωση	630
Δαπάν. κατασκευής κτιρίων	250
Δαπάν. αγοράς νέων κεφ/κών αγαθών	320
Αρχικά αποθέματα επιχ/σεων	120
Τελικά αποθέματα επιχ/σεων	150
Κρατική κατανάλωση	380
Ακαθ. Κρατική Επένδυση	490
Εξαγωγές	80
Εισαγωγές	180
Καθαρό εισόδημα από αλλοδαπή	200

Για το 1992

Αγροτικό εισόδημα	360
Μισθοί / ημερομίσθια	520
Πρόσοδοι Περιουσίας	430
Τόκοι	300
Κέρδη επιχειρηματικής δράσης	670
Αποσβέσεις	320
Έμμεσοι φόροι	400
Κρατικές επιδοτήσεις	20
Τόκοι Δημοσίου Χρέους	100

Αν με έτος βάσης το 1990 ο δείκτης τιμών για το έτος 1991 είναι 110 και για το 1992 είναι 120, να βρεθεί η πραγματική ποσοστιαία μεταβολή του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος του έτους 1992 σε σχέση με το έτος 1991.

[ΑΠ: 20%]

6. Για μια οικονομία δίνονται τα παρακάτω δεδομένα:

Δαπάνες Κατανάλωσης	2500
Ακαθάριστη Ιδιωτική Επένδυση	1600
Κρατικές δαπάνες	3400
Εξαγωγές	800
Εισαγωγές	1300
Αγροτικό εισόδημα	1100
Μισθοί	1700
Πρόσοδοι Περιουσίας	950
Τόκοι	550
Κέρδη από επιχειρηματική δράση	2300
Έμμεσοι Φόροι	600
Κρατικές Επιδοτήσεις	300
Τόκοι Δημοσίου Χρέους	500
Καθαρό εισόδημα από αλλοδαπή	-200

Να υπολογιστούν οι αποσβέσεις.
[ΑΠ: 400]

7. Σε μια χώρα το κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι 11.200. Αν τον επόμενο χρόνο το Ονομαστικό ΑΕΠ αυξηθεί κατά 20%, ο δείκτης τιμών αυξηθεί 12% και ο πληθυσμός κατά 4%, να βρεθεί η πραγματική ποσοστιαία μεταβολή του κατά κεφαλήν ΑΕΠ.
[ΑΠ: αύξ. 3% περίπου]

Ο Μίλτον Φρίντμαν (1912-), Οικονομολόγος με κύρος, πιστεύει ότι η ελεύθερη αγορά μπορεί να κάνει σχεδόν τα πάντα και ότι λειτουργεί καλύτερα χωρίς κρατική παρέμβαση. Δίδαξε για 30 χρόνια στο πανεπιστήμιο του Σικάγο των Η.Π.Α. και συνέδεσε το όνομα του Πανεπιστημίου αυτού με τις θεωρίες της ελεύθερης αγοράς.

ΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

1. Τι είναι χρήμα

Από τα πολύ παλιά χρόνια οι άνθρωποι προσπάθησαν να καλύψουν τις ανάγκες τους με αγαθά που δεν μπορούσαν να παράγουν οι ίδιοι. Για το λόγο αυτό αντάλλασσαν τα δικά τους προϊόντα με προϊόντα άλλων παραγωγών. Η ανταλλαγή προϊόντων ονομάζεται **αντιπραγματισμός**, δηλαδή πράγμα αντί πράγματος. Η διαδικασία όμως του αντιπραγματισμού παρουσίαζε μεγάλες δυσκολίες, γιατί απαιτούσε από τα δύο άτομα που προέβαιναν στην ανταλλαγή: α) να προσφέρει ο ένας ό,τι χρειάζεται ο άλλος και β) να προσφέρει ο ένας τις αντίστοιχες ποσότητες που επιθυμεί ο άλλος. Οι δυσκολίες αυτές ξεπεράστηκαν με τη χρησιμοποίηση του χρήματος, που διέσπασε την ανταλλαγή σε πώληση και αγορά, δηλαδή μετέτρεψε τις ανταλλαγές σε **συναλλαγές**. (Μπορούμε να πούμε ότι:)

Χρήμα είναι οτιδήποτε γίνεται γενικά αποδεκτό ως μέσο ανταλλαγής από τα άτομα μιας κοινωνίας.

Στην αρχή, ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούσαν σε κάθε οικονομία, ως χρήμα χρησιμοποιήθηκαν διάφορα πράγματα ή ζώα, όπως βόδια, πρόβατα, δέρματα, κοχύλια, φτερά, αλάτι, διάφορα μέταλλα κτλ. Η χρησιμοποίηση όμως όλων αυτών στις συναλλαγές παρουσίαζε ορισμένα μειονεκτήματα:

α) Αδιαιρετότητα. Όσα από αυτά εξυπηρετούσαν συναλλαγές μεγάλης αξίας, δεν μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για συναλλαγές μικρής αξίας, γιατί δεν ήταν

διαίρετά. Παράδειγμα: Τα βόδια.

β) Μεταβολή της αξίας. Σε ορισμένα από αυτά μπορούσε να μεταβληθεί η αξία, με αποτέλεσμα να δημιουργείται αβεβαιότητα και να δυσχεραίνονται οι συναλλαγές. Παράδειγμα: Τα πρόβατα μπορεί να γεννήσουν ή να πεθάνουν, τα μέταλλα να σκουριάσουν.

γ) Δυσκολία στη χρήση. Το βάρος ή ο όγκος ορισμένων από αυτά έκανε δύσκολη τη μεταφορά τους.

Τα μειονεκτήματα αυτά αποτελούσαν εμπόδιο στην ανάπτυξη των συναλλαγών και του εμπορίου. Στην προσπάθειά τους να ξεπεράσουν αυτές τις δυσκολίες οι οικονομίες οδηγήθηκαν σιγά σιγά στη χρησιμοποίηση προϊόντων που εξασφάλιζαν **διαίρετότητα, σταθερότητα στην αξία και ευκολία στη χρήση**. Τέτοια προϊόντα ήταν ο χρυσός και ο άργυρος, που για πολλούς αιώνες χρησιμοποιούνται ως χρήμα. Από πολύ νωρίς στις αναπτυγμένες οικονομίες, όπως, για παράδειγμα, στην αρχαία Αθήνα, το ίδιο το κράτος ανέλαβε την κοπή νομισμάτων, ώστε να υπάρχει σταθερή ποσότητα χρυσού ή αργύρου σε κάθε νόμισμα και να εξασφαλίζεται η βεβαιότητα για την αξία του νομίσματος.

2. Λειτουργίες του χρήματος

Οι βασικές λειτουργίες του χρήματος που το καθιστούν απαραίτητο για την οικονομική οργάνωση της κοινωνίας είναι οι εξής:

α) Μέσο συναλλαγής

Από τα προηγούμενα γίνεται φανερό ότι κύρια λειτουργία του χρήματος είναι η χρησιμοποίησή του ως μέσου συναλλαγής. Σε αυτή τη λειτουργία οφείλονται ο μεγάλος καταμερισμός των έργων και η ανάπτυξη του εμπορίου.

β) Μονάδα μέτρησης αξίας

Η ζήτηση και η προσφορά διαμορφώνουν στην αγορά την τιμή ενός αγαθού σε χρηματικές μονάδες. Έτσι η αξία κάθε προϊόντος εκφράζεται σε χρηματικές μονάδες. Για παράδειγμα, η αξία ενός μολυβιού είναι 0,5 ευρώ, ενός τετραδίου 2 ευρώ κτλ., το ευρώ, δηλαδή, γίνεται το μέτρο της απόλυτης αξίας των αγαθών. Μπορούμε επίσης με το χρήμα να προσδιορίσουμε την αξία ενός αγαθού σε σχέση με την αξία ενός άλλου, δηλαδή τη σχετική αξία των αγαθών. Στο παράδειγμά μας η σχετική αξία ενός τετραδίου είναι 4 μολύβια ($4 \times 0,5 = 2$).

γ) Μέσο διατήρησης αξιών

Εφόσον το χρήμα είναι μέτρο της απόλυτης αξίας των αγαθών, ο κάτοχος χρήματος μπορεί να διαθέτει τμηματικά μέρος των χρημάτων του για την αγορά αγαθών. Παράδειγμα: Έστω ένας παραγωγός σιταριού σε μια οικονομία που δε χρησιμοποιεί χρήμα. Ο παραγωγός είναι υποχρεωμένος να διατηρεί σε αποθήκες την ετήσια παραγωγή σιταριού και να τη διαθέτει τμηματικά, ανταλλάσσοντάς την με άλλα αγαθά που έχει ανάγκη. Αν όμως γινόταν χρήση του χρήματος, ο ίδιος παραγωγός θα είχε τη δυνατότητα να πουλήσει ολόκληρη τη σοδιά του και να εισπράξει την αξία της σε χρήμα, το οποίο θα μπορούσε να δαπανά τμηματικά σε διαφορετικές χρονικές στιγμές για τις ανάγκες του. Έτσι το χρήμα γίνεται και μέσο διατήρησης αξιών.

3. Είδη χρήματος

Στις σύγχρονες οικονομίες η χρησιμοποίηση του χρήματος έχει γενικευτεί. Τα είδη χρήματος είναι τα εξής:

i) Τα κέρματα. Είναι μεταλλικά νομίσματα ευτελούς αξίας που χρησιμοποιούνται για συναλλαγές μικρής αξίας,

όπως για αγορά εφημερίδων, εισιτηρίων στις αστικές συγκοινωνίες κτλ. Η αξία όλων των κερμάτων ως ποσοστό στη συνολική ποσότητα του χρήματος είναι πολύ μικρή.

ii) **Τα χαρτονομίσματα.** Τα εκδίδει η Κεντρική Τράπεζα. Παλαιότερα, την αξία των χαρτονομισμάτων “κάλυπτε” η τράπεζα με αντίστοιχης αξίας ποσότητα χρυσού, που διατηρούσε στο θησαυροφυλάκιό της. Αυτό πλέον δεν ισχύει. Η ποσότητα των χαρτονομισμάτων που θέτει σε κυκλοφορία η Κεντρική Τράπεζα προσδιορίζεται από τη νομισματική πολιτική κάθε χώρας με βάση γενικότερα οικονομικά κριτήρια.

iii) **Οι τραπεζικές επιταγές.** Οι εμπορικές τράπεζες δίνουν στους πελάτες τους τη δυνατότητα να πληρώνουν εκείνους με τους οποίους συναλλάσσονται με επιταγές. Στην επιταγή αναγράφεται το χρηματικό ποσό, το όνομα του δικαιούχου και υπογράφεται από τον εκδότη, με την προϋπόθεση ότι το αντίστοιχο χρηματικό ποσό έχει ήδη κατατεθεί στην τράπεζα στο λογαριασμό του εκδότη.

iv) **Οι πιστωτικές κάρτες.** Τις εκδίδουν οι εμπορικές τράπεζες ή χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί και αποτελούν το λεγόμενο “πλαστικό χρήμα”. Οι πιστωτικές κάρτες χρησιμοποιούνται από τους καταναλωτές για αγορές εμπορευμάτων από καταστήματα που έχουν συμβληθεί με τις τράπεζες. Η αγορά με πιστωτική κάρτα επιτρέπει στον κάτοχό της να μην πληρώνει αμέσως σε μετρητά, αλλά να πληρώνει το ποσό αργότερα στην τράπεζά του, ενώ ο πωλητής εξοφλείται από την τράπεζα.

4. Το Τραπεζικό Σύστημα

Οι Εμπορικές Τράπεζες

Οι τράπεζες είναι επιχειρήσεις με κύρια δραστηριότητα τη μεσολάβησή τους στην αγορά χρήματος, εκεί,

δηλαδή, όπου το χρήμα ζητείται και προσφέρεται. Οι εμπορικές τράπεζες, που ονομάζονται και πιστωτικά ιδρύματα, δέχονται καταθέσεις χρηματικών ποσών και ταυτόχρονα χορηγούν χρηματικά ποσά με τη μορφή δανείων.

Οι καταθέσεις στις εμπορικές τράπεζες προέρχονται από ιδιώτες, ιδιωτικές επιχειρήσεις, δημόσιους οργανισμούς κτλ. και διακρίνονται σε καταθέσεις όψεως, καταθέσεις ταμιευτηρίου και καταθέσεις επί προθεσμία. Οι καταθέσεις όψεως γίνονται από επιχειρήσεις και διακινούνται συχνά με επιταγές. Οι καταθέσεις ταμιευτηρίου είναι η συνηθέστερη μορφή κατάθεσης. Στις καταθέσεις όψεως και ταμιευτηρίου ο καταθέτης έχει το δικαίωμα να κάνει κατάθεση ή ανάληψη χρηματικού ποσού οποιαδήποτε χρονική στιγμή το επιθυμεί. Στην περίπτωση των καταθέσεων επί προθεσμία, ο καταθέτης δεν έχει το δικαίωμα να αποσύρει τα χρήματά του ούτε μέρος αυτών, πριν παρέλθει η συμφωνημένη προθεσμία. Αν όμως θελήσει να αποσύρει τα χρήματά του νωρίτερα από την προθεσμία, πληρώνει ένα προκαθορισμένο πρόστιμο στην τράπεζα. Το επιτόκιο καταθέσεων δεν είναι πάντοτε το ίδιο, αλλά διαφέρει για κάθε τράπεζα και οπωσδήποτε εξαρτάται από το είδος της κατάθεσης. Στις καταθέσεις επί προθεσμία το επιτόκιο είναι μεγαλύτερο από αυτό των καταθέσεων όψεως και ταμιευτηρίου και μάλιστα όσο μεγαλύτερη είναι η προθεσμία κατάθεσης, τόσο μεγαλύτερο είναι το επιτόκιο. Αυτό συμβαίνει, γιατί η τράπεζα γνωρίζει το χρονικό διάστημα που έχει στη διάθεσή της το χρηματικό ποσό και μπορεί να το εκμεταλλεύεται καλύτερα και με λιγότερους κινδύνους.

Οι εμπορικές τράπεζες, για να καλύψουν το κόστος λειτουργίας τους (μισθούς υπαλλήλων, ενοίκια, ηλεκτρικό ρεύμα, τόκους καταθέσεων κτλ.) και να έχουν κέρδος, χορηγούν δάνεια με μεγαλύτερο επιτόκιο από αυτό των

καταθέσεων. Η χορήγηση δανείων γίνεται σε ιδιώτες, σε επιχειρήσεις και στο κράτος. Όπως κάθε επιχείρηση, έτσι και η εμπορική τράπεζα έχει ως αντικειμενικό στόχο τη μεγιστοποίηση του κέρδους. Όσο αυξάνονται τα δάνεια που χορηγεί, τόσο αυξάνονται οι τόκοι που εισπράττει και, επομένως, και τα κέρδη της. Συνεπώς, μεγιστοποίηση του κέρδους θα σήμαινε ουσιαστικά μεγιστοποίηση των χρηματικών ποσών που χορηγεί η τράπεζα. Υπάρχουν όμως δύο σοβαροί περιορισμοί στις δανειοδοτήσεις. Ο ένας προέρχεται από την πολιτική και τους κανονισμούς που επιβάλλει η Κεντρική Τράπεζα, όπως ο καθορισμός του ποσοστού των ρευστών διαθεσίμων. Τα ρευστά διαθέσιμα είναι ένα απόθεμα χρημάτων που οφείλει να κρατάει η εμπορική τράπεζα στο ταμείο της. Για παράδειγμα, όταν η Κεντρική Τράπεζα καθορίσει το ποσοστό των ρευστών διαθεσίμων στο 20%, τότε οι εμπορικές τράπεζες είναι υποχρεωμένες για κάθε 100 ευρώ που καταθέτουν οι πελάτες τους, να κρατούν στο ταμείο τους 20 ευρώ και έχουν δυνατότητα να δανείσουν τα υπόλοιπα 80 ευρώ.

Ο άλλος περιορισμός προέρχεται από τις ίδιες τις εμπορικές τράπεζες, που επιδιώκουν να εξασφαλίσουν την επιστροφή των χρηματικών κεφαλαίων που δανείζουν μαζί με τους τόκους. Για το λόγο αυτό, όταν μια τράπεζα χορηγεί κάποιο δάνειο, φροντίζει να ερευνά την οικονομική κατάσταση του δανειοδοτούμενου και τη δυνατότητα της αποδοτικής χρησιμοποίησης του δανείου, δηλαδή επιδιώκει την εξασφάλιση των κεφαλαίων της.

Γενικά, οι εμπορικές τράπεζες επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση των κερδών και ταυτόχρονα την ελαχιστοποίηση του κινδύνου τον οποίο αναλαμβάνουν.

Οι δύο αυτές επιδιώξεις είναι σε κάποιο βαθμό αντίθετες. Όσο μεγαλύτερος είναι ο όγκος των δανείων που δίνει μια τράπεζα, τόσο πιο πολλά είναι τα έσοδά της και, συνεπώς, τα κέρδη της, αλλά τόσο πιο μεγάλος και ο κίνδυνος απώλειας χρηματικών κεφαλαίων. Τελικά η πολιτική των δανειοδοτήσεων είναι τέτοια, ώστε να επιτυγχάνονται υψηλά κέρδη, χωρίς υπερβολικούς κινδύνους.

Η ποσότητα του χρήματος σε κυκλοφορία

Η ποσότητα του χρήματος ορίζεται ως το σύνολο των νομισματικών μονάδων κάθε είδους, δηλαδή κερμάτων, χαρτονομισμάτων και καταθέσεων, οι οποίες βρίσκονται στην κατοχή των οικονομούντων ατόμων, δηλαδή των ιδιωτών, των επιχειρήσεων και των δημοσίων οργανισμών σε μια χρονική περίοδο. Τα χρήματα αυτά χρησιμοποιούνται για διάφορους σκοπούς, π.χ. για τις συναλλαγές, σύμφωνα με τις ανάγκες αυτών των ατόμων.

Η ποσότητα χρήματος είναι ένα εξαιρετικά σημαντικό μέγεθος για τη λειτουργία της οικονομίας και την εξέλιξη των τιμών των αγαθών.

5. Η δημιουργία χρήματος από τις Εμπορικές Τράπεζες

Από τα προηγούμενα προκύπτει ότι οι εμπορικές τράπεζες, για να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους, πρέπει να χορηγούν για δάνεια τη μεγαλύτερη δυνατή ποσότητα χρήματος. Οι εμπορικές τράπεζες όμως πρέπει να ανταποκριθούν και στις καθημερινές αναλήψεις χρημάτων που κάνουν οι πελάτες τους. Για το σκοπό αυτό οι τράπεζες χρησιμοποιούν τα ρευστά διαθέσιμα που διατηρούν στα ταμεία τους καθώς και ένα μέρος των καθημερινών καταθέσεων που δέχονται από άλλους πελάτες. Η

πείρα από τη λειτουργία των εμπορικών τραπεζών δείχνει ότι σε κανονικές (συνηθισμένες) συνθήκες η τράπεζα μπορεί να δανείζει, χωρίς να αντιμετωπίζει πρόβλημα, το μεγαλύτερο μέρος των καταθέσεων. Για παράδειγμα, από μια κατάθεση 100 ευρώ μπορεί να δανείσει τα 75 ευρώ και να κρατήσει ένα ποσό ρευστών διαθεσίμων αξίας 25 ευρώ, που μαζί με τις καθημερινές καταθέσεις μπορεί να ικανοποιήσει τις καθημερινές αναλήψεις των πελατών της. Το πρόβλημα ρευστότητας ισχύει μόνο για τις καταθέσεις όψεως και ταμειευτηρίου. Οι καταθέσεις επί προθεσμία δε δημιουργούν πρόβλημα, αφού ο καταθέτης δεν μπορεί να κάνει ανάληψη των χρημάτων του, πριν παρέλθει η προθεσμία κατάθεσης, αρκεί βέβαια η τράπεζα να συνδυάζει σωστά τις προθεσμίες των καταθέσεων με τις προθεσμίες των δανείων που χορηγεί.

Ευνόητο είναι ότι σε περιπτώσεις ασυνήθιστων καταστάσεων, για παράδειγμα, γενικού πανικού η τράπεζα δεν μπορεί να επιστρέψει σε όλους τους καταθέτες ολόκληρο το ποσό των καταθέσεων, αφού στην περίπτωση αυτή θα ήταν αναγκασμένη να κρατάει στο ταμείο της το 100% των καταθέσεων και συνεπώς να μη χορηγεί δάνεια. Τέτοιες περιπτώσεις πανικού σπάνια εμφανίζονται.

Ας δούμε τώρα πώς από μια κατάθεση όψεως, η εμπορική τράπεζα μπορεί να δημιουργήσει χρήμα ή ακριβέστερα πώς μπορεί να αυξήσει την ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί. Ας υποθέσουμε ότι ένα άτομο Α κάνει κατάθεση όψεως σε μια τράπεζα 10.000 ευρώ. Η τράπεζα δίνει το δικαίωμα στο άτομο Α να πληρώνει στις συναλλαγές του με επιταγές μέχρι του ποσού της κατάθεσής του, δηλαδή μέχρι 10.000 ευρώ. Το άτομο Α μπορεί να χρησιμοποιήσει το ποσό των 10.000 ευρώ από την επόμενη μέρα της κατάθεσης με τη μορφή επιταγών, διατηρώντας έτσι την αγοραστική δύναμη των 10.000 ευρώ. Η τράπεζα από την κατάθεση αυτή

είναι υποχρεωμένη να κρατήσει στο ταμείο της 2.000 ευρώ, αν, για παράδειγμα, το ποσοστό ρευστών διαθεσίμων είναι 20%. Τις υπόλοιπες 8.000 ευρώ μπορεί να της χορηγήσει δάνειο σε ένα άλλο άτομο Β. Το άτομο Β διαθέτει τώρα αγοραστική δύναμη 8.000 ευρώ σε μετρητά, δηλαδή μπορεί να κάνει αγορές αυτής της αξίας. Με τη λειτουργία αυτή η τράπεζα από μία κατάθεση όψεως 10.000 ευρώ έδωσε τη δυνατότητα στα δύο άτομα να διακινήσουν συνολικά ποσό 18.000 ευρώ. Η ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί αυξήθηκε κατά 8.000 ευρώ. Με ανάλογο τρόπο, αν και το άτομο Β κάνει κατάθεση όψεως σε μία άλλη τράπεζα τα 8.000 ευρώ, η τράπεζα θα κρατήσει ρευστά διαθέσιμα 1.600 ευρώ (ποσοστό 20%) και θα δανείσει σε ένα άτομο Γ τα υπόλοιπα 6.400 ευρώ, αυξάνοντας πάλι την ποσότητα χρήματος που κυκλοφορεί κατά 6.400 ευρώ. Η ίδια διαδικασία μπορεί να γίνει και με κατάθεση ταμιευτηρίου, αφού ο καταθέτης έχει τη δυνατότητα να κάνει αναλήψεις, όποτε θελήσει, μέχρι του ποσού που κατέθεσε. Πρέπει να διευκρινιστεί ότι το ποσοστό ρευστών διαθεσίμων 20%, που υποθέσαμε στο παράδειγμα, μπορεί να μεταβληθεί.

6. Η Εκδοτική Τράπεζα

Η Εκδοτική Τράπεζα ή Κεντρική Τράπεζα είναι αυτή που δημιουργείται από το κράτος με στόχο την παρέμβασή του στην οικονομία (νομισματική και πιστωτική πολιτική). Στη χώρα μας το ρόλο αυτό έχει η Τράπεζα της Ελλάδος. Οι ουσιαστικές λειτουργίες της είναι οι εξής:

α) Έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να εκδίδει χαρτονομίσματα.

β) Παρότι είναι ανεξάρτητη ως προς τη διαμόρφωση της νομισματικής πολιτικής, είναι η τράπεζα μέσω της

οποίας ο δημόσιος τομέας διεκπεραιώνει σημαντικές οικονομικές συναλλαγές του.

γ) Ασκήι έλεγχο στη γενική λειτουργία των εμπορικών τραπεζών.

δ) Ασκήι τη νομισματική και πιστωτική πολιτική και προσδιορίζει την ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί στην οικονομία.

Οι δύο πρώτες λειτουργίες είναι αυτονόητες και δεν απαιτείται πρόσθετη εξήγηση.

Η τρίτη αφορά τον έλεγχο που ασκήι η εκδοτική τράπεζα στη λειτουργία των εμπορικών τραπεζών με σκοπό: (i) να προστατέψει το κοινό που καταθέτει τα χρήματά του στις εμπορικές τράπεζες, (ii) να στρέψει τα δάνεια που χορηγούν οι τράπεζες σε τοποθετήσεις που βοηθούν την ανάπτυξη της οικονομίας.

Για την προστασία του αποταμιευτικού κοινού, η εκδοτική τράπεζα μπορεί να επιβάλλει στις εμπορικές τράπεζες να θέτουν στη διάθεσή της ένα μικρό μέρος των χρηματικών καταθέσεων που δέχονται, χωρίς να μπορούν οι ίδιες να το χρησιμοποιούν. Παράδειγμα: Για κατάθεση 100 ευρώ η εμπορική τράπεζα υποχρεούται να καταθέτει στην εκδοτική τα 5 ευρώ για κάποια εξασφάλιση των καταθετών.

Η εκδοτική τράπεζα μπορεί επίσης να υποδεικνύει στις εμπορικές τράπεζες πώς να κατανέμουν τα δάνεια που χορηγούν. Μπορεί, για παράδειγμα, να υποδεικνύει μείωση των δανείων που δίνονται σε εισαγωγείς ξένων προϊόντων και αύξηση των δανείων σε εξαγωγείς εγχωρίων προϊόντων, ώστε να βοηθήσει την εγχώρια παραγωγή και να περιορίσει την εξαγωγή συναλλάγματος. Μπορεί επίσης να υποδεικνύει και τα επιτόκια χορηγήσεων. Αν θέλει, για παράδειγμα, να ενισχύσει τις επενδύσεις και να μειώσει την κατανάλωση, μπορεί να προσδιορίσει χαμηλό επιτόκιο για δάνεια που χορηγούνται για επενδύσεις

και υψηλό επιτόκιο για δάνεια καταναλωτικά.

Με την τέταρτη λειτουργία της, δηλαδή την άσκηση της νομισματικής και πιστωτικής πολιτικής, καθορίζει τον όγκο των δανείων που χορηγούνται, με συνέπεια να μεταβάλλει την ποσότητα χρήματος που κυκλοφορεί. Νομισματική και πιστωτική πολιτική είναι ένα σύνολο μέτρων που παίρνει η Κεντρική Τράπεζα και έχουν σκοπό να μεταβάλουν την ποσότητα χρήματος που κυκλοφορεί και το επιτόκιο, και γενικά να επηρεάσουν την αγορά χρήματος. Τέτοια μέτρα είναι:

- Οι μεταβολές στο ποσοστό των ρευστών διαθεσίμων.
- Η πολιτική της ανοικτής αγοράς.
- Το προεξοφλητικό επιτόκιο.

(i) Μεταβολές στο ποσοστό των ρευστών διαθεσίμων

Η εκδοτική τράπεζα, αν μεταβάλει το ποσοστό των ρευστών διαθεσίμων, μπορεί να επηρεάσει τον όγκο των δανείων που χορηγούν οι εμπορικές τράπεζες και με τον τρόπο αυτό να πετύχει αύξηση ή μείωση της ποσότητας του χρήματος που κυκλοφορεί. Παράδειγμα: Αν το ποσοστό ρευστών διαθεσίμων είναι 20%, οι εμπορικές τράπεζες είναι υποχρεωμένες από κάθε κατάθεση 100 ευρώ να κρατούν στο ταμείο τους 20 ευρώ και μπορούν να διαθέσουν για δάνεια το υπόλοιπο ποσό των 80 ευρώ. Αν η εκδοτική τράπεζα θελήσει να μειώσει την ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί, αυξάνει το ποσοστό των ρευστών διαθεσίμων, για παράδειγμα, ορίζει ποσοστό 30%. Οι εμπορικές τράπεζες είναι τώρα υποχρεωμένες από κάθε κατάθεση 100 ευρώ, να κρατούν στο ταμείο τους 30 ευρώ και μπορούν να χορηγούν για δάνεια τα υπόλοιπα 70 ευρώ. Έτσι οι πιστώσεις μειώνονται κατά 10 ευρώ, με συνέπεια να μειώνεται και η ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί. Στην

αντίθετη περίπτωση, αν, δηλαδή, η εκδοτική τράπεζα επιδιώκει αύξηση του χρήματος που κυκλοφορεί, μειώνει το ποσοστό των ρευστών διαθεσίμων που επιβάλλει στις εμπορικές τράπεζες.

(ii) Η πολιτική της ανοικτής αγοράς

Η πολιτική της ανοιχτής αγοράς αφορά την αγορά ή πώληση τίτλων από την Κεντρική Τράπεζα. Με τον τρόπο αυτό μπορεί η εκδοτική τράπεζα να επηρεάσει την ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί. Αν η εκδοτική τράπεζα επιθυμεί την αύξηση του χρήματος που κυκλοφορεί, αγοράζει κρατικές ομολογίες καταβάλλοντας στους κατόχους αυτών την αντίστοιχη αξία τους σε χρήμα. Έτσι οι κάτοχοι των ομολογιών, ενώ προηγουμένως είχαν στα χέρια τους τίτλους, τώρα διαθέτουν μετρητά. Αντίθετα, αν επιθυμεί τη μείωση του χρήματος που κυκλοφορεί, προβαίνει σε πώληση κρατικών ομολογιών. Η ποσότητα χρήματος που αντιστοιχεί στην αξία αυτών των ομολογιών, βρίσκεται πλέον στη διάθεση της εκδοτικής τράπεζας, ενώ οι αγοραστές, αντί για μετρητά έχουν τίτλους (ομολογίες). Η ποσότητα χρήματος που κυκλοφορεί μειώθηκε κατά την αξία πώλησης των ομολογιών.

(iii) Το προεξοφλητικό επιτόκιο

Πολλές φορές στις εμπορικές συναλλαγές οι πληρωμές δε γίνονται άμεσα με χρήμα αλλά με συναλλαγματικές. Η συναλλαγματική είναι ένα έγγραφο, με το οποίο αυτός που το υπογράφει υπόσχεται ότι σε ορισμένο χρόνο θα πληρώσει το οφειλόμενο ποσό. Για παράδειγμα, ένας βιομήχανος Α αγοράζει πρώτες ύλες από τον έμπορο Β και, αντί για χρήμα, του υπογράφει μια συναλλαγματική για χρονικό διάστημα έξι μηνών. Αν ο έμπορος Β έχει ανάγκη μετρητών, μπορεί να καταθέσει τη συναλλαγματική σε μια εμπορική τράπεζα και να εισπράξει

το αναγραφόμενο ποσό μειωμένο κατά τον τόκο των έξι μηνών. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται **προεξόφληση**, δηλαδή εξόφληση της συναλλαγματικής, πριν από τον καθορισμένο χρόνο των έξι μηνών. Η εμπορική τράπεζα έχει δύο τουλάχιστον επιλογές. Η μια είναι να κρατήσει τη συναλλαγματική και να εισπράξει το χρηματικό ποσό από τον οφειλέτη (βιομήχανο Α), όταν λήξει η περίοδος των έξι μηνών. Στην περίπτωση αυτή το έσοδο της τράπεζας είναι ο τόκος των έξι μηνών. Η δεύτερη επιλογή είναι να προσφύγει στην εκδοτική τράπεζα και να ζητήσει **αναπροεξόφληση** της συναλλαγματικής, δηλαδή η εκδοτική τράπεζα προεξοφλεί τη συναλλαγματική πληρώνοντας στην εμπορική τράπεζα το ποσό μειωμένο κατά τον τόκο των έξι μηνών, υπολογίζοντας τον τόκο με βάση ένα επιτόκιο που η ίδια προσδιορίζει. Το επιτόκιο αυτό λέγεται **προεξοφλητικό**.

Όσο μεγαλύτερο είναι το προεξοφλητικό επιτόκιο που καθορίζει η εκδοτική τράπεζα, τόσο πιο δαπανηρό και, συνεπώς, ασύμφορο είναι για τις εμπορικές τράπεζες να ζητούν προεξόφληση των συναλλαγματικών, γιατί αναγκάζονται να αυξάνουν και αυτές το επιτόκιο με το οποίο προεξοφλούν. Με τον τρόπο αυτό αυξάνει το κόστος των εμπορικών συναλλαγών με συναλλαγματικές, με αποτέλεσμα να περιορίζεται η χρήση τους και έτσι να μειώνεται η ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί.

Αντίθετα, αν η εκδοτική τράπεζα επιθυμεί να αυξήσει την ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί, μειώνει το προεξοφλητικό επιτόκιο.

7. Τοκισμός - Ανατοκισμός

Η κατάθεση ενός χρηματικού ποσού στην τράπεζα για ένα έτος σημαίνει ότι στο τέλος του έτους ο καταθέτης μπορεί να εισπράξει το αρχικό χρηματικό ποσό αυξημένο κατά τον τόκο. Ο τόκος εξαρτάται από το επιτόκιο.

Επιτόκιο είναι ο τόκος των 100 ευρώ σε ένα έτος.

Αν, για παράδειγμα, κάποιος καταθέσει ένα αρχικό ποσό 400.000 ευρώ για ένα έτος με επιτόκιο 15%, στο τέλος του έτους μπορεί να εισπράξει: $400.000 + (15\%) \cdot 400.000 = 400.000 + 60.000 = 460.000$ ευρώ. Αν ο καταθέτης δεν εισπράξει το ποσό αυτό στο τέλος του πρώτου έτους, αλλά στο τέλος του δεύτερου έτους, τότε ο τόκος για το δεύτερο έτος υπολογίζεται στο συνολικό ποσό του αρχικού κεφαλαίου κατάθεσης (400.000 ευρώ) και του τόκου του πρώτου έτους (60.000 ευρώ), δηλαδή στο ποσό των 460.000 ευρώ. Έτσι ο καταθέτης μπορεί να εισπράξει: $460.000 + 15\% \cdot 460.000 = 460.000 + 69.000 = 529.000$ ευρώ. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται **ανατοκισμός** και μπορεί να συνεχιστεί για n έτη. Γενικά, αν καταθέσει κάποιος σε μια τράπεζα ένα χρηματικό ποσό K_0 με επιτόκιο i , μετά πάροδο n ετών το χρηματικό ποσό θα γίνει K_n , σύμφωνα με τον τύπο του ανατοκισμού:

$$K_n = K_0 (1 + i)^n$$

8. Σχόλια

Το χρήμα και η αγορά χρήματος είναι εξαιρετικά σημαντικοί παράγοντες για τη λειτουργία της οικονομίας.

Η Κεντρική τράπεζα έχει αποφασιστικό ρόλο στη λειτουργία της αγοράς χρήματος και κυρίως στην προσφορά χρήματος. Η παρέμβαση της τράπεζας στην αγορά χρήματος γίνεται κυρίως με τον καθορισμό του ποσοστού των ρευστών διαθεσίμων, την πολιτική της ανοικτής αγοράς και το προεξοφλητικό επιτόκιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

Ερωτήσεις

1. Να σημειώσετε τη σωστή απάντηση:

i) Η μεταβολή από την Κεντρική τράπεζα του ποσοστού των ρευστών διαθεσίμων έχει ως στόχο:

(α) Την προστασία των αποταμιευτών.

(β) Τον έλεγχο της ποσότητας του χρήματος που κυκλοφορεί.

(γ) Τον έλεγχο στα κέρδη των επιχειρήσεων.

(δ) Την αντιμετώπιση των καθημερινών αναλήψεων.

(ε) Την ενίσχυση των επενδυτικών δανείων.

ii) Η πολιτική της ανοιχτής αγοράς από την Κεντρική τράπεζα έχει ως στόχο:

(α) Την αύξηση των δανείων που χορηγούν οι εμπορικές τράπεζες.

(β) Την αύξηση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος.

(γ) Την προστασία των αποταμιευτών.

(δ) Τον έλεγχο της ποσότητας του χρήματος που κυκλοφορεί.

(ε) Την προστασία των καταναλωτών.

iii) Η ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί αυξάνει, όταν:

(α) Μειώνονται οι καταθέσεις όψεως στις εμπορικές τράπεζες.

(β) Η Κεντρική τράπεζα μειώνει το ποσοστό των ρευστών διαθεσίμων.

(γ) Η Κεντρική τράπεζα αυξάνει το προεξοφλητικό επιτόκιο.

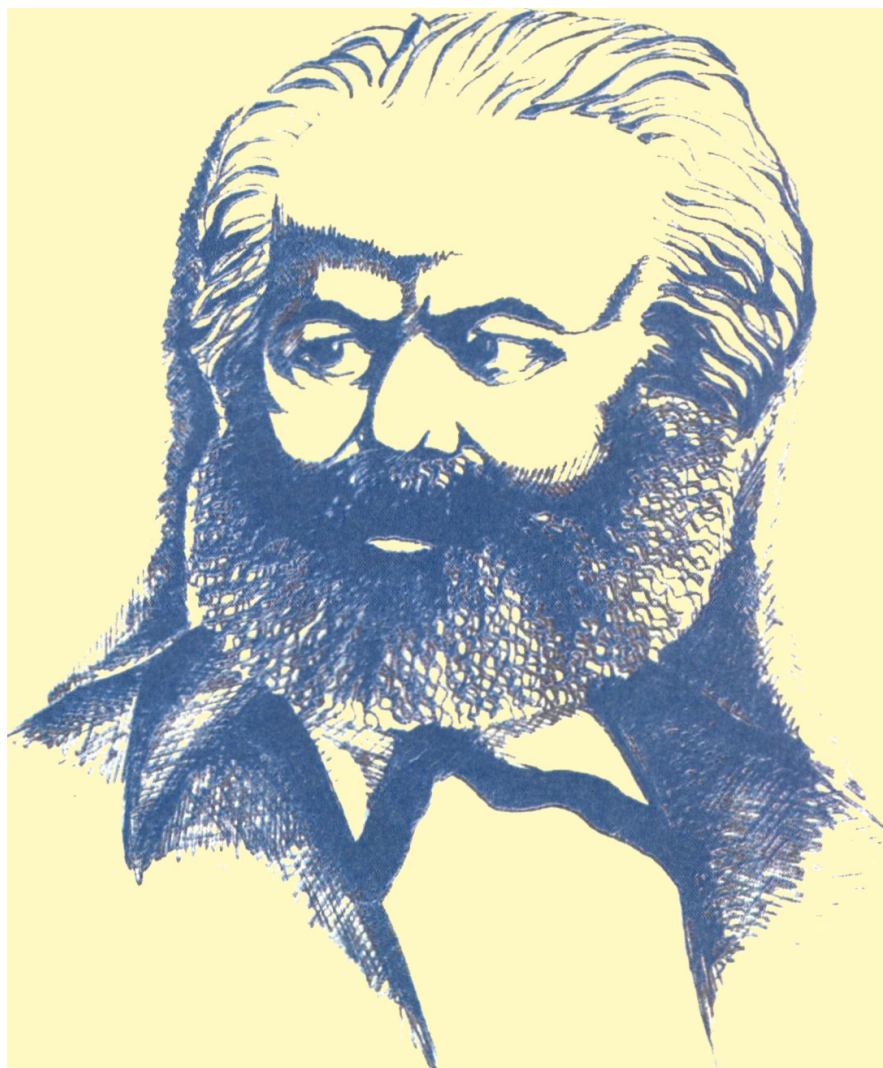
(δ) Η Κεντρική τράπεζα προβαίνει σε πωλήσεις τίτλων.

(ε) Αυξάνονται οι τιμές των αγαθών στην αγορά.

Ασκήσεις

1. Ένα άτομο 'Α' κάνει κατάθεση όψεως σε εμπορική τράπεζα 300.000 χρημ. μονάδες. Από τα χρήματα αυτά η τράπεζα δανειοδοτεί το άτομο 'Β', που με τη σειρά του ανοίγει λογαριασμό όψεως στην ίδια τράπεζα. Από την κατάθεση όψεως του 'Β' η τράπεζα δανειοδοτεί το άτομο 'Γ', το οποίο καταθέτει όλο το ποσό σε λογαριασμό ταμιευτηρίου. Από την κατάθεση του 'Γ' η τράπεζα χορηγεί δάνειο στο άτομο 'Δ'. Αν το ποσοστό των ρευστών διαθεσίμων είναι 20%, ποια είναι η ποσότητα χρήματος που δημιουργήσε η εμπορική τράπεζα; Αν η Κεντρική τράπεζα μειώσει το ποσοστό των ρευστών διαθεσίμων στο 10%, πόσο θα αυξηθεί η ποσότητα του χρήματος;
2. Καταθέτει κάποιος 500.000 χρημ. μονάδες για 3 έτη με επιτόκιο 20%. Τι χρηματικό ποσό θα πάρει στο τέλος του τρίτου έτους;
3. Καταθέτει κάποιος ένα χρηματικό ποσό για 2 έτη με επιτόκιο 20%. Στο τέλος του δεύτερου έτους εισπράττει συνολικά 1.152.000 χρημ. μονάδες. Ποιο το ποσό που κατέθεσε;
4. Καταθέτει κάποιος ένα χρηματικό ποσό με επιτόκιο 20%. Σε πόσα έτη θα διπλασιαστεί;

Ο Κάρολος Μαρξ (1818-1883) είναι ο θεμελιωτής του επιστημονικού σοσιαλισμού. Το Τρίτομο έργο του "Το Κεφάλαιο" αποτελεί μεγάλη συμβολή στην ανάλυση της πολιτικής Οικονομίας και περιέχει την οξύτερη κριτική του καπιταλισμού.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΙΣ-ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ-ΑΝΕΡΓΙΑ

1. Εισαγωγή

Η οικονομία δεν είναι ποτέ στάσιμη. Όλα τα σημαντικά μεγέθη της, όπως το επίπεδο του εισοδήματος, της απασχόλησης, της ανεργίας, των τιμών, των εξαγωγών κτλ. μεταβάλλονται διαχρονικά. Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζουμε τις διαχρονικές μεταβολές στο επίπεδο της παραγωγής, του εισοδήματος, των τιμών και της ανεργίας.

2. Οικονομικές διακυμάνσεις

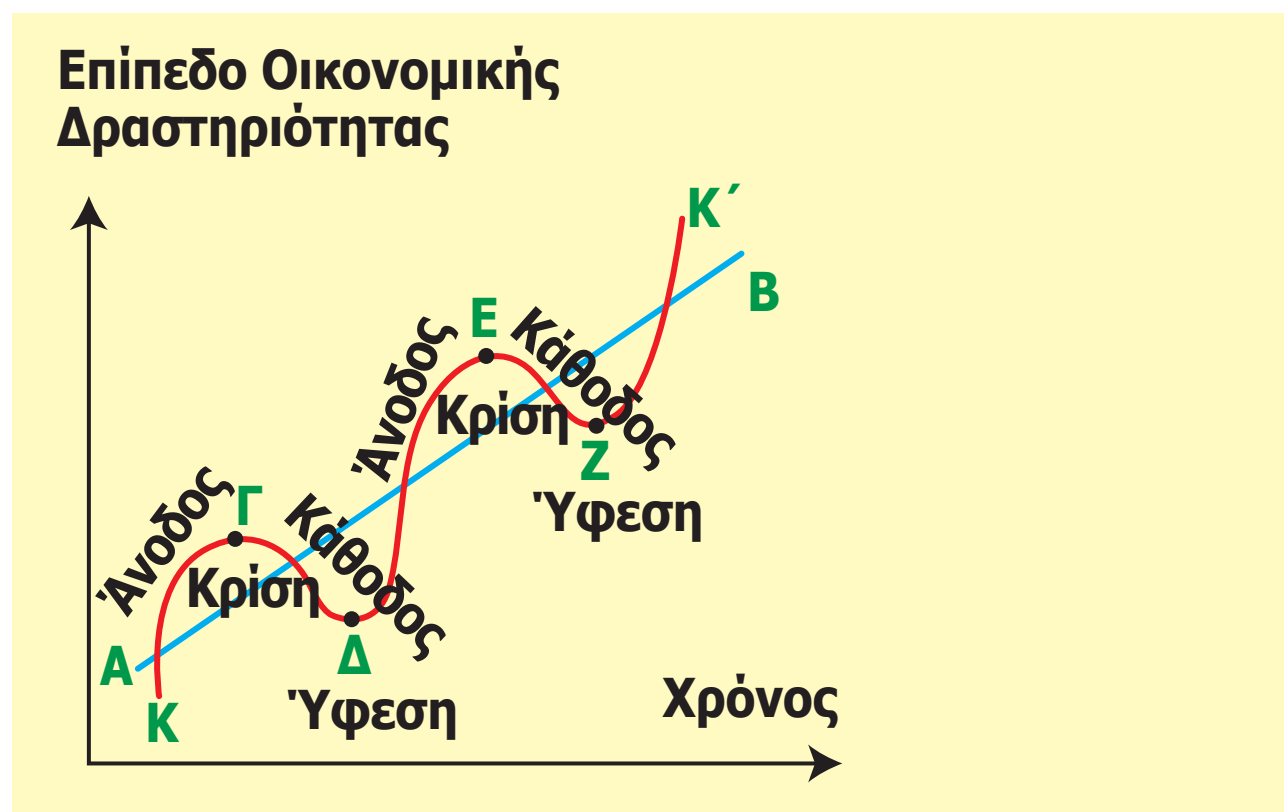
Αν παρατηρήσουμε τα στοιχεία μιας οικονομίας για μεγάλες χρονικές περιόδους, θα δούμε ότι η παραγωγή, το εισόδημα και η απασχόληση, δηλ. γενικά η οικονομική δραστηριότητα άλλοτε αυξάνεται γρήγορα, άλλοτε αργά και άλλοτε μειώνεται. Οι μεταβολές αυτές ονομάζονται **οικονομικές διακυμάνσεις ή οικονομικοί κύκλοι** και παρουσιάζουν μια συστηματική κυκλικότητα. Βέβαια, παρότι οι οικονομικοί κύκλοι επαναλαμβάνονται, δεν είναι ίδιοι ως προς την ένταση και τη διάρκειά τους. Τα στάδια από τα οποία περνάει η οικονομία στη διάρκεια του κύκλου έχουν κοινά χαρακτηριστικά και ονομάζονται συνήθως **φάσεις του οικονομικού κύκλου**.

Οι φάσεις του κύκλου και τα χαρακτηριστικά τους

Μια απλοποιημένη εικόνα του οικονομικού κύκλου δίνεται στο διάγραμμα 9.1. Στον κάθετο άξονα μετρούμε το επίπεδο της οικονομικής δραστηριότητας, για παράδειγμα, το επίπεδο του εισοδήματος, και στον οριζόντιο το χρόνο (έτη). Η γραμμή AB παριστάνει τη μακροχρόνια ανοδική τάση της οικονομίας και κάνει πιο φανερή

την έννοια των διακυμάνσεων που παριστάνει η γραμμή ΚΓΔΕΖΚ'.

Υπάρχουν δύο κύριες φάσεις από τις οποίες διέρχεται η οικονομία στη διάρκεια ενός οικονομικού κύκλου: η φάση της **ανόδου** ή της **άνθησης** και η φάση της **κάθodu** ή της **ύφεσης**. Η μετάβαση από την άνοδο στην κάθοδο και αντίστροφα δε γίνεται αμέσως ή απότομα, αλλά απαιτεί χρόνο. Επίσης περνάει από τη φάση της **κρίσης** που είναι η κορυφή του κύκλου. Στο διάγραμμα 9.1. η φάση της **κρίσης** είναι η περιοχή γύρω από το ανώτατο σημείο Γ ή Ε. Η μετάβαση από την κάθοδο στην άνοδο περνάει από τη φάση της **ύφεσης**, που είναι απλά ο “**πυθμένας**” του κύκλου και είναι η περιοχή γύρω από το κατώτερο σημείο Δ ή Ζ. (Διάγρ. 9.1.).

Διάγραμμα 9.1. Οι φάσεις του οικονομικού κύκλου

Ας δούμε τώρα τα σπουδαιότερα χαρακτηριστικά κάθε φάσης.

α) Η φάση της ύφεσης

Η φάση της ύφεσης χαρακτηρίζεται από εκτεταμένη ανεργία, έλλειψη επενδύσεων και ανεπαρκή ζήτηση καταναλωτικών αγαθών. Αυτό σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις που παράγουν τόσο καταναλωτικά όσο και κεφαλαιουχικά αγαθά έχουν αχρησιμοποίητη ή πλεονάζουσα παραγωγική δυναμικότητα. Η παραγωγή και το εισόδημα βρίσκονται στο χαμηλότερο επίπεδό τους. Οι τιμές, αν δε μειώνονται, τουλάχιστον δεν αυξάνονται ή αυξάνονται ελάχιστα και τα κέρδη των επιχειρήσεων είναι χαμηλά. Μάλιστα, πολλές επιχειρήσεις μπορεί να έχουν ζημιές αντί για κέρδη. Το γενικό επιχειρηματικό κλίμα δεν είναι ευνοϊκό για την ανάληψη επενδύσεων και επικρατεί απαισιοδοξία για το μέλλον.

Η ένταση των παραπάνω φαινομένων διαφέρει από κύκλο σε κύκλο. Όσο πιο έντονα είναι τα συμπτώματα αυτά, τόσο πιο βαθιά είναι η ύφεση. Τέτοια ήταν η μεγάλη ύφεση του 1930 που συντάρaxε τις προηγμένες καπιταλιστικές χώρες και κυρίως τις ΗΠΑ.

β) Η φάση της ανόδου ή άνθησης

Η φάση της ύφεσης θα τελειώσει κάποτε. Ανεξάρτητα από την αιτία που την ανακόπτει, κατά τη φάση της άνθησης παρατηρούμε αύξηση της παραγωγής, του εισοδήματος και της απασχόλησης. Η αύξηση της παραγωγής είναι εύκολη, γιατί υπάρχει πλεονάζουσα παραγωγική ικανότητα και γενικά υποαπασχολούμενοι παραγωγικοί συντελεστές. Καθώς αυξάνεται η συνολική ζήτηση και η παραγωγή, αυξάνονται και τα κέρδη και αυτό δημιουργεί ευνοϊκό κλίμα για επενδύσεις. Στην αρχή η αύξηση της παραγωγής δε συνοδεύεται από την αύξηση των τιμών, γιατί, όπως είπαμε και πιο πάνω, υπάρχουν αχρησιμοποίητοι ή αργούντες παραγωγικοί συντελεστές. Καθώς όμως αυξάνεται η συνολική ζήτηση και αυξάνεται η απασχόληση των παραγωγικών συντελεστών αρχίζουν να εμφανίζονται και οι πρώτες αυξήσεις των τιμών.

γ) Η φάση της κρίσης

Η τάση για αύξηση των τιμών είναι πιο έντονη, καθώς η οικονομία πλησιάζει το επίπεδο της πλήρους απασχόλησης. Αρχίζουν τώρα να εμφανίζονται “στενότητες”, δηλ. ελλείψεις, αρχικά σε ορισμένες κατηγορίες εξειδικευμένης εργασίας και αργότερα σε εργατικό δυναμικό γενικά. Η αύξηση της παραγωγής γίνεται δυσκολότερη, το κόστος αυξάνεται και η αύξηση των τιμών γενικεύεται. Η οικονομία βρίσκεται στην κορυφή του κύκλου, δηλαδή στο τελευταίο στάδιο της ανοδικής της πορείας.

Σε αυτό το στάδιο η οικονομία είναι πιο ευαίσθητη και περισσότερο ευάλωτη στους διάφορους παράγοντες που μπορούν να ανακόψουν την ανοδική πορεία της. Αν αυτό συμβεί, τότε επέρχεται κρίση, η οικονομία έχει ξεπεράσει το ανώτατο σημείο και εισέρχεται στη φάση της καθόδου.

δ) Η φάση της καθόδου

Τα φαινόμενα που παρατηρούνται στη φάση της καθόδου είναι τα αντίθετα απ’ αυτά που συναντάμε στην ανοδική πορεία της οικονομίας: μείωση της κατανάλωσης, στασιμότητα ή μείωση των επενδύσεων, μείωση του εισοδήματος και της απασχόλησης. Όπως αναφέραμε και πιο πάνω, οι κύκλοι διαφέρουν τόσο ως προς τη διάρκειά τους όσο και ως προς την έκταση των φαινομένων που παρατηρούνται. Έτσι, άλλες φορές η φάση της καθόδου τελειώνει γρήγορα, οπότε η οικονομία ξαναρχίζει την ανοδική πορεία σχετικά ανώδυνα, και άλλες φορές οδηγεί σε παρατεταμένη ύφεση με όλα τα συμπτώματα που περιγράψαμε πιο πάνω.

Τα αίτια των οικονομικών κύκλων

Περιγράψαμε σε γενικές γραμμές τα σπουδαιότερα χαρακτηριστικά των διάφορων φάσεων από τις οποίες

διέρχεται μια οικονομία στη διάρκεια ενός οικονομικού κύκλου, αλλά δεν αναφέραμε τα αίτια που προκαλούν την εμφάνιση των κύκλων. Οι οικονομολόγοι ανάπτυξαν διάφορες θεωρίες στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν το φαινόμενο των οικονομικών διακυμάνσεων. Άλλες θεωρίες εντοπίζουν τη γενεσιουργό αιτία σε εξωτερικούς παράγοντες, όπως οι εφευρέσεις με τεχνολογικές και οικονομικές εφαρμογές ή οι πόλεμοι και άλλα πολιτικά και τυχαία συμβάντα. Ορισμένες θεωρίες τονίζουν παράγοντες που προέρχονται μέσα από το ίδιο το οικονομικό σύστημα. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι θεωρίες που θεωρούν τον κύκλο καθαρά νομισματικό φαινόμενο, δηλαδή αποτέλεσμα της κακής διαχείρισης της προσφοράς χρήματος από τις νομισματικές αρχές, όπως επίσης και οι θεωρίες της υποκατανάλωσης ή υπερεπένδυσης. Δε θα εξετάσουμε περισσότερο τις θεωρίες ερμηνείας των επιχειρηματικών κύκλων, γιατί η συστηματική ανάπτυξή τους ξεφεύγει από τα όρια αυτού του βιβλίου. Μπορούμε όμως να αναφέρουμε ότι το κλειδί για την κατανόηση των οικονομικών κύκλων είναι η εξέλιξη του ποσοστού του κέρδους, από το οποίο εξαρτάται η επενδυτική δραστηριότητα των επιχειρήσεων.

3. Ο πληθωρισμός

Ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετώπιζαν τα τελευταία χρόνια οι περισσότερες από τις ανεπτυγμένες οικονομίες, και το οποίο ορισμένες αντιμετωπίζουν ακόμη, είναι το πρόβλημα του πληθωρισμού. Ως πληθωρισμός ορίζεται η τάση για συνεχή άνοδο του γενικού επιπέδου των τιμών.

Συνεπώς, πληθωρισμός δε σημαίνει ένα υψηλό επίπεδο τιμών, αλλά ένα συνεχώς ανερχόμενο επίπεδο τιμών. Η ποσοστιαία μεταβολή του επιπέδου των τιμών

(ή του δείκτη τιμών) μέσα σε μια ορισμένη χρονική περίοδο ονομάζεται **ρυθμός πληθωρισμού**. Έτσι, όταν λέμε ότι ο ρυθμός πληθωρισμού είναι 5%, εννοούμε ότι το επίπεδο των τιμών του τρέχοντος έτους είναι 5% υψηλότερο από αυτό του προηγούμενου έτους.

Οι συνέπειες του πληθωρισμού

Ο πληθωρισμός είναι ένα φαινόμενο που διαταράσσει την ομαλή λειτουργία του οικονομικού συστήματος και ασκεί σημαντικές επιδράσεις σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Δεν θα εξετάσουμε λεπτομερώς τις επιπτώσεις του πληθωρισμού, γιατί κάτι τέτοιο θα ξεπερνούσε το επίπεδο ανάλυσης αυτού του βιβλίου. Θα αναφερθούμε, όμως, στις δυσμενείς επιπτώσεις που έχει ο πληθωρισμός στη διανομή του εισοδήματος.

Το πραγματικό εισόδημα ενός ατόμου ή μιας οικονομίας εξαρτάται από το ονομαστικό, δηλαδή το χρηματικό εισόδημα, και από το επίπεδο των τιμών, επειδή:

$$\text{πραγματικό εισόδημα} = \frac{\text{Ονομαστικό εισόδημα}}{\text{Επίπεδο τιμών}} \cdot 100$$

Όταν αυξάνεται το επίπεδο των τιμών, το πραγματικό εισόδημα μειώνεται και αντίστροφα. Ας δούμε ποιους πλήττει και ποιους ευνοεί ο πληθωρισμός.

α) Σταθερά χρηματικά εισοδήματα

Είναι φανερό ότι ο πληθωρισμός πλήττει όλα τα άτομα που το χρηματικό τους εισόδημα είναι σταθερό ή αυξάνεται με ρυθμό μικρότερο από το ρυθμό του πληθωρισμού, γιατί σε αυτήν την περίπτωση μειώνεται το πραγματικό τους εισόδημα και, κατά συνέπεια, το βιοτικό τους επίπεδο. Τα άτομα αυτά είναι οι συνταξιούχοι, οι μισθωτοί και γενικά οι υπάλληλοι, που ο μισθός τους δεν αναπροσαρμόζεται συχνά. Αντίθετα, ο

πληθωρισμός ευνοεί, ή τουλάχιστον δεν πλήττει, τα άτομα που το εισόδημά τους προέρχεται από κέρδη, γιατί τα κέρδη συνήθως αυξάνονται μαζί με τον πληθωρισμό. Αξίζει να σημειώσουμε ότι πολλές κατηγορίες μισθωτών μπορεί να προφυλάσσονται από τον πληθωρισμό με ρήτρες για αυτόματη τιμαριθμική αναπροσαρμογή (ΑΤΑ). Αυτό σημαίνει ότι το συμβόλαιο εργασίας περιλαμβάνει κι έναν όρο (ρήτρα) για αυτόματη αύξηση των αποδοχών ίση με το ρυθμό του πληθωρισμού. Σε αυτήν την περίπτωση δεν επέρχεται μείωση της αγοραστικής δύναμης.

β) Αποταμιευτές

Ο πληθωρισμός μειώνει την αξία των αποταμιεύσεων. Τα άτομα που πλήττονται περισσότερο είναι οι μικροί αποταμιευτές που δεν έχουν τη δυνατότητα έγκαιρης και ασφαλούς επένδυσης των χρημάτων τους. Είναι φανερό ότι ο πληθωρισμός αποτελεί αντικίνητρο για αποταμίευση. Έτσι, σε περιόδους έντονου πληθωρισμού αυξάνεται η κατανάλωση και μειώνεται η αποταμίευση.

γ) Δανειστές και χρεώστες

Ο πληθωρισμός τείνει να ευνοεί αυτούς που δανείζονται και να ζημιώνει αυτούς που δανείζουν. Παράδειγμα: Έστω ότι ένας δανείζεται 100 ΕΥΡΩ για ένα χρόνο με επιτόκιο 10%. Αν στο τέλος του έτους που θα πρέπει να εξοφληθεί το δάνειο το επίπεδο των τιμών έχει αυξηθεί κατά 25%, τότε η πραγματική αξία των 100 ΕΥΡΩ που επιστρέφονται είναι $\frac{110}{1,25} = 80$ ΕΥΡΩ. Αν λάβουμε υπόψη και τον τόκο, τότε ο δανειστής παίρνει 110 ΕΥΡΩ,

των οποίων η πραγματική αξία είναι $\left(\frac{110}{1,25} = 88 \text{ ΕΥΡΩ}\right)$.

Στην ουσία έχει γίνει μεταβίβαση αγοραστικής δύναμης από τον πιστωτή στο χρεώστη, ποσού 22 ΕΥΡΩ (110-88).

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η παραπάνω μεταβίβαση αγοραστικής δύναμης από τους πιστωτές στους χρεώστες πραγματοποιείται μόνο, αν δεν αναμένεται ή δεν προβλέπεται πληθωρισμός. Αν, όμως, ο πληθωρισμός είναι αναμενόμενος, που είναι και η συνήθης περίπτωση, τότε μπορεί να ληφθεί υπόψη στον καθορισμό του επιτοκίου. Έτσι, αν στο παράδειγμά μας το επιτόκιο αυξηθεί κατά το ρυθμό του πληθωρισμού, δηλαδή γίνει 35%, ο πιστωτής στο τέλος του έτους θα πάρει 135 ευρώ των οποίων η πραγματική αξία θα είναι 108 ευρώ. Άρα το επιτόκιο καλύπτει τουλάχιστον το ρυθμό πληθωρισμού. Αν ο δανειστής ήθελε να πάρει στο τέλος του χρόνου 110 ευρώ σε σταθερές τιμές, τότε το επιτόκιο πρέπει να γίνει 37,5%.

$$\text{ώστε } \frac{100 + 37,5}{1,25} = \frac{137,5}{1,25} = 110$$

Τα αίτια του πληθωρισμού

Οι οικονομολόγοι διακρίνουν διάφορα είδη πληθωρισμού που αντιστοιχούν σε διαφορετικές απόψεις για τα αίτια που τον προκαλούν. Θα δώσουμε τα βασικά σημεία των δύο πιο σημαντικών απόψεων που αναφέρονται στον πληθωρισμό ζήτησης και στον πληθωρισμό κόστους.

α) Πληθωρισμός ζήτησης

Κατά την άποψη αυτή ο πληθωρισμός είναι αποτέλεσμα υπερβάλλουσας ζήτησης. Όπως αναφέραμε προηγουμένως, καθώς η οικονομία πλησιάζει το επίπεδο της πλήρους απασχόλησης, αρχίζουν να δημιουργούνται

στενότητες στην αγορά ορισμένων παραγωγικών συντελεστών, με συνέπεια την αύξηση της τιμής τους. Η αύξηση της τιμής των παραγωγικών συντελεστών προκαλεί αύξηση του κόστους παραγωγής και, επομένως, αύξηση της τιμής των προϊόντων. Όταν η οικονομία φτάσει στο επίπεδο της πλήρους απασχόλησης, παραπέρα αύξηση της συνολικής ζήτησης είναι εξ ορισμού πληθωριστική, εφόσον δεν αυξάνεται η παραγωγή.

β) Πληθωρισμός κόστους

Η άποψη ότι ο πληθωρισμός είναι αποτέλεσμα υπερβάλλουσας ζήτησης δεν εξηγεί γιατί υπάρχει πληθωρισμός και σε περιόδους χαμηλής σχετικά ζήτησης, δηλαδή σε περιόδους ανεργίας και μείωσης του εισοδήματος. Ο πληθωρισμός κόστους τονίζει το ρόλο των εργατικών σωματείων και τη δύναμη των ολιγοπωλίων. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, τα εργατικά σωματεία ή ορισμένα απ' αυτά έχουν αρκετή δύναμη, ώστε να μπορούν να πετυχαίνουν αυξήσεις των μισθών και ημερομισθίων, ακόμα και όταν υπάρχει ανεργία. Από τη μεριά τους τα μεγάλα μονοπώλια και ολιγοπώλια έχουν αρκετή δύναμη στην αγορά, ώστε να μεταβιβάζουν τις αυξήσεις του κόστους, που προκαλούνται από την αύξηση των εργατικών μισθών, στους αγοραστές αυξάνοντας την τιμή του προϊόντος. Πολλά, όμως, από τα προϊόντα αυτά αποτελούν πρώτη ύλη για την παραγωγή άλλων αγαθών, που σημαίνει αύξηση του κόστους και της τιμής τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο η αρχική αύξηση του κόστους σε ορισμένους κλάδους διαχέεται σε ολόκληρη την οικονομία, με αποτέλεσμα την αύξηση του γενικού επιπέδου των τιμών.

Είναι φανερό ότι η παραπάνω διαδικασία μπορεί να ξεκινήσει τόσο από τα εργατικά σωματεία (αύξηση μισθών) όσο και από τις επιχειρήσεις (αύξηση κερδών).

Στον πληθωρισμό κόστους ανήκει φυσικά και η περίπτωση που η αύξηση του κόστους προέρχεται από την αύξηση της τιμής ορισμένων βασικών πρώτων υλών και ενέργειας, κυρίως της τιμής του πετρελαίου. Η αύξηση της τιμής του πετρελαίου που πέτυχαν κατά το 1973 και 1979 οι χώρες του ΟΠΕΚ (OPEC) είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα πληθωρισμού κόστους.

Στασιμοπληθωρισμός

Σε παλαιότερες περιόδους ο πληθωρισμός και η ανεργία ήταν φαινόμενα που δεν μπορούσαν να παρατηρηθούν ταυτόχρονα. Σε περιόδους άνθησης παρατηρούσαμε αύξηση των τιμών, αλλά ταυτόχρονα οικονομική ανάπτυξη και μείωση της ανεργίας. Σε περιόδους ύφεσης παρατηρούσαμε κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας και αύξηση της ανεργίας, αλλά ταυτόχρονα πτώση του πληθωρισμού. Με άλλα λόγια ο πληθωρισμός και η ανεργία παρουσίαζαν αντίθετες μεταβολές. Μετά το 1965 οι αναπτυγμένες οικονομίες παρουσιάζουν διαφορετική συμπεριφορά. Ανεργία και πληθωρισμός συνυπάρχουν ή ακόμη μπορεί να αυξάνονται ταυτόχρονα. Το φαινόμενο αυτό ονομάστηκε **στασιμοπληθωρισμός**, γιατί παρατηρείται πληθωρισμός και ταυτόχρονα η οικονομία βρίσκεται σε κατάσταση στασιμότητας και ανεργίας. Η ανάλυση του στασιμοπληθωρισμού δεν μπορεί να γίνει στα πλαίσια αυτού του βιβλίου.

4. Ανεργία

Κάθε οικονομία έχει ένα ορισμένο μέγεθος πληθυσμού. Για λόγους οικονομικής ανάλυσης ο πληθυσμός διακρίνεται σε οικονομικά ενεργό και σε οικονομικά μη ενεργό. Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός αποτελεί το εργατικό δυναμικό της οικονομίας και περιλαμβάνει

τα άτομα εκείνα τα οποία είναι ικανά προς εργασία και ταυτόχρονα θέλουν να εργαστούν. Τα άτομα εκείνα τα οποία δεν μπορούν να εργαστούν, για παράδειγμα, μικρά παιδιά, ηλικιωμένοι, ασθενείς, στρατιώτες κ.λπ., δεν ανήκουν στο εργατικό δυναμικό. Επίσης άτομα τα οποία μπορούν να εργαστούν, αλλά για διάφορους λόγους δε θέλουν, δεν ανήκουν στο εργατικό δυναμικό. Συνεπώς, τα άτομα τα οποία δεν μπορούν ή δε θέλουν να εργαστούν αποτελούν τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό.

Το εργατικό δυναμικό χωρίζεται σε δύο κατηγορίες, σ' εκείνους οι οποίοι εργάζονται και ονομάζονται απασχολούμενοι και σ' εκείνους οι οποίοι δεν εργάζονται και είναι άνεργοι. Με βάση τις παραπάνω διακρίσεις μπορούμε να δώσουμε τους εξής ορισμούς:

Εργατικό δυναμικό είναι το σύνολο των ατόμων τα οποία μπορούν και θέλουν να εργαστούν.

Απασχολούμενοι είναι τα άτομα τα οποία εργάζονται (φυσικά εξ ορισμού θέλουν και μπορούν να εργαστούν).

Άνεργοι είναι τα άτομα τα οποία μπορούν και θέλουν να εργαστούν, αλλά δεν μπορούν να βρουν απασχόληση.

Είναι φανερό ότι το άθροισμα των απασχολουμένων και των ανέργων είναι ίσο προς το εργατικό δυναμικό.

Μέτρηση της Ανεργίας

Το μέγεθος της ανεργίας μπορεί να μετρηθεί ως απόλυτο μέγεθος, για παράδειγμα, χιλιάδες άνεργοι. Η σημασία όμως του αριθμού αυτού εξαρτάται από το μέγεθος του εργατικού δυναμικού. Γι' αυτό η ανεργία μετράται ως ποσοστό επί τοις εκατό (%) του εργατικού δυναμικού, για παράδειγμα, 8%.

Συγκεκριμένα:

$$\text{Ποσοστό ανεργίας} = \frac{\text{Αριθμός ανέργων}}{\text{Εργατικό δυναμικό}} \times 100$$

Το ποσοστό της ανεργίας μπορεί να διαφέρει από περίοδο σε περίοδο, καθώς μεταβάλλεται το απόλυτο μέγεθος της ανεργίας ή του εργατικού δυναμικού ή και των δύο (αλλά με διαφορετικό ρυθμό).

Είδη ανεργίας

Υπάρχουν τέσσερα είδη ή κατηγορίες ανεργίας: η εποχιακή ανεργία, η ανεργία τριβής, η διαρθρωτική ανεργία και η ανεργία λόγω ανεπαρκούς ζήτησης (ή κεϋνσιανή ανεργία).

Εποχιακή ανεργία: Πολλές επιχειρήσεις, όπως, για παράδειγμα, οι αγροτικές και οι τουριστικές, παρουσιάζουν συστηματικές μεταβολές στην παραγωγική τους δραστηριότητα κατά τη διάρκεια του έτους. Οι μεταβολές της παραγωγής συνοδεύονται από αντίστοιχες μεταβολές της απασχόλησης εργατικού δυναμικού και, συνεπώς, από μεταβολές της ανεργίας. Αυτή η ανεργία ονομάζεται εποχιακή. Χαρακτηριστικό της εποχιακής ανεργίας είναι ότι επαναλαμβάνεται κάθε χρόνο και είναι προσωρινή και μικρής σχετικά διάρκειας.

Ανεργία τριβής: Ανεργία τριβής είναι εκείνη η οποία οφείλεται στην αδυναμία της αγοράς εργασίας να απορ-

ροφήσει άμεσα άνεργους, παρότι υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας, για τις οποίες οι άνεργοι έχουν τα απαραίτητα προσόντα και επαγγελματική εξειδίκευση. Η ανεργία τριβής οφείλεται στην αδυναμία των εργατών να εντοπίζουν άμέσως τις επιχειρήσεις με τις κενές θέσεις και στην αδυναμία των επιχειρήσεων να εντοπίσουν τους άνεργους εργάτες. Επίσης μπορεί να οφείλεται στη γεωγραφική απόσταση μεταξύ της περιοχής όπου υπάρχει ανεργία και αυτής όπου υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας. Γενικότερα οφείλεται στην έλλειψη ενός αποτελεσματικού συστήματος πληροφοριών για ύπαρξη άνεργων και επιχειρήσεων με κενές θέσεις εργασίας.

Διαρθρωτική ανεργία: Όταν σε μια οικονομία υπάρχουν άνεργοι και κενές θέσεις εργασίας, αλλά οι άνεργοι δεν μπορούν να απασχοληθούν στις υπάρχουσες κενές θέσεις, επειδή υπάρχει αναντιστοιχία ανάμεσα στα προσόντα και την ειδίκευση των άνεργων και σ' αυτά που απαιτούνται για την κάλυψη των κενών θέσεων, η ανεργία αυτή ονομάζεται διαρθρωτική. Για παράδειγμα, είναι δυνατόν σε μια οικονομία να υπάρχει ανεργία μηχανικών και έλλειψη λογιστών, ή να υπάρχει ανεργία για τους βιομηχανικούς εργάτες και έλλειψη ξενοδοχειακών υπαλλήλων. Η διαρθρωτική ανεργία οφείλεται σε τεχνολογικές μεταβολές, οι οποίες δημιουργούν νέα επαγγέλματα και αχρηστεύουν άλλα, και σε αλλαγές στη διάρθρωση της ζήτησης, οι οποίες αυξάνουν τη ζήτηση ορισμένων προϊόντων και ταυτόχρονα μειώνουν τη ζήτηση άλλων. Όπως είναι φανερό, η διαρθρωτική ανεργία δημιουργείται από τη δυσαναλογία προσφοράς και ζήτησης των διάφορων ειδικεύσεων. Η μείωσή της απαιτεί επανεκπαίδευση των άνεργων, ώστε να αποκτήσουν τις ειδικεύσεις στις οποίες υπάρχει έλλειψη.

Διαφορετικά, η διαρθρωτική ανεργία μπορεί να είναι μεγάλης διάρκειας.

Ανεργία Ανεπαρκούς Ζήτησης: Η ανεργία λόγω ανεπαρκούς ζήτησης, ονομαζόμενη και κεϋνσιανή ανεργία, είναι εκείνη που προέρχεται από την πτώση της οικονομικής δραστηριότητας στις φάσεις της καθόδου και της ύφεσης του οικονομικού κύκλου. Πρόκειται, δηλαδή, για αδυναμία της συνολικής ζήτησης της οικονομίας να απορροφήσει τη συνολική προσφορά εργατικού δυναμικού. Η ανεργία αυτή έχει κυκλικό χαρακτήρα, δηλαδή επαναλαμβάνεται, και η διάρκειά της εξαρτάται από τη διάρκεια του οικονομικού κύκλου.

Συνέπειες της ανεργίας

Η ανεργία έχει τρεις βασικές οικονομικές συνέπειες. Πρώτον: Αποτελεί απώλεια παραγωγικών δυνάμεων, δηλαδή της εργασίας των ανέργων, η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στην παραγωγική διαδικασία. Δεύτερον: Σημαίνει απώλεια εισοδήματος για τον άνεργο και την οικογένειά του. Τρίτον: Επιβαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό, λόγω της παροχής των επιδομάτων ανεργίας προς τους ανέργους.

Φυσικά οι συνέπειες της ανεργίας είναι ευρύτερες, γιατί η κατάσταση της ανεργίας μπορεί να είναι εξαιρετικά επώδυνη για τον άνεργο και την οικογένειά του αφού, εκτός από την έλλειψη εισοδήματος, μειώνει την κοινωνική του θέση, δημιουργεί προβλήματα αυτοσεβασμού, οικογενειακών τριβών, κτλ. Με άλλα λόγια, πέρα από τις οικονομικές συνέπειες, η ανεργία δημιουργεί σοβαρά κοινωνικά προβλήματα.

Καταπολέμηση της ανεργίας

Η καταπολέμηση, δηλαδή η εξαφάνιση ή η μείωση, της ανεργίας είναι εξαιρετικά δύσκολη. Αυτό φαίνεται

και από την εμπειρική παρατήρηση. Σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες τα τελευταία δέκα χρόνια το ποσοστό ανεργίας υπερβαίνει το 10%. Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, το ποσοστό ανεργίας τα τελευταία πέντε χρόνια είναι γύρω στο 10%.

Τα μέτρα που παίρνουν οι διάφορες κυβερνήσεις για την καταπολέμηση της ανεργίας είναι δύο γενικών κατηγοριών, δηλαδή μέτρα αύξησης της συνολικής ζήτησης και μέτρα επαγγελματικής κατάρτισης και επανεκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού. Τα μέτρα αύξησης της συνολικής ζήτησης είναι δημοσιονομικά και νομισματικά. Τα δημοσιονομικά μέτρα περιλαμβάνουν κυρίως αύξηση των κρατικών δαπανών για δημόσια έργα και προώθηση μεγάλων επενδυτικών έργων. Σκοπός αυτών των μέτρων είναι η άμεση αύξηση της απασχόλησης και των εισοδημάτων. Τα νομισματικά μέτρα αποβλέπουν στη μείωση του επιτοκίου, με σκοπό την ενίσχυση των ιδιωτικών επενδύσεων, της παραγωγής και, συνεπώς, της απασχόλησης. Τα δημοσιονομικά και νομισματικά μέτρα αποβλέπουν στην αύξηση της συνολικής ζήτησης και, συνεπώς, στη μείωση της ανεργίας που οφείλεται σε ανεπάρκεια της ζήτησης, δηλ. της κενύσιανής ανεργίας.

Τα μέτρα επαγγελματικής κατάρτισης και επανεκπαίδευσης έχουν σκοπό να διευκολύνουν τους ανέργους στην απόκτηση επαγγελματικών γνώσεων και ειδικεύσεων, οι οποίες είναι απαραίτητες ή χρήσιμες, προκειμένου να απασχοληθούν στις υπάρχουσες κενές θέσεις εργασίας. Είναι φανερό ότι τα μέτρα αυτά έχουν στόχο τη μείωση της διαρθρωτικής ανεργίας.

5. Σχόλια

Τα θέματα που εξετάσαμε στο κεφάλαιο αυτό, δηλαδή οι οικονομικές διακυμάνσεις, ο πληθωρισμός και η ανεργία είναι τα σοβαρότερα που αντιμετωπίζει η οικονομική θεωρία αλλά και η οικονομική πολιτική. Η ευημερία μεγάλων ομάδων ατόμων εξαρτάται από την επιτυχία με την οποία οι κυβερνήσεις αντιμετωπίζουν την οικονομική ύφεση, την ανεργία και τον πληθωρισμό. Η μέχρι σήμερα εμπειρία στην Ελλάδα και στις άλλες χώρες δείχνει ότι η αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων δεν είναι εύκολη και η οικονομική πολιτική δεν είναι πάντα επιτυχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

Ερωτήσεις

1. Ποιες είναι οι διαφορές μεταξύ της φάσης της καθόδου και της φάσης της ανόδου;
2. Ποιες είναι οι συνέπειες του πληθωρισμού στα εισοδήματα διάφορων ομάδων ατόμων;
3. Πώς ορίζεται το εργατικό δυναμικό;
4. Ποια είναι η διαφορά μεταξύ ανέργων και αέργων;
5. Τι χαρακτηρίζει το στασιμοπληθωρισμό;
6. Να σημειώσετε τη σωστή απάντηση.
 - (i) Στη φάση της ανόδου του οικονομικού κύκλου:
 - (α) Η παραγωγή αυξάνεται.
 - (β) Η απασχόληση αυξάνεται.
 - (γ) Η ανεργία μειώνεται.
 - (δ) Τα κέρδη αυξάνονται.
 - (ε) Όλα τα παραπάνω.
 - (ii) Ο πληθωρισμός ευνοεί:
 - (α) τους δανειστές χρημάτων, γιατί υπάρχει μεγάλη ζήτηση χρηματικών κεφαλαίων.
 - (β) τους επιχειρηματίες γιατί πωλούν σε μεγαλύτερες τιμές.
 - (γ) το κράτος, γιατί εισπράττει περισσότερους φόρους.
 - (δ) όλα τα παραπάνω.
 - (ε) τίποτα από τα παραπάνω.
 - (iii) Σε μια οικονομία οι απασχολούμενοι είναι 80, οι άνεργοι είναι 20 και οι αέργοι είναι 5. Το ποσοστό ανεργίας είναι:
 - (α) 13,3%

- (β) 25%
- (γ) 20%
- (δ) 23,5%
- (ε) τίποτα από τα παραπάνω
- (iv) Όταν υπάρχει διαρθρωτική ανεργία, οι άνεργοι δεν μπορούν να βρουν απασχόληση
 - (α) Επειδή δεν είναι κατάλληλη η εποχή (π.χ. είναι χειμώνας και δεν υπάρχουν δουλειές).
 - (β) Επειδή δεν έχουν τις κατάλληλες πληροφορίες.
 - (γ) Επειδή δεν ενδιαφέρονται να εργαστούν.
 - (δ) Επειδή δεν έχουν τις κατάλληλες γνώσεις και ειδικεύσεις.
 - (ε) Επειδή προτιμούν τα επιδόματα ανεργίας.
- (v) Η ανεργία μπορεί να καταπολεμηθεί με μέτρα:
 - (α) Δημοσιονομικά
 - (β) Νομισματικά
 - (γ) Επαγγελματική κατάρτιση
 - (δ) Με όλα τα παραπάνω
 - (ε) Με κανένα από τα παραπάνω

7. Να σημειώσετε το σωστό ή το λάθος.

- α) Οι οικονομικές διακυμάνσεις αναφέρονται και ως οικονομικοί κύκλοι, επειδή το οικονομικό κύκλωμα παρομοιάζεται με κύκλο. [Σ], [Λ]
- β) Ο όρος “στασιμοπληθωρισμός” δηλώνει ότι επιταχύνεται η στασιμότητα της οικονομικής δραστηριότητας και της ύφεσης. [Σ], [Λ]
- γ) Όταν ο πληθωρισμός μειώνεται, το επίπεδο των τιμών πέφτει. [Σ], [Λ]

δ) Η ανεργία τριβής δείχνει ότι υπάρχουν θέσεις εργασίας, όμως οι άνεργοι δεν μπορούν να τις καταλάβουν, επειδή δεν έχουν τις απαραίτητες γνώσεις. [Σ], [Λ]

ε) Εποχιακή ανεργία σημαίνει ότι κάθε εποχή έχει το δικό της ποσοστό ανεργίας. [Σ], [Λ]

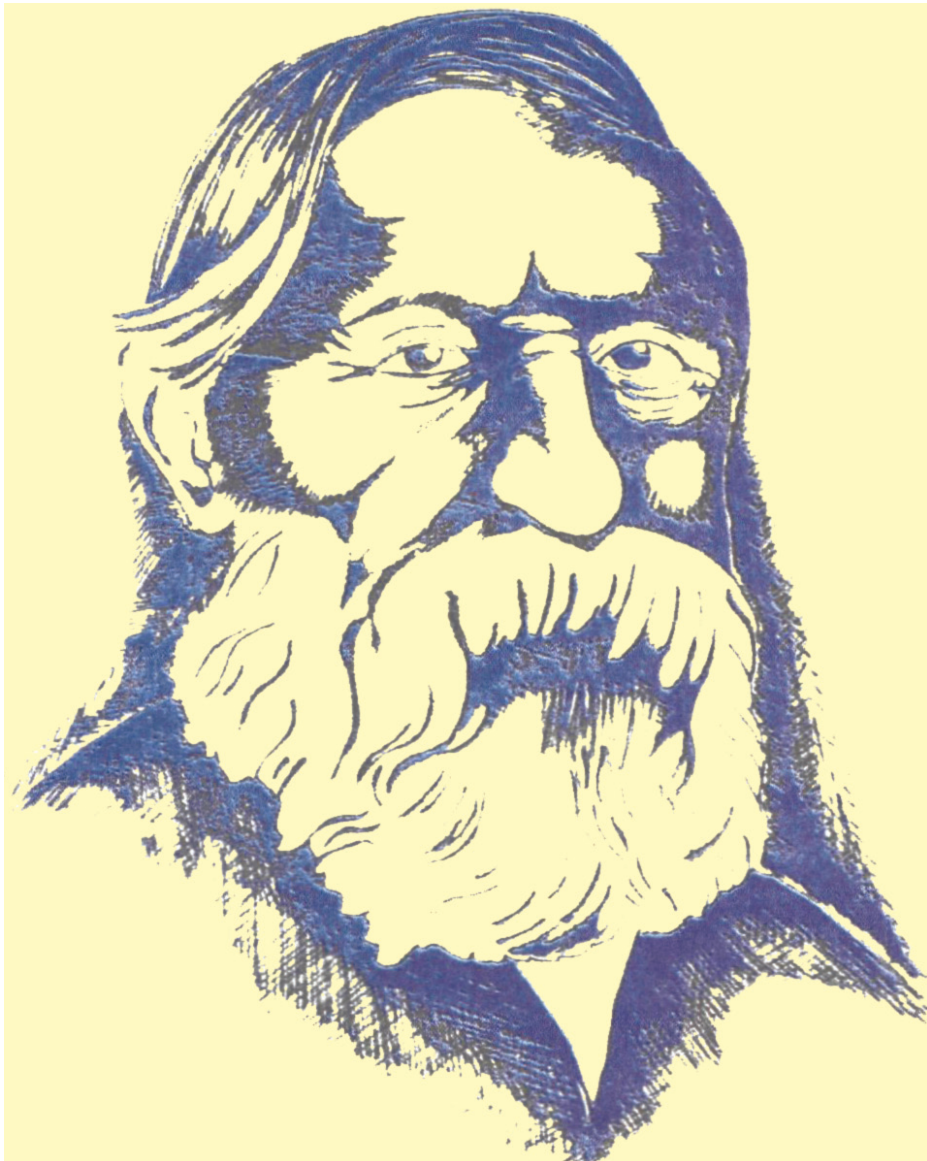
Ασκήσεις

1. Δανείζει κάποιος 600.000 χρ. μον. για 3 χρόνια με επιτόκιο 10%. Αν ο δείκτης τιμών αυξηθεί στα τρία αυτά χρόνια συνολικά κατά 20%, να βρεθεί πόση είναι η μεταβίβαση αγοραστικής δύναμης και σε ποιον γίνεται.

[ΑΠ: 133.100 χρ. μον. από Χρ. σε Δαν.]

2. Δανείζεται κάποιος 800.000 χρ. μον. για ένα έτος. Αν οι τιμές στο έτος αυτό αυξηθούν κατά 25%, τότε θα έχουμε μεταβίβαση αγοραστικής δύναμης από το δανειστή στο χρεώστη 64.000 χρ. μον. Με ποιο επιτόκιο έγινε το δάνειο;

[ΑΠ: 17%]

Ο Φρειδερίκος Ένγκελς (1820-1895) φίλος και στενός συνεργάτης του Κάρλου Μαρξ θεωρείται, μαζί με τον Μαρξ, θεμελιωτής του επιστημονικού σοσιαλισμού. Έγραψε πολλά έργα μόνος του και σε συνεργασία με τον Μαρξ.

ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

1. Εισαγωγή

Όπως είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο, το κράτος είναι μια ισχυρή συλλογική οντότητα, κύρια επιδίωξη της οποίας είναι η επίτευξη και η διατήρηση της οικονομικής ευημερίας και της κοινωνικής ισορροπίας. Η οικονομική συμπεριφορά του κράτους φαίνεται από τις λειτουργίες τις οποίες αναλαμβάνει και από τον τρόπο με τον οποίο τις εκτελεί, δηλαδή τα μέσα τα οποία επιλέγει. Η οικονομική πλευρά των λειτουργιών του κράτους είναι το περιεχόμενο των δημόσιων οικονομικών.

2. Οι Οικονομικές Λειτουργίες του Κράτους

Ως βασικές οικονομικές λειτουργίες του κράτους μπορούμε να αναφέρουμε τις εξής: (i) την παροχή ορισμένου θεσμικού πλαισίου (ii) την εξασφάλιση οικονομικής σταθερότητας και ανάπτυξης (iii) την αναδιανομή του εισοδήματος και (iv) την παροχή δημόσιων αγαθών.

(i) Κράτος και Θεσμικό Πλαίσιο της Οικονομίας

Η οικονομική δραστηριότητα των μελών μιας κοινωνίας και οι μεταξύ τους συναλλαγές πραγματοποιούνται μέσα σε ορισμένο θεσμικό πλαίσιο, δηλαδή σύμφωνα με ορισμένους κανόνες συμπεριφοράς. Αυτούς τους κανόνες συμπεριφοράς επιβάλλει και διατηρεί το κράτος. Η ποικιλία των κανόνων που περιλαμβάνει το θεσμικό πλαίσιο είναι μεγάλη.

Ένας σημαντικός κανόνας είναι η αναγνώριση της ιδιοκτησίας των ατόμων σε προϊόντα και συντελεστές παραγωγής. Αυτό σημαίνει ότι κάθε άτομο δικαιούται να έχει το δικό του σπίτι, το δικό του αυτοκίνητο, τη

δική του επιχείρηση κτλ. και να τα χρησιμοποιεί, όπως το ίδιο κρίνει. Ένας άλλος σημαντικός κανόνας είναι ο προσδιορισμός του νομίσματος, για παράδειγμα του ευρώ ως γενικού μέσου ανταλλαγής και μέτρησης αξιών. Άλλοι θεσμικοί κανόνες είναι η χρήση του κιλού ως μονάδας βάρους, το ωράριο των δημοσίων υπηρεσιών και των εμπορικών καταστημάτων κτλ.

Το σύνολο των κανόνων συμπεριφοράς αποτελεί το θεσμικό πλαίσιο της οικονομίας και η τήρησή του έχει μεγάλη σημασία για την εύρυθμη λειτουργία της. Γι' αυτό η παραβίαση των κανόνων αυτών συνεπάγεται κυρώσεις που επιβάλλονται από το κράτος.

Φυσικά το θεσμικό πλαίσιο δεν είναι πάντοτε το ίδιο. Οι κανόνες συμπεριφοράς που διέπουν τις οικονομικές σχέσεις των ατόμων μεταβάλλονται, όταν οι υπάρχουσες συνθήκες επιβάλλουν αλλαγές.

(ii) Εξασφάλιση Οικονομικής Σταθερότητας και Ανάπτυξης

Η οικονομία περνάει από εναλλασσόμενες φάσεις οικονομικής ανόδου (άνθησης) και οικονομικής ύφεσης. Η περίοδος της οικονομικής ανόδου χαρακτηρίζεται από αύξηση της παραγωγής και μείωση της ανεργίας. Αντίθετα, η περίοδος της ύφεσης χαρακτηρίζεται από μείωση της παραγωγής και αύξηση της ανεργίας. (Ανεργία έχουμε, όταν υπάρχουν άτομα που είναι ικανά να εργαστούν και θέλουν να εργαστούν, αλλά δε βρίσκουν απασχόληση.) Παράλληλα, η οικονομία μπορεί να υποφέρει από περιόδους πληθωρισμού, δηλαδή από συνεχείς αυξήσεις των τιμών των αγαθών.

Σε περιπτώσεις οικονομικής ύφεσης, σε περιόδους πληθωρισμού όπως και σε άλλες περιπτώσεις που η οικονομία παρουσιάζει σοβαρά προβλήματα το Κράτος παρεμβαίνει παίρνοντας μέτρα, με σκοπό τη σταθερο-

ποίηση της οικονομίας και τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης.

Πέρα από το ρυθμιστικό του ρόλο για την οικονομική σταθερότητα, το κράτος έχει σημαντική συμμετοχή στην εκτέλεση δημόσιων έργων, που είναι απαραίτητα για την ανάπτυξη της οικονομίας. Τέτοια έργα είναι οι εθνικές οδοί, τα λιμάνια, τα εγγειοβελτιωτικά, τα αντιπλημμυρικά έργα κ.λπ. Τα έργα αυτά είναι επενδύσεις που αυξάνουν το κεφάλαιο της οικονομίας και βελτιώνουν την παραγωγικότητά της. Με άλλα λόγια, το κράτος μπορεί να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη με τη δημιουργία υποδομής, επί της οποίας στηρίζονται πολλές οικονομικές δραστηριότητες. Για παράδειγμα, ένα εγγειοβελτιωτικό έργο αυξάνει τη γεωργική παραγωγή και τα εισοδήματα των αγροτών.

(iii) Αναδιανομή του Εισοδήματος

Ένα βασικό και κρίσιμο μειονέκτημα των σύγχρονων οικονομιών είναι η τάση που υπάρχει στο οικονομικό σύστημα να δημιουργεί ανισότητες στη διανομή του εισοδήματος. Έτσι, στην οικονομία υπάρχουν ταυτόχρονα άτομα με μεγάλο πλούτο και άτομα που υποφέρουν από φτώχεια. Η συνύπαρξη πλούτου και φτώχειας αποτελεί κίνδυνο για την κοινωνική αρμονία, γιατί γίνεται αιτία κοινωνικών αναταραχών. Για το λόγο αυτό, το Κράτος παίρνει μέτρα με τα οποία ένα μέρος του εισοδήματος της οικονομίας μεταφέρεται από τα πλουσιότερα προς τα φτωχότερα άτομα, δηλαδή το κράτος παίρνει μέτρα αναδιανομής του εισοδήματος.

Τέτοια μέτρα είναι η πληρωμή επιδομάτων σε άνεργους, η δωρεάν ιατρική, φαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη των απόρων, η απαλλαγή από τη φορολογία των χαμηλών εισοδημάτων, η δωρεάν παιδεία κτλ.

Σκοπός, λοιπόν, του Κράτους, όταν παίρνει μέτρα αναδιανομής του εισοδήματος, είναι να επιτύχει κοινωνικά πιο αποδεκτή διανομή της συνολικής παραγωγής και να εξαλείψει τις περιπτώσεις μεγάλης φτώχειας σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού.

(iv) Τα Δημόσια Αγαθά

Συνήθως η απόκτηση και η χρησιμοποίηση ενός αγαθού προϋποθέτει την πληρωμή του αντίτιμου. Όποιος δεν μπορεί ή δε θέλει να πληρώσει το αντίτιμο αποκλείεται από την απόκτηση του αγαθού. Για τα αγαθά αυτά ισχύει η λεγόμενη **αρχή του αποκλεισμού**. Υπάρχουν όμως αγαθά για τα οποία δεν ισχύει η αρχή του αποκλεισμού. Αυτά είναι αγαθά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ταυτόχρονα από πολλά άτομα, χωρίς ο παραγωγός να μπορεί να αποκλείσει κάποιον, αν αυτός αρνηθεί να πληρώσει το αντίτιμο. Τέτοια προϊόντα είναι η εθνική άμυνα και η δημόσια ασφάλεια. Αν υπάρχει εθνική άμυνα για ορισμένους πολίτες, η ίδια άμυνα υπάρχει και για τους υπόλοιπους. Στην περίπτωση αυτή καμία ιδιωτική επιχείρηση δεν θα αναλάμβανε να προσφέρει προστασία για ορισμένους πολίτες, γιατί οι υπόλοιποι θα είχαν την ίδια προστασία είτε πλήρωναν είτε όχι, δηλαδή στην περίπτωση αυτή δεν ισχύει η αρχή του αποκλεισμού. Τα αγαθά αυτά ονομάζονται **δημόσια αγαθά**.

Ως δημόσια αγαθά γενικά θεωρούνται η εθνική άμυνα, η δημόσια ασφάλεια, τα εθνικά ή κοινοτικά πάρκα, οι εθνικές οδοί, οι φάροι στα λιμάνια κ.λπ. Εξαιτίας του χαρακτήρα αυτών των αγαθών και της αδυναμίας να εφαρμοστεί η αρχή του αποκλεισμού στη χρήση τους, την παραγωγή και διάθεσή τους αναλαμβάνει το κράτος.

3. Τα Δημόσια Οικονομικά

Η σημασία του δημόσιου τομέα στις σύγχρονες οικονομίες είναι μεγάλη. Οι δημόσιες δαπάνες και οι διάφορες μορφές φορολογίας έχουν τρεις βασικές επιδράσεις στη λειτουργία της οικονομίας.

(α) Μεταβάλλουν την κατανομή των παραγωγικών συντελεστών στις διάφορες παραγωγικές δραστηριότητες. Δηλαδή περισσότεροι παραγωγικοί συντελεστές αφιερώνονται στην παραγωγή των προϊόντων, τα οποία το κράτος επιθυμεί για διάφορους λόγους να ενισχύσει, και λιγότεροι στην παραγωγή των προϊόντων, των οποίων την κατανάλωση θέλει να μειώσει. Για παράδειγμα, οι δημόσιες δαπάνες για βελτίωση της αγροτικής παραγωγής αυξάνουν την παραγωγή γεωργικών προϊόντων, ενώ αντίθετα, η επιβολή μεγάλης φορολογίας σε πολυτελή προϊόντα μειώνει τη ζήτησή τους και στη συνέχεια την παραγωγή.

(β) Μεταβάλλουν το επίπεδο του εισοδήματος. Η αύξηση των δαπανών και η μείωση της φορολογίας αυξάνουν την παραγωγή και το εισόδημα, ενώ η μείωση των δαπανών και η αύξηση της φορολογίας έχουν τα αντίθετα αποτελέσματα.

(γ) Μεταβάλλουν το μέγεθος των επενδύσεων και, συνεπώς, το μέγεθος του κεφαλαίου της οικονομίας, με συνέπεια τη μεταβολή του ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας. Για παράδειγμα, δημόσιες δαπάνες που γίνονται σε έργα παραγωγικά αυξάνουν την υποδομή και την παραγωγικότητα της οικονομίας και ταυτόχρονα αυξάνουν το ρυθμό ανάπτυξής της.

Τα δημόσια οικονομικά περιλαμβάνουν τα δημόσια έξοδα και τα δημόσια έσοδα, τα οποία εξετάζουμε αμέσως πιο κάτω.

(i) Δημόσια έξοδα

Οι δαπάνες του δημόσιου τομέα περιλαμβάνουν πολλές και διαφορετικές μεταξύ τους κατηγορίες δαπανών, όπως είναι οι μισθοί των δημοσίων υπαλλήλων, η αγορά υλικού για τη δημόσια διοίκηση, η εκτέλεση διάφορων έργων, π.χ. δρόμων, οι στρατιωτικές δαπάνες, οι υποτροφίες, τα επιδόματα ανεργίας κτλ.

Πολλές φορές είναι χρήσιμο για διάφορους λόγους οι δημόσιες δαπάνες να διακρίνονται σε κατηγορίες. Η διάκριση γίνεται βέβαια σύμφωνα με κάποιο κριτήριο που κάθε φορά θεωρείται χρήσιμο.

Μια διάκριση των δαπανών είναι σε δαπάνες για προϊόντα και υπηρεσίες και σε μεταβιβαστικές πληρωμές. Οι δαπάνες για προϊόντα και υπηρεσίες περιλαμβάνουν, όπως είναι αυτονόητο, τις δαπάνες για τους μισθούς των υπαλλήλων, για την αγορά προϊόντων κάθε είδους (από χαρτί γραφομηχανής μέχρι αεροπλάνο), για ενοίκια κτιρίων ή οικοπέδων κτλ. Οι μεταβιβαστικές πληρωμές περιλαμβάνουν τα επιδόματα ανεργίας, τις υποτροφίες κτλ. Το κριτήριο με βάση το οποίο γίνεται η παραπάνω διάκριση είναι ότι δαπάνες για προϊόντα και υπηρεσίες δημιουργούν παραγωγή και εισόδημα και καταλήγουν να γίνουν αμοιβή κάποιου συντελεστή, για τη συμβολή του στην παραγωγή των αγαθών που αγοράζονται. Αντίθετα οι μεταβιβαστικές πληρωμές δεν αποτελούν τμήμα του εθνικού εισοδήματος, γιατί, παρότι είναι εισόδημα για τα άτομα που τις λαβαίνουν, δε δημιουργούν παραγωγή και ουσιαστικά είναι μεταβιβάσεις μεταξύ ατόμων.

Είναι προφανές ότι οι δαπάνες της πρώτης κατηγορίας περιλαμβάνουν δαπάνες που έχουν καταναλωτικό χαρακτήρα, όπως είναι η αγορά υλικού για τη δημόσια διοίκηση (π.χ. γραφική ύλη) και οι μισθοί, και δαπάνες

που είναι επενδύσεις και αυξάνουν το κεφάλαιο της οικονομίας.

Μια άλλη διάκριση των δημόσιων δαπανών γίνεται με κριτήριο το σκοπό τους. Στην περίπτωση αυτή οι δαπάνες κατατάσσονται σε ομοειδείς κατηγορίες, ανάλογα με το αντικείμενό τους. Κάθε κατηγορία μπορεί να περιλαμβάνει δαπάνες που προορίζονται για επενδύσεις, για υπηρεσίες ή για μεταβιβαστικές πληρωμές. Για παράδειγμα, οι δαπάνες για την παιδεία περιλαμβάνουν κατασκευή σχολικών κτιρίων (επένδυση), μισθούς καθηγητών (υπηρεσία) και υποτροφίες (μεταβιβαστική πληρωμή).

Το μέγεθος και η αναλογία των διάφορων δαπανών δεν είναι διαχρονικά σταθερά. Ιστορικά, οι δημόσιες δαπάνες έχουν τάση να αυξάνονται. Αυτό οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, από τους οποίους ο κυριότερος είναι ο συνεχώς μεγαλύτερος ρόλος που παίζει το κράτος στην οικονομική ζωή. Η αναλογία των διαφόρων δαπανών εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, που δεν μπορούν να αναφερθούν εδώ. Ένα φανερό όμως παράδειγμα είναι η αύξηση των δαπανών για την εθνική άμυνα σε περιόδους παγκόσμιας ή τοπικής κρίσης ή σε πολεμικές περιόδους.

(ii) Τα Έσοδα του Δημοσίου

Τα έσοδα του Δημοσίου Τομέα με τα οποία καλύπτονται οι δημόσιες δαπάνες προέρχονται από διάφορες πηγές, όπως είναι οι φόροι, ο δανεισμός, διάφορα έσοδα από επιβολή τελών, έσοδα από επιχειρηματική δραστηριότητα, κτλ. Οι κυριότερες πηγές εσόδων είναι οι φόροι και ο δανεισμός, και εξετάζονται με συντομία πιο κάτω.

(iia) Φόροι

Οι φόροι είναι χρηματικά ποσά που οι πολίτες είναι υποχρεωμένοι να καταβάλλουν στο Δημόσιο, χωρίς ειδική αντιπαροχή του Δημοσίου που να συνδέεται άμεσα με την καταβολή του φόρου. Το ποσό του φόρου που πληρώνει κάθε πολίτης εξαρτάται από τη φορολογική του βάση και το φορολογικό συντελεστή. **Φορολογική βάση** είναι το εισόδημα, η περιουσία και η δαπάνη του φορολογουμένου. Ο φορολογικός συντελεστής είναι το ποσό του φόρου που αντιστοιχεί σε κάθε μονάδα της φορολογικής βάσης και εκφράζεται ως ποσοστό. Για παράδειγμα, αν πάρουμε ως μονάδα της φορολογικής βάσης (του εισοδήματος) 100 ευρώ και το ποσό του φόρου για κάθε μονάδα είναι 15 ευρώ, τότε ο φορολογικός συντελεστής είναι 15 για κάθε 100 ευρώ, δηλ. 15%. Έτσι, ένα άτομο με συνολικό εισόδημα 500 ευρώ θα πληρώσει φόρο συνολικά 75 ευρώ.

Οι φόροι μπορούν να διακριθούν με διάφορα κριτήρια. Ένα χρήσιμο κριτήριο είναι η φορολογική βάση του φόρου. Έτσι, διακρίνουμε τους φόρους σε:

- α) φόρους εισοδήματος,**
- β) φόρους περιουσίας και**
- γ) φόρους δαπάνης.**

Οι φόροι εισοδήματος, που λέγονται και άμεσοι φόροι, υπολογίζονται με βάση το εισόδημα του φορολογούμενου προσώπου, που μπορεί να είναι κάποιο φυσικό πρόσωπο, δηλαδή κάποιος άνθρωπος, ή κάποιο νομικό πρόσωπο, δηλαδή μια επιχείρηση, εταιρεία κτλ. Για τον προσδιορισμό του εισοδήματος, επί του οποίου καταβάλλεται ο φόρος, λαμβάνονται υπόψη διάφορες απαλλαγές, εκπτώσεις κτλ. που δεν μας ενδιαφέρει να εξετάσουμε εδώ. Ο φόρος περιουσίας καταβάλλεται επί της καθαρής αξίας της περιουσίας καθώς και σε περιπτώσεις μεταβίβασης περιουσίας λόγω κληρονομιάς,

δωρεάς κτλ. Οι φόροι δαπάνης είναι ποσά που πληρώνει ο αγοραστής, όταν αγοράσει το προϊόν στο οποίο επιβάλλεται φόρος και έτσι η τιμή του προϊόντος αυξάνεται. Στους φόρους δαπάνης, που λέγονται και έμμεσοι, περιλαμβάνονται και οι δασμοί, που ουσιαστικά είναι φόροι επί εισαγόμενων προϊόντων. Σε πολλά εισαγόμενα προϊόντα, τα χαρακτηριζόμενα ως πολυτελή, ο δασμός είναι πολύ μεγάλος.

Ένα άλλο κριτήριο, με βάση το οποίο μπορούν να διακριθούν οι φόροι είναι η αναλογικότητα ή μη του φόρου. Με βάση το κριτήριο αυτό οι φόροι διακρίνονται σε:

- α) αναλογικούς,
- β) προοδευτικούς, και
- γ) αντίστροφα προοδευτικούς.

Ένας φόρος λέγεται αναλογικός, όταν ο φορολογικός συντελεστής είναι ο ίδιος, ανεξάρτητα από το μέγεθος της φορολογικής βάσης. Στην περίπτωση αυτή, αν ο φορολογικός συντελεστής είναι, για παράδειγμα, 12% και το φορολογούμενο εισόδημα είναι 100, 200 και 300 ευρώ, ο συνολικός φόρος είναι 12, 24 και 36 ευρώ, αντίστοιχα. Δηλαδή, ο φόρος είναι πάντοτε η ίδια αναλογία του εισοδήματος, ανεξάρτητα από το αν το εισόδημα αυξάνεται ή μειώνεται.

Προοδευτικός φόρος είναι εκείνος του οποίου ο φορολογικός συντελεστής αυξάνεται, καθώς αυξάνεται η φορολογική βάση. Υποθέστε ότι ο φορολογικός συντελεστής του εισοδήματος για τα πρώτα 100 ευρώ είναι 8%, για τα επόμενα 100 ευρώ είναι 12% και για τα επόμενα 100 ευρώ είναι 18%. Στην περίπτωση αυτή, αν το εισόδημα είναι 100 ευρώ, ο φόρος είναι 8 ευρώ. Για εισόδημα 200 ευρώ ο φόρος είναι 8 ευρώ για τα πρώτα 100 ευρώ και 12 για τα επόμενα, δηλ. συνολικά 20 ευρώ. Για εισόδημα 300 ευρώ ο φόρος είναι 8 ευρώ για τα πρώτα 100 ευρώ, 12 ευρώ για τα επόμενα 100 και 18 ευρώ για τα

τελευταία 100, δηλ. συνολικά 38 ευρώ. Το άτομο που έχει εισόδημα 100 ευρώ πληρώνει 8 ευρώ φόρο, δηλ. 8% του εισοδήματός του. Το άτομο που έχει 200 ευρώ πληρώνει 20 ευρώ φόρο, δηλ. 10% του εισοδήματός του. Τέλος, το άτομο που έχει 300 ευρώ εισόδημα πληρώνει 38 ευρώ φόρο, δηλ. 12,7% του εισοδήματός του. Βλέπουμε ότι ο φόρος είναι αυξανόμενη αναλογία του εισοδήματος, καθώς το εισόδημα αυξάνεται.

Αντίστροφα προοδευτικός φόρος είναι εκείνος του οποίου ο φορολογικός συντελεστής μειώνεται, όταν ή φορολογική βάση αυξάνεται και, κατά συνέπεια, ο συνολικός φόρος είναι φθίνουσα αναλογία του εισοδήματος. Τέτοιοι φόροι δεν είναι συνηθισμένοι.

Ένας φόρος δαπάνης όμως μπορεί εύκολα να γίνει αντίστροφα προοδευτικός. Για παράδειγμα υποθέστε ότι ένα άτομο καταναλώνει 10 λίτρα βενζίνη την ημέρα. Ο φόρος για κάθε λίτρο είναι 0,3 ευρώ. Συνεπώς, το άτομο αυτό πληρώνει ουσιαστικά 3 ευρώ την ημέρα φόρο. Αν το εισόδημά του είναι 60 ευρώ την ημέρα, ο φόρος είναι το 5% του εισοδήματος. Αν το εισόδημά του είναι 120 ευρώ την ημέρα, ο φόρος είναι το 2,5% του εισοδήματος. Βλέπουμε λοιπόν ότι η αναλογία του φόρου μειώνεται, καθώς αυξάνεται το εισόδημα. Γι' αυτό συνήθως λέγεται ότι οι φόροι δαπάνης επιβαρύνουν άνισα τις χαμηλές εισοδηματικές τάξεις.

(iiβ) Δημόσιος Δανεισμός

Όπως έχουμε πει, ο δανεισμός αποτελεί σημαντική πηγή εσόδων για το Δημόσιο. Γενικά, ο δανεισμός είναι μια πηγή εσόδων στην οποία το Δημόσιο δεν μπορεί να καταφεύγει πολύ συχνά, γιατί τα δάνεια πρέπει να εξοφλούνται και να πληρώνονται και οι τόκοι. Επιπλέον, όσο αυξάνονται τα δάνεια σήμερα, τόσο θα αυξάνονται οι ανάγκες για περισσότερα έσοδα στο μέλλον (για να εξοφλούνται τα δάνεια). Αν όμως ένα δάνειο γίνεται για να

χρησιμοποιηθεί σε ένα επενδυτικό έργο που αυξάνει την παραγωγικότητα της οικονομίας, όπως είναι ένα φράγμα ή μια εθνική οδός, τότε το δάνειο μπορεί να έχει θετικό τελικό αποτέλεσμα.

Το Δημόσιο μπορεί να δανειστεί από άλλες χώρες, οπότε το δάνειο λέγεται **εξωτερικό δάνειο**, ή από πηγές του εσωτερικού, οπότε λέγεται **εσωτερικό δάνειο**. Τα εξωτερικά δάνεια είναι σε συνάλλαγμα, δηλαδή σε νομισματικές μονάδες της χώρας από την οποία προέρχεται το δάνειο. Αυτό έχει το πλεονέκτημα ότι μπορεί η δανειζόμενη χώρα να προβεί σε εισαγωγές προϊόντων, ανάλογα με τις ανάγκες της. Συνήθως με τα δάνεια εξωτερικού πληρώνονται οι εισαγωγές κεφαλαιουχικών αγαθών, οι οποίες στις περισσότερες περιπτώσεις είναι απαραίτητες για την οικονομική ανάπτυξη. Φυσικά υπάρχει και το μειονέκτημα ότι τα δάνεια εξωτερικού εξοφλούνται σε συνάλλαγμα.

Τα δάνεια εσωτερικού που συνάπτει το Δημόσιο προέρχονται από τρεις πηγές. Μια πηγή είναι η Κεντρική Τράπεζα, δηλαδή το ίδρυμα που έχει το προνόμιο της έκδοσης χρήματος. Στην περίπτωση αυτή η Κεντρική Τράπεζα χρηματοδοτεί το Δημόσιο αυξάνοντας την ποσότητα του χρήματος (ουσιαστικά εκδίδοντας νέο χρήμα). Μια δεύτερη πηγή είναι οι αποταμιεύσεις του κοινού. Το Δημόσιο μπορεί να δανειστεί από το κοινό εκδίδοντας ομολογιακό δάνειο. Με αυτόν τον τρόπο η αγοραστική δύναμη μεταφέρεται από τα άτομα στο Δημόσιο. Μια τρίτη πηγή είναι το εμπορικό τραπεζικό σύστημα, από το οποίο το Δημόσιο μπορεί να δανειστεί με διάφορους τρόπους.

Τα δημόσια δάνεια μπορεί να είναι βραχυχρόνια ή μακροχρόνια, ανάλογα με το σκοπό για τον οποίο συνάπτονται. Δάνεια που προορίζονται για επενδύσεις είναι μακροχρόνια, για παράδειγμα δεκαετή, εικοσαετή κ.λπ., ενώ

δάνεια που προορίζονται για κάλυψη άμεσων αναγκών συνάπτονται για βραχύ σχετικό διάστημα, για παράδειγμα ένα, δύο έτη κτλ.

4. Κρατικός Προϋπολογισμός

Ο Κρατικός Προϋπολογισμός είναι ένας λογαριασμός που περιέχει όλες τις δαπάνες που προβλέπεται να γίνουν από το Κράτος μέσα σε ένα έτος και όλα τα έσοδα που προβλέπεται να εισπράξει το Κράτος κατά το ίδιο έτος. Ο κρατικός προϋπολογισμός δείχνει με μεγάλη λεπτομέρεια τον τρόπο με τον οποίο κατανέμονται οι δημόσιες δαπάνες στους διάφορους τομείς της οικονομίας καθώς επίσης τις πηγές από τις οποίες εισρέουν τα έσοδα προς το Δημόσιο. Η κατανομή των δημόσιων δαπανών και η επιβολή φόρων δείχνει και την οικονομική πολιτική που ακολουθεί η Κυβέρνηση, γι' αυτό και ο κρατικός προϋπολογισμός είναι μια περιεκτική και σύντομη έκφραση της ασκούμενης οικονομικής πολιτικής.

Τελειώνοντας, πρέπει να σημειώσουμε ότι ο κρατικός προϋπολογισμός συντάσσεται από το Υπουργείο των Οικονομικών με βάση την κυβερνητική πολιτική και τους στόχους που θέτει η κυβέρνηση. Στη συνέχεια ο προϋπολογισμός κατατίθεται στη Βουλή για να ψηφιστεί. Μετά την ψήφισή του οι αρμόδιοι φορείς (υπουργεία κτλ.) προβαίνουν στην υλοποίησή του.

Υπάρχει μια γενική, αλλά εσφαλμένη εντύπωση ότι ο κρατικός προϋπολογισμός πρέπει να είναι ισοσκελισμένος, δηλ. τα έσοδα να είναι ίσα με τις δαπάνες σε κάθε χρονική περίοδο. Η άποψη αυτή είναι εσφαλμένη. Καμία οικονομική λογική δεν υπαγορεύει εξίσωση δαπανών και εσόδων. Ο προϋπολογισμός του Κράτους μπορεί να είναι πλεονασματικός, δηλ. τα έσοδα να υπερβαίνουν τις δαπάνες, ή ελλειμματικός, δηλ. οι δαπάνες να υπερβαίνουν τα έσοδα. Φυσικά, μπορεί να είναι ισοσκελισμένος.

Η κατάσταση του προϋπολογισμού θα εξαρτηθεί από

τη γενική οικονομική συγκυρία και από την οικονομική πολιτική που η κυβέρνηση θέλει να εφαρμόσει. Αν η οικονομία βρίσκεται σε ύφεση και η ανεργία είναι αυξημένη, τότε ο προϋπολογισμός πρέπει να είναι ελλειμματικός, γιατί η διαρροή δαπάνης που γίνεται με την επιβολή φόρων και που τείνει να μειώσει το εθνικό εισόδημα πρέπει να αντισταθμιστεί με τη δημιουργία μεγαλύτερης δαπάνης από το κράτος μέσω των δημοσίων δαπανών (π.χ. για επενδύσεις), ώστε το εισόδημα να αυξηθεί και να αποφευχθεί, όσο γίνεται, η ύφεση. Αντίθετα, σε περιόδους μεγάλης απασχόλησης και αυξανόμενων τιμών, ο προϋπολογισμός πρέπει να είναι πλεονασματικός, για να μειωθούν οι πληθωριστικές τάσεις. Σε πολλές περιπτώσεις η μείωση δαπανών, λόγω της φύσης τους, όπως, για παράδειγμα, οι δαπάνες για την παιδεία ή την εθνική άμυνα, είναι δύσκολη. Σ' αυτήν την περίπτωση η πλεονασματικότητα του προϋπολογισμού πρέπει να προέλθει από αύξηση των εσόδων.

5. Σχόλια

Στο κεφάλαιο αυτό έγινε μια σύντομη περιγραφή των λειτουργιών και των οικονομικών του κράτους. Το κράτος θέτει το θεσμικό πλαίσιο εντός του οποίου λειτουργεί η οικονομία και γίνονται οι συναλλαγές μεταξύ των ατόμων. Οι δημόσιες δαπάνες, αλλά και τα δημόσια έσοδα είναι σημαντικά ποσά σε σχέση με το εθνικό εισόδημα και, κατά συνέπεια, η λειτουργία του δημόσιου τομέα έχει σοβαρές επιδράσεις στο σύνολο της οικονομίας. Ο κρατικός προϋπολογισμός αποτελεί μια συνοπτική εικόνα των οικονομικών του δημόσιου τομέα και ο χειρισμός των κονδυλίων που περιλαμβάνονται σε αυτόν είναι ένα σοβαρό μέρος της οικονομικής πολιτικής του κράτους. Ο προϋπολογισμός του κράτους μπορεί να είναι πλεονασματικός, ελλειμματικός ή ισοσκελισμένος, ανάλογα με τη γενικότερη κατάσταση της οικονομίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

Ερωτήσεις

- 1) Ποιες είναι οι βασικές οικονομικές λειτουργίες του Κράτους;
- 2) Τι είναι τα δημόσια αγαθά;
- 3) Τι είναι η φορολογική βάση και τι ο φορολογικός συντελεστής;
- 4) Πώς διακρίνονται οι φόροι με κριτήριο τη φορολογική βάση;
- 5) Πώς διακρίνονται οι φόροι με βάση την αναλογικότητα ή μη του φόρου;
- 6) Τι είναι ο κρατικός προϋπολογισμός;
- 7) Να σημειώσετε τη σωστή απάντηση
 - (i) Ρόλος του κράτους είναι:
 - (α) Η δημιουργία θεσμικού πλαισίου
 - (β) Η οικονομική σταθερότητα
 - (γ) Η αναδιανομή του εισοδήματος
 - (δ) Όλα τα παραπάνω
 - (ε) Κανένα από τα παραπάνω
 - (ii) Η αρχή του αποκλεισμού σημαίνει ότι:
 - (α) Όλοι αποκλείονται από ορισμένα αγαθά
 - (β) Ορισμένοι αποκλείονται από όλα τα αγαθά
 - (γ) Όλοι αποκλείονται από όλα τα αγαθά
 - (δ) Ορισμένοι αποκλείονται είτε μπορούν είτε δεν μπορούν να πληρώσουν την τιμή
 - (ε) Τίποτα από τα παραπάνω
 - (iii) Τα έσοδα του κράτους προέρχονται από:
 - (α) Φόρους

- (β) Τέλη
 - (γ) Δανεισμό
 - (δ) Από επιχειρηματικά έσοδα
 - (ε) Απ' όλα τα παραπάνω
- (iv) Οι δαπάνες του Κράτους περιλαμβάνουν:
- (α) Τις δαπάνες για την εθνική άμυνα
 - (β) Τη μισθοδοσία των δημοσίων υπαλλήλων
 - (γ) Τη χρηματοδότηση των δημοσίων έργων
 - (δ) Τις δαπάνες για την παιδεία
 - (ε) Όλα τα παραπάνω
- (v) Αναλογική φορολογία σημαίνει:
- (α) Όλοι να πληρώνουν φόρους, ανάλογα με το εργατικό εισόδημα
 - (β) Όλοι να πληρώνουν φόρους, ανάλογα με την περιουσία τους
 - (γ) Όλοι να πληρώνουν τους ίδιους φόρους
 - (δ) Ο φορολογικός συντελεστής να είναι ο ίδιος ανεξάρτητα από τη φορολογική βάση
 - (ε) Τίποτα από τα παραπάνω
8. Να σημειώσετε το σωστό ή το λάθος
- α) Ο δανεισμός του Δημοσίου προέρχεται από το εσωτερικό και το εξωτερικό. [Σ], [Λ]
 - β) Ο προϋπολογισμός του κράτους πρέπει να είναι πάντοτε ισοσκελισμένος. [Σ], [Λ]
 - γ) Προοδευτική φορολογία είναι εκείνη κατά την οποία όλοι οι πολίτες πληρώνουν το φόρο που τους αναλογεί. [Σ], [Λ]
 - δ) Ο αντίστροφα προοδευτικός είναι άδικος φόρος. [Σ], [Λ]

Ο Ντέιβιντ Ρικάρντο (1772-1823) εργαζόταν στη δουλειά του πατέρα του από 14 ετών. Πλούτισε από τις επιχειρηματικές του δραστηριότητες και μετά το 1814 άρχισε να ασχολείται με τους νόμους και τους μηχανισμούς της αγοράς. Το βιβλίο του “Αρχές της Πολιτικής Οικονομίας και Φορολογίας” αποτέλεσε αντικείμενο οικονομικής διαμάχης για μισό αιώνα. Ο Κάρολος Μαρξ επηρεάστηκε από τη θεωρία του Ρικάρντο.

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ - ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ - ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

1. Εισαγωγή

Στις αναλύσεις των προηγούμενων κεφαλαίων αγνοήσαμε, για λόγους απλούστευσης, το γεγονός ότι μια οικονομία λειτουργεί μέσα σ' ένα διεθνές πλαίσιο στο οποίο συνυπάρχει με άλλες οικονομίες. Επίσης αγνοήσαμε το γεγονός ότι η Ελληνική οικονομία παράλληλα λειτουργεί μέσα σ' ένα στενότερο πλαίσιο, δηλ. στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζουμε μερικά βασικά στοιχεία των διεθνών οικονομικών σχέσεων και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον δίνουμε μια πολύ σύντομη περιγραφή της Ελληνικής Οικονομίας.

2. Διεθνοποίηση της Οικονομίας

Ο όρος “διεθνοποίηση της οικονομίας” χρησιμοποιείται για να τονιστεί ότι στη σύγχρονη εποχή οι εθνικές οικονομίες όλης της γης βρίσκονται σε στενή αλληλεξάρτηση. Ό,τι συμβαίνει σε μια οικονομία επηρεάζει σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό και άλλες. Οι οικονομίες των διάφορων χωρών συνδέονται μεταξύ τους με τρεις κυρίως τρόπους. **Πρώτον**, με τις εμπορικές συναλλαγές, δηλ. με το διεθνές εμπόριο προϊόντων και υπηρεσιών, το οποίο παίρνει τη μορφή εισαγωγών και εξαγωγών. Μια οικονομία εισάγει προϊόντα από άλλες χώρες και εξάγει τα δικά της στις άλλες. **Δεύτερον**, με τη μετακίνηση εργατικού δυναμικού μεταξύ χωρών, δηλ. με τη διεθνή μετανάστευση (νόμιμη και παράνομη). **Τρίτον**, με τις μεταφορές χρηματικών κεφαλαίων μεταξύ χωρών μέσω των χρηματιστηρίων ή μέσω του τραπεζικού συστήματος των διάφορων χωρών.

Βέβαια οι οικονομικές συναλλαγές μεταξύ χωρών

υπήρχαν και σε πολύ παλαιότερες εποχές, αλλά στη σύγχρονη εποχή οι σχέσεις αυτές είναι πολύ στενές και σχετίζονται με τις οικονομικές συνεργασίες μεταξύ των χωρών. Για παράδειγμα, δύο ή τρεις εταιρείες ξένων χωρών μπορούν να συνεργαστούν για την κατασκευή ενός μεγάλου έργου σε μια άλλη χώρα. Επίσης, η μεγάλη ανάπτυξη των επικοινωνιών διευκολύνει την ανάπτυξη των διεθνών οικονομικών συναλλαγών. Για παράδειγμα, ένας επενδυτής ή ένας κερδοσκοπός στη Νέα Υόρκη μπορεί να γνωρίζει κάθε λεπτό τι συμβαίνει στο χρηματιστήριο του Τόκιο ή του Λονδίνου και να πράττει ανάλογα.

3. Το Απόλυτο και Συγκριτικό Πλεονέκτημα

Η μεγάλη ανάπτυξη των διεθνών συναλλαγών οφείλεται σε ένα βασικό λόγο, δηλ. στο ότι δημιουργεί οφέλη για όλους όσους συμμετέχουν. Στην περίπτωση του διεθνούς εμπορίου τα οφέλη διατυπώνονται σαφώς στη θεωρία του απόλυτου και του συγκριτικού πλεονεκτήματος.

(i) Απόλυτο πλεονέκτημα

Υποθέστε ότι έχουμε δυο χώρες, την Ελλάδα και τη Γερμανία, που παράγουν κρασί και ύφασμα. Η Ελλάδα χρησιμοποιώντας ορισμένους παραγωγικούς συντελεστές παράγει 100 μονάδες κρασιού ή 50 μονάδες υφάσματος. Η Γερμανία χρησιμοποιώντας τις ίδιες ποσότητες συντελεστών παράγει 60 μονάδες κρασιού ή 120 μονάδες υφάσματος. Τα στοιχεία αυτά παρουσιάζονται στον πίνακα 11.1. Η Ελλάδα έχει απόλυτο πλεονέκτημα στην παραγωγή κρασιού, γιατί με τους ίδιους συντελεστές παράγει περισσότερο απ' ό,τι η Γερμανία. Στην παραγωγή υφάσματος το απόλυτο πλεονέκτημα έχει η Γερμανία. Έστω ότι δεν υπάρχει εμπόριο μεταξύ των δύο χωρών και ότι κάθε χώρα μοιράζει τους συντελεστές στην παραγωγή και των δύο προϊόντων.

Πίνακας 11.1. Απόλυτο Πλεονέκτημα

	Κρασί	Ύφασμα
Ελλάδα	100	50
Γερμανία	60	120

Έτσι η Ελλάδα παράγει 50 μονάδες κρασιού και 25 μονάδες υφάσματος και η Γερμανία 30 μονάδες κρασιού και 60 μονάδες υφάσματος. Η συνολική παραγωγή, δηλ. και των δύο χωρών, είναι 80 μονάδες κρασιού ($50+30$) και 85 μονάδες υφάσματος ($25+60$). Αν οι δύο χώρες θελήσουν να ειδικευτούν στην παραγωγή ενός μόνο προϊόντος και να ανταλλάξουν προϊόντα, η Ελλάδα μπορεί να ειδικευτεί στο κρασί και η Γερμανία στο ύφασμα, η συνολική παραγωγή είναι 100 μονάδες κρασί και 120 μονάδες ύφασμα. Είναι φανερό ότι η συνολική παραγωγή έχει αυξηθεί. Αυτό συμφέρει και τις δύο χώρες, γιατί τώρα μπορούν να ανταλλάξουν προϊόντα και να έχει η κάθε χώρα περισσότερα από πριν. Για παράδειγμα, η Ελλάδα μπορεί να κρατήσει για εσωτερική κατανάλωση 50 μον. κρασιού και να διαθέσει τις υπόλοιπες 50 για ανταλλαγή με ύφασμα. Η Γερμανία μπορεί να κρατήσει 60 μον. υφάσματος και να διαθέσει τις υπόλοιπες 60 για ανταλλαγή με κρασί. Έτσι οι 50 μον. κρασιού μπορούν να ανταλλαγούν με 60 μον. υφάσματος. Συνεπώς, μετά το εμπόριο η Ελλάδα θα έχει 50 μον. κρασιού και 60 μον. υφάσματος και η Γερμανία 60 μον. υφάσματος και 50 μον. κρασιού. Είναι φανερό ότι και οι δύο χώρες έχουν ωφεληθεί.

(ii) Το Συγκριτικό Πλεονέκτημα

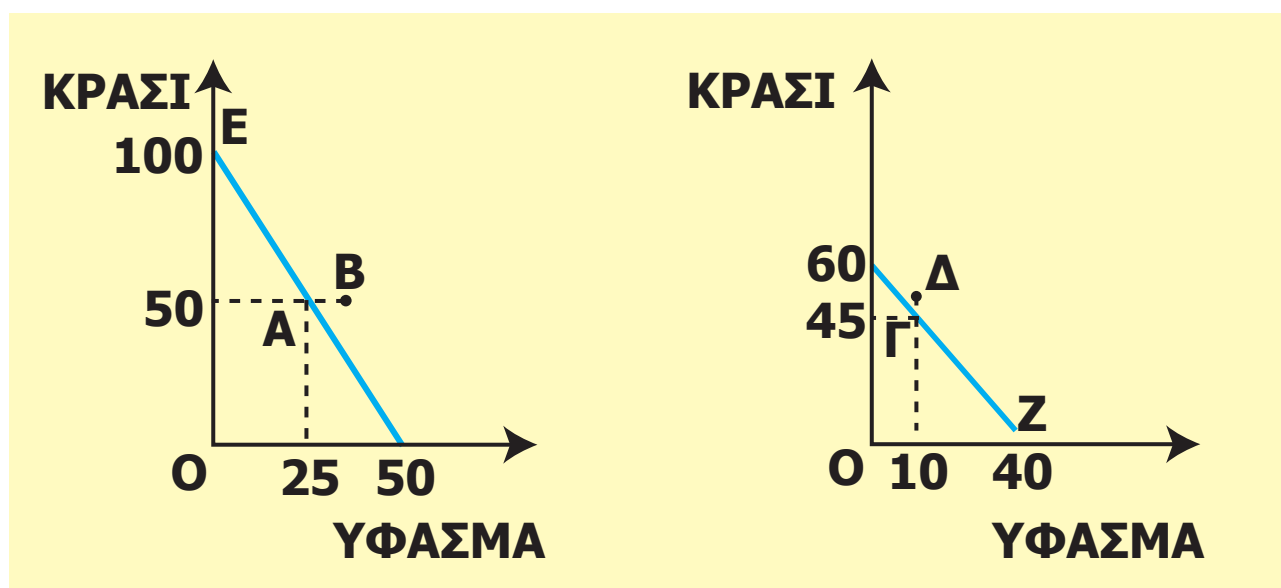
Η θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος καταλήγει σ' ένα ισχυρότερο συμπέρασμα. Δείχνει ότι το εμπόριο δημιουργεί οφέλη, ακόμα και στην περίπτωση που η μια χώρα είναι παραγωγικότερη και στα δύο προϊόντα. Ο πίνακας 11.2. παρουσιάζει ένα τέτοιο παράδειγμα. Η Ελλάδα είναι πιο παραγωγική και στα δύο προϊόντα, διότι με τους ίδιους συντελεστές, όσους δηλ. και η Γερμανία, παράγει μεγαλύτερες ποσότητες. Όπως φαίνεται από τον πίνακα, η διαφορά είναι μεγαλύτερη (Πίν. 11.2. στη δεξιά σελίδα) στην παραγωγή κρασιού απ' ό,τι στο ύφασμα. Ας υποθέσουμε ότι χωρίς εμπόριο η Ελλάδα παράγει 50 μον. κρασιού και 25 μον. υφάσματος (σημείο Α στο Διάγραμμα 11.1.), ενώ η Γερμανία 45 μον. κρασιού και 10 μον. υφάσματος (σημείο Γ στο Διάγραμμα 11.2.). Κάνουμε την υπόθεση ότι η καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων κάθε χώρας είναι ευθεία γραμμή και, συνεπώς, ότι το κόστος ευκαιρίας είναι σταθερό.

Πίνακας 11.2.

	Κρασί	Ύφασμα
Ελλάδα	100	50
Γερμανία	60	40

Αν οι δύο χώρες ειδικευτούν στην παραγωγή ενός προϊόντος και ανταλλάξουν προϊόντα, η Ελλάδα μπορεί να παράγει μόνο κρασί (σημείο Ε), να κρατάει 50 μον. για εσωτερική κατανάλωση και να διαθέτει τις υπόλοιπες 50 μον. για ανταλλαγή με ύφασμα. Η Γερμανία μπορεί να παράγει μόνο ύφασμα (σημείο Ζ), να κρατάει 10 μον. για εσωτερική κατανάλωση και να διαθέτει τις υπόλοιπες 30

για ανταλλαγή. Συνεπώς οι 50 μον. κρασιού της Ελλάδας μπορούν να ανταλλαθούν με τις 30 μον. υφάσματος της Γερμανίας. Μετά την ανταλλαγή η Ελλάδα θα έχει 50 μον. κρασιού και 30 μον. υφάσματος, όπως φαίνεται στο σημείο Β του Διαγράμματος 11.1. και η Γερμανία θα έχει 10 μον. υφάσματος και 50 μον. κρασιού, όπως φαίνεται στο σημείο Δ του Διαγράμματος 11.2. Από το παράδειγμα αυτό φαίνεται με σαφήνεια ότι και οι δύο χώρες απολαμβάνουν μεγαλύτερες ποσότητες αγαθών από το μεταξύ τους εμπόριο απ' ό,τι χωρίς εξειδίκευση και, συνεπώς, χωρίς εμπόριο.

Διάγραμμα 11.1. Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων Ελλάδας

Διάγραμμα 11.2. Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων Γερμανίας

Κάθε χώρα εξειδικεύεται στην παραγωγή του προϊόντος στο οποίο έχει συγκριτικό πλεονέκτημα. Το συγκριτικό πλεονέκτημα προσδιορίζεται από το κόστος ευκαιρίας κάθε προϊόντος σε κάθε χώρα. Για το παραπάνω παράδειγμα το κόστος ευκαιρίας φαίνεται στον πίνακα 11.3. Κάθε χώρα έχει συγκριτικό πλεονέκτημα στην παραγωγή εκείνου του προϊόντος, στο οποίο έχει χαμηλότερο κόστος ευκαιρίας.

Πίνακας 11.3. Κόστος Ευκαιρίας

	Κρασί	Ύφασμα
Ελλάδα	0,5	2
Γερμανία	0,67	1,5

Σύμφωνα με τον πίνακα, το συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλάδας είναι στην παραγωγή κρασιού, και της Γερμανίας στην παραγωγή υφάσματος.

Ένας πρακτικός τρόπος προσδιορισμού του συγκριτικού πλεονεκτήματος για κάθε χώρα είναι η σύγκριση των ποσοτήτων ενός προϊόντος στις δύο χώρες με τις ποσότητες του άλλου προϊόντος. Στο παράδειγμα του πίνακα 11.2. η Ελλάδα είναι πιο παραγωγική και στα δύο προϊόντα, αλλά στο κρασί υπερέχει κατά 66,6%, $\left(= \frac{100 - 60}{60} \cdot 100 \right)$, ενώ στο ύφασμα κατά 25% $\left(= \frac{50 - 40}{40} \cdot 100 \right)$.

Συνεπώς το συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλάδας είναι στην παραγωγή κρασιού. Η Γερμανία είναι λιγότερο παραγωγική σε σύγκριση με την Ελλάδα και στα δύο προϊόντα. Η διαφορά όμως είναι μικρότερη στην παραγωγή υφάσματος, δηλ. το μειονέκτημά της είναι μικρότερο, και το συγκριτικό πλεονέκτημα της Γερμανίας είναι στην παραγωγή υφάσματος.

4. Συνάλλαγμα, Συναλλαγματικές Ισοτιμίες

Κάθε χώρα έχει το δικό της νόμισμα που είναι γενικά αποδεκτό στις συναλλαγές μεταξύ των πολιτών. Στο διεθνές εμπόριο όμως, οι συναλλαγές γίνονται μεταξύ πολιτών διαφορετικών χωρών που χρησιμοποιούν διαφορετικά νομίσματα. Για παράδειγμα, ο Έλληνας παρα-

γωγός που εξάγει κάποιο προϊόν στις ΗΠΑ πληρώνεται σε ΕΥΡΩ, ενώ ο Αμερικανός αγοραστής (καταναλωτής ή έμπορος) πληρώνει σε δολάρια ΗΠΑ. Συνεπώς, δημιουργείται η ανάγκη μετατροπής των ξένων νομισμάτων σε ΕΥΡΩ και των ΕΥΡΩ σε ξένα νομίσματα. Η μετατροπή αυτή γίνεται μέσω του τραπεζικού συστήματος, αλλά η λεπτομερής περιγραφή του μηχανισμού δε θα γίνει εδώ. Στην ουσία πρόκειται για μια αγορά στην οποία προσφέρονται και ζητούνται ξένα νομίσματα, δηλ. πρόκειται για αγορά συναλλάγματος.

Το συνάλλαγμα είναι το σύνολο των ξένων μέσων πληρωμής, όπως είναι τα ξένα νομίσματα, επιταγές, συναλλαγματικές κ.λπ. Για παράδειγμα, για την Ελλάδα συνάλλαγμα είναι το αμερικανικό δολάριο, το ιαπωνικό γιεν κ.λπ. Το συνάλλαγμα γίνεται αντικείμενο αγοραπωλησίας στην αγορά συναλλάγματος, στην οποία εμφανίζονται η προσφορά και η ζήτηση. Η προσφορά συναλλάγματος προέρχεται απ' όσους ζητούν ελληνικά προϊόντα ή υπηρεσίες και πληρώνουν στο νόμισμα της χώρας τους. Η ζήτηση συναλλάγματος προέρχεται απ' όσους ζητούν ξένα προϊόντα και υπηρεσίες και χρειάζονται τα αντίστοιχα νομίσματα για τις πληρωμές. Φυσικά υπάρχουν πρόσθετες πηγές προσφοράς και ζήτησης συναλλάγματος, όπως τα μεταναστευτικά και ναυτιλιακά εμβάσματα, οι μεταφορές κεφαλαίων κ.λπ.

Αποτέλεσμα των συναλλαγών στην αγορά συναλλάγματος είναι ο προσδιορισμός της τιμής του συναλλάγματος. Η τιμή του συναλλάγματος είναι η ποσότητα των ευρώ που απαιτείται για την αγορά μιας μονάδας του ξένου νομίσματος. Για παράδειγμα, η τιμή του αμερικανικού δολαρίου είναι 1,12 ευρώ. Είναι φανερό ότι η τιμή συναλλάγματος, που επίσης λέγεται συναλλαγματική ισοτιμία, είναι διαφορετική για κάθε νόμισμα. Αξίζει να σημειωθεί ότι η συναλλαγματική ισοτιμία μεταβάλλεται

πολύ συχνά, σχεδόν καθημερινά.

Η μεταβολή της τιμής του συναλλάγματος χαρακτηρίζεται με τους όρους υποτίμηση και ανατίμηση. Όταν η τιμή του συναλλάγματος αυξάνεται, π.χ. από 1,12 ευρώ σε 1,15 ευρώ για κάθε δολάριο, το ευρώ υποτιμάται, γιατί μειώνεται η αξία του έναντι του δολαρίου. Όταν η τιμή του συναλλάγματος μειώνεται, π.χ. από 1,12 ευρώ σε 1,08 ευρώ για κάθε δολάριο, το ευρώ ανατιμάται γιατί αυξάνει η αξία του έναντι του δολαρίου.

Οι μεταβολές της τιμής του συναλλάγματος έχουν σημαντικές συνέπειες, κυρίως στο διεθνές εμπόριο της χώρας. Αν, για παράδειγμα, το ευρώ υποτιμηθεί έναντι του δολαρίου, αυτό σημαίνει ότι τα Ελληνικά προϊόντα είναι φτηνότερα έναντι του δολαρίου και οι εξαγωγές ελληνικών προϊόντων προς τις ΗΠΑ αυξάνονται. Ταυτόχρονα όμως τα προϊόντα των ΗΠΑ γίνονται ακριβότερα έναντι του ευρώ και οι εισαγωγές Αμερικανικών προϊόντων προς την Ελλάδα μειώνονται. Τα αντίθετα ισχύουν σε περίπτωση ανατίμησης του ευρώ.

5. Το Ισοζύγιο Πληρωμών

Το ισοζύγιο πληρωμών είναι ένας λογαριασμός που παρουσιάζει όλες τις συναλλαγές μιας χώρας με όλες τις άλλες χώρες για μια χρονική περίοδο, συνήθως ένα έτος. Το ισοζύγιο πληρωμών περιλαμβάνει τις πληρωμές και τις εισπράξεις της χώρας για διάφορες αιτίες, οι οποίες μπορούν να ενταχθούν στις εξής γενικές κατηγορίες: (i) εισαγωγές και εξαγωγές εμπορευμάτων, (ii) παροχές υπηρεσιών, π.χ. τουρισμός, ασφάλειες κ.λπ. (iii) μεταφορές χρηματικών ποσών, όπως τα μεταναστευτικά εμβάσματα, δωρεές, επιδοτήσεις κ.λπ, και (iv) εισαγωγές και εξαγωγές χρηματικών κεφαλαίων, όπως π.χ. εισροές ή εκροές κεφαλαίων για επενδύσεις, για τοποθετήσεις σε τίτλους στο χρηματιστήριο, για παροχή δανείων κ.λπ.

Το ισοζύγιο πληρωμών μπορεί να χωριστεί σε δύο επιμέρους ισοζύγια ή λογαριασμούς, στο **ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών** και στο **ισοζύγιο κίνησης κεφαλαίων**. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών περιλαμβάνει τις κατηγορίες (i), (ii) και (iii), που αναφέραμε πιο πάνω, δηλ. εισαγωγές και εξαγωγές εμπορευμάτων και υπηρεσιών και μεταφορές χρηματικών ποσών. Το ισοζύγιο κίνησης κεφαλαίων περιλαμβάνει την κατηγορία (iv), δηλ. τις μεταφορές χρηματικών κεφαλαίων. Μέρος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αποτελεί το **εμπορικό ισοζύγιο**, το οποίο περιλαμβάνει τις εισαγωγές και εξαγωγές εμπορευμάτων.

6. Η Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί την εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και τυπικά δημιουργήθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992. Στις δώδεκα χώρες-μέλη της ΕΟΚ προσετέθησαν το 1995 η Αυστρία, η Σουηδία και η Φιλανδία.

Τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι τα εξής:

- (i) **Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο**, που αποτελείται από τους προέδρους των κυβερνήσεων των χωρών-μελών.
- (ii) **Το Συμβούλιο των Υπουργών**, που αποτελείται από τους υπουργούς των κυβερνήσεων των χωρών-μελών. Οι υπουργοί που συμμετέχουν ορίζονται ανάλογα με τα θέματα τα οποία θα εξεταστούν. Για παράδειγμα, για θέματα γεωργίας συμμετέχουν οι υπουργοί γεωργίας, για θέματα βιομηχανίας οι υπουργοί βιομηχανίας κ.λπ.
- (iii) **Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή**, που αποτελείται από 20 μέλη που ονομάζονται επίτροποι. Οι επίτροποι ορίζονται από τις χώρες-μέλη, αλλά μετά το διορισμό τους ενεργούν για το συμφέρον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και όχι των χωρών από τις οποίες προέρχονται.

(iv) **Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο** που αποτελείται από 626 μέλη εκλεγόμενα από τους λαούς των χωρών-μελών κάθε πέντε χρόνια. Το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο δεν έχει εξουσίες όπως αυτές των εθνικών κοινοβουλίων, γιατί η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είναι ακόμα πολιτική ένωση. Όμως ελέγχει τα μέλη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και εγκρίνει τον προϋπολογισμό της Ένωσης.

(v) **Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο**, που αποτελείται από 15 δικαστές και έργο τους είναι η ερμηνεία και η εφαρμογή των κανόνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι δεκαπέντε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελούν σήμερα έναν ενιαίο οικονομικό χώρο. Μέσα στο χώρο αυτόν το εμπόριο εμπορευμάτων γίνεται χωρίς δασμολογικά ή άλλα εμπόδια και ταυτόχρονα το εργατικό δυναμικό και το κεφάλαιο μετακινούνται ελεύθερα μέσα στα πλαίσια των εθνικών νομικών πλαισίων. Μ' άλλα λόγια, στην αγορά εμπορευμάτων και στην αγορά παραγωγικών συντελεστών έχουν αρθεί τα εμπόδια στις μετακινήσεις.

Από την 1.1.2002 το νομισματικό καθεστώς άλλαξε ριζικά. Οι χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης πλην της Δανίας, της Σουηδίας και της Μεγ. Βρετανίας (που δεν επιθυμούν προς το παρόν) αποτελούν μια οικονομική και νομισματική ένωση (ΟΝΕ) η οποία, εκτός από τα χαρακτηριστικά που έχουμε αναφέρει πιο πάνω, έχει κοινό νόμισμα, το ευρώ, μια κεντρική τράπεζα, την **Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα**, και κοινή νομισματική πολιτική. Κύριος στόχος της νομισματικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας είναι η σταθερότητα των τιμών (έλεγχος του πληθωρισμού) μέσω του προσδιορισμού της απαραίτητης προσφοράς χρήματος και του ύψους των επιτοκίων.

Από το 2002, με τη δημιουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μια

μεγάλη οικονομία στην οποία κυκλοφορεί ένα μόνο νόμισμα, το ευρώ, τα προϊόντα, το εργατικό δυναμικό και τα χρηματικά κεφάλαια μπορούν να μετακινούνται ελεύθερα μεταξύ των χωρών-μελών, και υπάρχει μια νομισματική πολιτική. Εν τούτοις, τα κράτη-μέλη έχουν ξεχωριστή πολιτική οντότητα, ξεχωριστές κυβερνήσεις και ξεχωριστή νομοθεσία.

Κάθε κράτος-μέλος έχει τη δική του φορολογική νομοθεσία, το δικό του κρατικό προϋπολογισμό και τη δική του δημοσιονομική πολιτική. Οι διαφορές αυτές θα εξαλειφτούν, αν και όταν η Ευρωπαϊκή Ένωση προχωρήσει σε πολιτική ένωση με την κατάργηση των εθνικών κρατών και τη δημιουργία ενός νέου κράτους.

7. Η Ελληνική Οικονομία

(i) Εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ

Η εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδας κατά τα τελευταία τριάντα χρόνια παρουσιάζεται στον πίνακα 11.4. μαζί με τον πληθυσμό της χώρας. Τα στοιχεία για τον πληθυσμό για την περίοδο μετά το 1991 δεν είναι απολύτως ακριβή λόγω της παράνομης μετανάστευσης, η οποία κατ' εκτίμηση είναι περίπου 450 χιλ. άτομα. Όπως φαίνεται από τον πίνακα αυτό, το ΑΕΠ έχει αυξηθεί σημαντικά κατά την περίοδο αυτή. Η αύξηση αυτή είναι πραγματική και αντιπροσωπεύει αύξηση σε αγαθά και υπηρεσίες, διότι το ΑΕΠ έχει υπολογιστεί σε σταθερές τιμές του 1988 και η επίδραση του πληθωρισμού έχει εξαλειφτεί. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά το 1997 ήταν 3.120 χιλ. δρχ. σε τρέχουσες τιμές.

(ii) Η Σύνθεση του Πληθυσμού και της Απασχόλησης

Τα ακριβέστερα στοιχεία που διαθέτουμε για τον πληθυσμό, τον τόπο κατοικίας και την απασχόληση

προέρχονται από τις απογραφές του πληθυσμού που γίνονται κάθε δέκα χρόνια, δηλ. 1951, 1961 κ.λπ. Από τις απογραφές του πληθυσμού προέρχονται τα στοιχεία του πίνακα 11.5., που παρουσιάζουν το σύνολο του πληθυσμού και την κατανομή του σε αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές.

Πίνακας 11.4.

Πληθυσμός και κατά κεφαλήν ΑΕΠ

Έτος	Πληθυσμός (εκατ. άτομα)	Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ (χιλ. δρχ. τιμές 1988)
1965	8,55	434
1970	8,79	598
1975	9,05	743
1980	9,64	864
1985	9,93	897
1991	10,30	957
1995	10,45	963
1997	10,49	1020

**Πίνακας 11.5.
Κατανομή του πληθυσμού σε Αγροτικές, Ημιαστικές και Αστικές Περιοχές**

Έτος	Πληθυσμός (χιλ)	Αγροτικός	%	Ημιαστικός	%	Αστικός	%
1951	7566	3609	47,7	1044	13,8	2913	38,5
1961	8326	3597	43,2	1124	13,5	3597	43,2
1971	8793	3078	35,0	1082	12,3	4634	52,7
1981	9741	2952	30,3	1130	11,6	5660	58,1
1991	10260	2907	28,3	1335	13,0	6018	58,7

Όπως φαίνεται από τον πίνακα 11.5., οι αλλαγές στην κατανομή του πληθυσμού είναι σημαντικές. Το 1951 το 48% περίπου του πληθυσμού ήταν αγροτικός (δηλ. κατοικούσε σε χωριά και μικρές πόλεις κάτω των 2000 κατοίκων), το 14% ήταν ημιαστικός (δηλ. κατοικούσε σε πόλεις μεταξύ 2000 και 10.000 κατοίκων) και το υπόλοιπο 38% σε αστικές περιοχές. Το 1991 οι αναλογίες αυτές έχουν αντιστραφεί. Όσο αυξήθηκε το ποσοστό των αστικών περιοχών, δηλ. 20 μονάδες, τόσο μειώθηκε το ποσοστό των αγροτικών περιοχών. Ο ημιαστικός πληθυσμός παρουσιάζει σταθερότητα ως ποσοστό επί του συνολικού. Το απόλυτο μέγεθος του πληθυσμού που κατοικεί σε αστικές και ημιαστικές περιοχές έχει αυξηθεί σημαντικά, ενώ αντίθετα το απόλυτο μέγεθος του αγροτικού πληθυσμού έχει μειωθεί.

Η εξέλιξη της κατανομής του πληθυσμού, που παρουσιάζεται στον πίνακα 11.5., είναι αποτέλεσμα κυρίως της εσωτερικής μετανάστευσης του πληθυσμού από τις αγροτικές στις αστικές περιοχές, που άρχισε περί το τέλος της δεκαετίας του 1940, μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου.

Παράλληλα με τις μεταβολές στην κατά περιοχές κατανομή του πληθυσμού είναι οι μεταβολές στην απασχόληση κατά τομέα παραγωγής. Ο πίνακας 11.6. δείχνει ότι η σχετική σημασία του πρωτογενούς τομέα, δηλ. της γεωργίας, της κτηνοτροφίας, της αλιείας και των δασών, μειώνεται συνεχώς. Η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα μειώνεται ως απόλυτο μέγεθος, αλλά και ως ποσοστό στη συνολική απασχόληση. Αντίθετα, ο τριτογενής τομέας, δηλ. ο τομέας των υπηρεσιών απασχολεί συνεχώς περισσότερο εργατικό δυναμικό και απολύτως και σχετικά. Ο δευτερογενής τομέας, που περιλαμβάνει τη βιομηχανία, τις οικοδομές, την ενέργεια, την ύδρευση και τα λατομεία και ορυχεία, ακολουθεί μικτή πορεία.

Πίνακας 11.6.

Κατανομή της Απασχόλησης σε Πρωτογενείς, Δευτερογενείς και Τριτογενείς Τομείς

Έτος	Πρωτογενής Τομέας	Δευτερογενής Τομέας	Τριτογενής Τομέας
1951	59,5	17,0	23,5
1961	53,8	19,4	26,8
1971	40,6	26,5	32,9
1981	30,7	29,0	40,3
1992	21,9	27,1	51,0
1997	19,8	22,5	57,7
1997	χιλιάδες 765	866	2223

(iii) Προβλήματα της Ελληνικής Οικονομίας

Όπως κάθε οικονομία, έτσι και η ελληνική αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα. Οι περισσότεροι οικονομολόγοι θα συμφωνούσαν ότι τα σημαντικότερα προβλήματα της είναι (α) η ανεργία, (β) το δημόσιο χρέος και (γ) το ισοζύγιο των διεθνών πληρωμών και κυρίως το εμπορικό ισοζύγιο.

(α) Η Ανεργία. Το ποσοστό ανεργίας της Ελληνικής οικονομίας είναι υψηλό και αυξανόμενο. Διαφοροποιείται σημαντικά μεταξύ διάφορων ομάδων ατόμων και είναι μεγαλύτερο μεταξύ των νέων και μεταξύ των γυναικών.

Η ανεργία δημιουργεί σοβαρά οικονομικά προβλήματα σ' όσους πλήττονται από αυτή, και είναι πηγή σοβαρών κοινωνικών προβλημάτων.

(β) Το Δημόσιο Χρέος της χώρας είναι το χρέος του κυβερνητικού τομέα και περιλαμβάνει τα έντοκα γραμμάτια του δημοσίου, τα βραχυ-πρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα ομόλογα του δημοσίου και τα λοιπά δάνεια της κυβέρνησης. Το δημόσιο χρέος μετρούμενο σε απόλυτο μέγεθος ήταν κατά το 1996 και 1997 33,3 τρισ. δρχ. και 35,9 τρισ. δρχ., αντίστοιχα. Ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, το δημόσιο χρέος των ετών αυτών ήταν 111,6% και 108,6%. Σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το δημόσιο χρέος της Ελλάδας είναι εξαιρετικά μεγάλο και δημιουργεί υποχρεώσεις πληρωμής μεγάλων χρηματικών ποσών κάθε χρόνο από την κυβέρνηση για την πληρωμή των τόκων, πράγμα το οποίο επιβαρύνει τον ετήσιο προϋπολογισμό του κράτους. Για το 1997 οι τόκοι του δημοσίου χρέους ήταν 3,2 τρισ. δρχ., όσο περίπου και το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού.

(γ) Το ισοζύγιο των διεθνών πληρωμών και κυρίως το εμπορικό ισοζύγιο είναι ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζει η ελληνική οικονομία επί σειρά ετών. Οι εισαγωγές προϊόντων προς την Ελλάδα είναι πολύ μεγαλύτερες από τις εξαγωγές μας προς τις άλλες χώρες και το εμπορικό ισοζύγιο είναι ελλειμματικό. Ένα μεγάλο μέρος του ελλείμματος αυτού καλύπτεται από το πλεόνασμα του ισοζυγίου άδηλων πόρων και πληρωμών. Οι άδηλοι πόροι, δηλαδή οι εισπράξεις από ταξιδιωτικό και μεταναστευτικό συνάλλαγμα και από εργατικά εμβάσματα, μεταφορές κτλ. καθώς επίσης και από τις μεταβιβάσεις χρηματικών ποσών από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το τρίτο επί μέρους ισοζύγιο των διεθνών συναλλαγών είναι το ισοζύγιο κίνησης κεφαλαίων, δηλαδή το ισοζύγιο που καταγράφει τις εισροές και εκροές χρηματικών κεφαλαίων. Στις διεθνείς χρηματικές αγορές υπάρχουν τεράστια χρηματικά κεφάλαια που τοποθετούνται στο τραπεζικό σύστημα ή στο χρηματιστήριο, ή σε κρατικά ομόλογα ή σε συνάλλαγμα, με σκοπό να επιτύχουν την υψηλότερη δυνατή απόδοση. Τα κεφάλαια αυτά μετακινούνται εύκολα και γρήγορα μεταξύ των διαφόρων χωρών, ανάλογα με τις προσδοκίες και τις αποδόσεις που δημιουργούνται σε κάθε χώρα. Το εμπορικό ισοζύγιο, το ισοζύγιο άδηλων πόρων και η καθαρή κίνηση κεφαλαίων αποτελούν το ισοζύγιο των διεθνών συναλλαγών. Το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου και τα πλεονάσματα των άλλων δύο αθροιζόμενα δίνουν το έλλειμμα ή το πλεόνασμα του ισοζυγίου διεθνών συναλλαγών.

Τα σημαντικά προβλήματα που αναφέραμε πιο πάνω δεν είναι βέβαια τα μόνα της ελληνικής οικονομίας, ούτε είναι ανεξάρτητα από τα άλλα προβλήματα. Μεταξύ των άλλων που θα μπορούσε ν' αναφέρει κανείς, είναι η χαμηλή παραγωγικότητα της ελληνικής οικονομίας, σε σύγκριση με αυτή των άλλων χωρών της ευρωπαϊκής

Ένωσης. Ένα απλό μέτρο της παραγωγικότητας είναι το προϊόν κατ' απασχολούμενο και αναφέρεται ως **παραγωγικότητα της εργασίας**.

8. Σχόλια

Η δημιουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης καθιστά την Ευρωπαϊκή Ένωση μία μεγάλη οικονομία με προοπτικές ανάπτυξης και με πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαμόρφωση της παγκόσμιας οικονομίας μαζί με τις ΗΠΑ. Στο μέλλον και άλλες χώρες της Ευρώπης θα γίνουν μέλη της Ένωσης, με αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας ακόμη μεγαλύτερης οικονομίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

Ερωτήσεις

1. Εξηγήστε τη διαφορά μεταξύ του απόλυτου και του συγκριτικού πλεονεκτήματος.
2. Τι διαφορά υπάρχει μεταξύ της τιμής του συναλλάγματος και της συναλλαγματικής ισοτιμίας;
3. Να σημειώσετε το σωστό ή το λάθος:
 - α) Το ευρώ υποτιμάται, όταν ακριβαίνει η τιμή του δολαρίου. [Σ], [Λ]
 - β) Το ευρώ ανατιμάται, όταν μειώνεται η τιμή του δολαρίου. [Σ], [Λ]
 - γ) Όταν το ευρώ υποτιμάται έναντι του δολαρίου, τα αμερικάνικα προϊόντα γίνονται φτηνότερα για τους Έλληνες καταναλωτές. [Σ], [Λ]
 - δ) Όταν το ευρώ υποτιμάται έναντι του δολαρίου, τα ελληνικά προϊόντα γίνονται φτηνότερα για τους Αμερικανούς καταναλωτές. [Σ], [Λ]
 - ε) Με το διεθνές εμπόριο κάθε χώρα αυξάνει τις παραγωγικές της δυνατότητες και μετατοπίζει προς τα πάνω και δεξιά την καμπύλη των παραγωγικών δυνατοτήτων. [Σ], [Λ]
4. Να σημειώσετε τη σωστή απάντηση:
 - i) Το εμπόριο μεταξύ χωρών είναι καλό, διότι:
 - (α) Αυξάνονται οι εξαγωγές και των δύο χωρών.
 - (β) Αυξάνονται οι εισαγωγές και των δύο χωρών.

- (γ) Κυκλοφορεί πιο γρήγορα το συνάλλαγμα.
- (δ) Ισοδυναμεί με αύξηση των παραγωγικών δυνατοτήτων και των δύο χωρών.
- (ε) Αυξάνονται τα έσοδα του κράτους από τους φόρους.

ii) Το Δημόσιο χρέος της χώρας είναι:

- (α) Το σύνολο των χρεών των πολιτών.
- (β) Το σύνολο των χρεών προς τις άλλες χώρες.
- (γ) Το σύνολο των χρεών του κρατικού τομέα.
- (δ) Το σύνολο των εντόκων γραμματίων.
- (ε) Τίποτα από τα παραπάνω.

iii) Αν δύο οικονομίες είναι ίδιες σ' όλα:

- (α) Το εμπόριο μεταξύ τους ωφελεί και τις δύο.
- (β) Το εμπόριο μεταξύ τους ζημιώνει και τις δύο.
- (γ) Πρέπει να έχουν εμπορικές σχέσεις μεταξύ τους.
- (δ) Πρέπει να έχουν εμπορικές σχέσεις μόνο μεταξύ τους.
- (ε) Πρέπει να έχουν εμπορικές σχέσεις με άλλες χώρες.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Αγαθό οικονομικό

Το μέσο ικανοποίησης των αναγκών του ανθρώπου.

Αγορά

Κάθε μέσο ή τρόπος πραγματο-ποίησης αγοραπωλησιών.

Αδιανέμητα Κέρδη

Το μέρος των κερδών των ανωνύμων εταιρειών που δε διανέμεται ως μέρισμα στους μετόχους, αλλά παραμένει στην επιχείρηση είτε λόγω της νομοθεσίας είτε λόγω της πολιτικής της επιχείρησης.

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.)

Η συνολική αξία σε χρηματικές μονάδες των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μια χώρα ένα συγκεκριμένο έτος.

Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (Α.ΕΘ.Π.)

Το εισόδημα που αποκτούν όλοι όσοι ζουν μέσα στη χώρα, καθώς και το μέρος του εισοδήματος που οι πολίτες της αποκτούν στο εξωτερικό και αποστέλλουν στη χώρα. Δεν περιλαμβάνεται όμως, το τμήμα του εισοδήματος που δημιουργείται μέσα στη χώρα από τους αλλοδαπούς και αποστέλλεται στο εξωτερικό.

Άμεσοι Φόροι

Οι φόροι που επιβάλλονται στο εισόδημα και την περιουσία.

Ανεργία

Η κατάσταση της οικονομίας στην οποία υπάρχουν άτομα που μπορούν και θέλουν να εργασθούν αλλά δεν βρίσκουν απασχόληση.

Αντιοικονομίες Κλίμακας

Οι λόγοι της ανοδικής πορείας του μέσου και οριακού κόστους στη μακροχρόνια περίοδο, όσο αυξάνεται το επίπεδο της παραγωγής.

Αποθέματα

Προϊόντα που έχουν παραχθεί από τις επιχειρήσεις, αλλά δεν έχουν διατεθεί στην αγορά.

Απόσβεση

Το μέρος του κεφαλαίου που έχει φθαρεί λόγω της συμμετοχής του στην παραγωγική διαδικασία.

Αποταμίευση

Η μη χρησιμοποίηση εισοδήματος για κατανάλωση.

Βραχυχρόνια περίοδος παραγωγής

Το χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο η επιχείρηση δεν μπορεί να μεταβάλει την ποσότητα ενός ή περισσότερων από τους συντελεστές που χρησιμοποιεί.

Δείκτης τιμών

Μέτρο που εκφράζει τις μεταβολές στο γενικό επίπεδο τιμών σε σχέση με το επίπεδο τιμών του έτους βάσης και εκφράζεται συνήθως ως ποσοστό.

Δημόσια Αγαθά

Αγαθά των οποίων την παραγωγή και διάθεση αναλαμβάνει το κράτος, όπως π.χ. εθνική άμυνα, δημόσια ασφάλεια.

Δημόσιος Δανεισμός

Ο δανεισμός του κράτους από διάφορες πηγές.

Διαθέσιμο εισόδημα

Το εισόδημα που έχουν στη διάθεσή τους τα μέλη μιας

οικονομίας για κατανάλωση και αποταμίευση.

Διακυμάνσεις οικονομικές

Οι συστηματικές μεταβολές της οικονομικής δραστηριότητας.

Διανεμόμενα κέρδη

Τα κέρδη που διανέμονται στους μετόχους.

Έδαφος

Παραγωγικός συντελεστής που περιλαμβάνει τη γεωγραφική έκταση γης καθώς και τις ιδιότητές της για την παραγωγή προϊόντων.

Εθνικό Εισόδημα

Το εισόδημα που δημιουργούν τα μέλη μιας οικονομίας, αλλά όχι και το πόσο έχουν στη διάθεσή τους για κατανάλωση ή αποταμίευση.

Εισοδηματική ελαστικότητα

Η αντίδραση των καταναλωτών στη ζητούμενη ποσότητα ενός αγαθού, που οφείλεται στις μεταβολές του εισοδήματός τους.

Ελαστικότητα προσφοράς

Η μέτρηση της αντίδρασης της προσφερόμενης ποσότητας των επιχειρήσεων στις μεταβολές των τιμών.

Ελαστικότητα της ζήτησης (ως προς την τιμή)

Ο βαθμός ανταπόκρισης ή αντίδρασης των καταναλωτών στις μεταβολές της τιμής.

Έμμεσοι Φόροι

Φόροι που επιβάλλονται στη δαπάνη.

Ενδιάμεσα αγαθά

Αυτά που αγοράζονται για περαιτέρω επεξεργασία και όχι τελική χρήση.

Επιδότηση κρατική

Ενισχύσεις που παρέχονται από το Κράτος σε παραγωγούς ή επιχειρήσεις.

Επιτόκιο

Είναι το χρηματικό ποσό, που πρέπει κανείς να πληρώσει, για να χρησιμοποιήσει το ποσό των εκατό δραχμών για ένα χρόνο.

Επιχείρηση

Παραγωγική μονάδα με διάφορες νομικές μορφές που λειτουργεί με σκοπό το μέγιστο κέρδος.

Εργασία

Ανθρώπινη προσπάθεια, πνευματική ή σωματική, για την παραγωγή προϊόντος.

Εργατικό σωματείο

Οργάνωση εργαζομένων με αντικειμενικό σκοπό την προώθηση των συμφερόντων των μελών της.

Θέση ισορροπίας της επιχείρησης

Η ποσότητα παραγωγής που μεγιστοποιεί το κέρδος της επιχείρησης.

Ισοζύγιο πληρωμών

Ο λογαριασμός που παρουσιάζει όλες τις συναλλαγές μιας χώρας με όλες τις άλλες χώρες σε μία περίοδο.

Καθαρό Εθνικό Προϊόν

Το προϊόν που απομένει μετά την αφαίρεση των αποσβέσεων από το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν.

Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων

Η καμπύλη που δείχνει τις μεγαλύτερες ποσότητες ενός προϊόντος που είναι δυνατόν να παραχθούν για κάθε ποσότητα ενός άλλου προϊόντος με δεδομένες τις

ποσότητες των συντελεστών της παραγωγής.

Κανονικό αγαθό

Το αγαθό του οποίου η ζήτηση αυξάνεται, όταν το εισόδημα των καταναλωτών αυξάνεται.

Κατά Κεφαλήν Πραγματικό Α.Ε.Π.

Το προϊόν που θα αντιστοιχούσε σε κάθε κάτοικο μιας οικονομίας, αν η διανομή ήταν ίση.

Κατώτερο αγαθό

Το αγαθό του οποίου η ζήτηση μειώνεται, όταν το εισόδημα των καταναλωτών αυξάνεται.

Κεφάλαιο υλικό

Προϊόντα που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή άλλων προϊόντων.

Κόστος Ευκαιρίας ή Εναλλακτικό

Η απώλεια της ευκαιρίας να αποκτηθεί ένα αγαθό, γιατί οι ίδιοι συντελεστές με τους οποίους μπορούσε να παραχθεί έχουν χρησιμοποιηθεί εναλλακτικά για την παραγωγή κάποιων άλλων.

Κόστος Μέσο

Το κατά μονάδα κόστος ενός αγαθού.

Κόστος Μεταβλητό

Οι δαπάνες που καταβάλλονται για τους μεταβλητούς συντελεστές, των οποίων η ποσότητα μεταβάλλεται καθώς μεταβάλλεται η ποσότητα του παραγόμενου προϊόντος.

Κόστος Οριακό

Ο ρυθμός με τον οποίο μεταβάλλεται το συνολικό κόστος, όταν μεταβάλλεται η παραγωγή κατά μια μονάδα.

Κόστος Σταθερό

Οι δαπάνες που καταβάλλονται για τους σταθερούς συντελεστές. Αυτό δεν μεταβάλλεται καθώς μεταβάλλεται η ποσότητα του παραγόμενου προϊόντος.

Κόστος Συνολικό

Το άθροισμα του μεταβλητού και σταθερού κόστους.

Μακροοικονομική Θεωρία

Το τμήμα της οικονομικής θεωρίας που εξετάζει τα οικονομικά προβλήματα ως ένα σύνολο αλληλοεξαρτώμενων μεγεθών.

Μακροχρόνια Περίοδος Παραγωγής

Το χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο η επιχείρηση μπορεί να μεταβάλλει τις ποσότητες όλων των παραγωγικών συντελεστών.

Μεταβιβαστικές Πληρωμές

Η μεταβίβαση αγοραστικής δύναμης με τη μορφή συντάξεων, υποτροφιών, επιδομάτων, τα οποία δεν αποτελούν αμοιβή για τη συμμετοχή σε παραγωγική διαδικασία.

Μικροοικονομική Θεωρία

Το τμήμα της οικονομικής θεωρίας που εξετάζει τη συμπεριφορά και τη δραστηριότητα των ξεχωριστών μονάδων μιας οικονομίας.

Μονοπωλιακός ανταγωνισμός

Μορφή αγοράς ενός αγαθού, στην οποία υπάρχει μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων που παράγουν σχετικά διαφοροποιημένο προϊόν χωρίς το στοιχείο της αλληλεξάρτησης.

Μονοπώλιο

Μορφή αγοράς ενός αγαθού, στην οποία υπάρχει

μια μόνον επιχείρηση που το παράγει και το προσφέρει.

Νομισματική - πιστωτική πολιτική

Σύνολο μέτρων που παίρνει η Κεντρική Τράπεζα και έχουν σκοπό να μεταβάλουν την ποσότητα χρήματος που κυκλοφορεί και το επιτόκιο.

Νόμος Ζήτησης

Όταν η τιμή ενός αγαθού μειώνεται, αυξάνεται η ζητούμενη ποσότητα, και, όταν η τιμή του αυξάνεται, τότε μειώνεται η ζητούμενη ποσότητα.

Νόμος Προσφοράς

Σύμφωνα μ' αυτόν, όταν αυξάνεται η τιμή, αυξάνεται και η προσφερόμενη ποσότητα και αντίστροφα, όταν μειώνεται η τιμή, μειώνεται και η προσφερόμενη ποσότητα.

Νόμος της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης

Δηλώνει ότι στη βραχυχρόνια περίοδο Παραγωγής, δηλαδή στην περίοδο που υπάρχει ένας τουλάχιστον σταθερός παραγωγικός συντελεστής, υπάρχει ένα σημείο μέχρι το οποίο η διαδοχική προσθήκη ίσων μονάδων του μεταβλητού συντελεστή δίνει συνεχώς μεγαλύτερες αυξήσεις στο συνολικό προϊόν και πέρα από το οποίο κάθε διαδοχική ίση αύξηση του μεταβλητού συντελεστή θα δίνει όλο και μικρότερες αυξήσεις στο συνολικό προϊόν, δηλαδή το οριακό προϊόν του μεταβλητού συντελεστή αρχικά αυξάνεται και μετά μειώνεται.

Οικονομίες Κλίμακας

Ο λόγος της καθοδικής πορείας του μέσου και οριακού κόστους στη μακροχρόνια Περίοδο όσο αυξάνεται η παραγωγή.

Ολιγοπώλιο

Μορφή αγοράς ενός αγαθού, στην οποία υπάρχει μικρός αριθμός επιχειρήσεων που το παράγουν με κύριο χαρακτηριστικό την έντονη αλληλεξάρτησή τους.

Οριακή πρόσοδος

Το επιπλέον έσοδο από την πώληση μιας επιπλέον μονάδας προϊόντος.

Παραγωγή

Η διαδικασία με την οποία οι διάφοροι παραγωγικοί συντελεστές μετασχηματίζονται σε αγαθά χρήσιμα για τον άνθρωπο.

Πλεονάζουσα προσφορά (πλεόνασμα)

Η ζητούμενη ποσότητα ενός αγαθού είναι μικρότερη από την προσφερόμενη ποσότητα.

Πληθωρισμός

Η συνεχής άνοδος του γενικού επιπέδου των τιμών.

Πλήρης ανταγωνισμός

Μορφή αγοράς ενός αγαθού, στην οποία υπάρχει μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων που το παράγουν.

Προεξοφλητικό επιτόκιο

Το επιτόκιο με το οποίο γίνεται προεξόφληση μιας συναλλαγματικής από την Κεντρική Τράπεζα.

Προϊόν μέσο

Ο λόγος του συνολικού προϊόντος προς τις μονάδες του μεταβλητού συντελεστή.

Προϊόν οριακό

Η μεταβολή που επέρχεται στο συνολικό προϊόν, όταν μεταβάλλεται ο μεταβλητός συντελεστής κατά μια μονάδα.

Προϊόν συνολικό

Η ποσότητα του προϊόντος που παράγεται όταν οι ποσότητες όλων των άλλων συντελεστών παραμένουν σταθερές και μεταβάλλεται μόνο η ποσότητα του συντελεστή που μας ενδιαφέρει.

Πρόσοδος

Έσοδα.

Ρευστά διαθέσιμα

Απόθεμα χρημάτων που οφείλει να κρατάει η εμπορική τράπεζα στο ταμείο της.

Στασιμοπληθωρισμός

Η ταυτόχρονη παρουσία πληθωρισμού και στασιμότητας της οικονομίας.

Συμπληρωματικά αγαθά

Δύο ή περισσότερα αγαθά ονομάζονται συμπληρωματικά, όταν η κατανάλωση του ενός απαιτεί και την κατανάλωση του άλλου για την ικανοποίηση μιας ανάγκης.

Συνάλλαγμα

Οι νομισματικές μονάδες άλλης χώρας.

Συναλλάγματος τιμή

Η ποσότητα των Ευρώ που απαιτούνται για την αγορά μιας μονάδας του ξένου νομίσματος.

Συνθήκη ισορροπίας της επιχείρησης

Η ισότητα οριακής προσόδου και οριακού κόστους.

Συντελεστής παραγωγής

Η εργασία, το έδαφος και το κεφάλαιο όταν χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία.

Τελικά αγαθά

Αυτά που αγοράζονται για τελική χρήση και όχι για παραπέρα μετασχηματισμό.

Τιμή ισορροπίας

Είναι η τιμή στην οποία η ζητούμενη ποσότητα για ένα αγαθό είναι ίση με την προσφερόμενη ποσότητα.

Υπερβάλλουσα ζήτηση (έλλειμμα)

Η ζητούμενη ποσότητα ενός αγαθού είναι μεγαλύτερη από την προσφερόμενη ποσότητα.

Υποκατάστατα αγαθά

Δύο ή περισσότερα αγαθά ονομάζονται υποκατάστατα, όταν το ένα μπορεί να χρησιμοποιηθεί αντί του άλλου, για να ικανοποιήσει την ίδια ανάγκη.

Φορολογική βάση

Το εισόδημα (η περιουσία, ή η δαπάνη) του φορολογουμένου επί του οποίου επιβάλλεται ο φόρος.

Φορολογικός συντελεστής

Το ποσοστό με το οποίο φορολογείται το εισόδημα (η περιουσία ή η δαπάνη).

Φόρος

Χρηματικό ποσό που οι πολίτες είναι υποχρεωμένοι να καταβάλλουν στο Δημόσιο χωρίς ειδική αντιπαροχή.

Χρήμα

Οτιδήποτε γίνεται αποδεκτό ως μέσο ανταλλαγής από τα άτομα μιας κοινωνίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 2ου ΤΟΜΟΥ

Κεφάλαιο 6ο,

Μορφές αγοράς 6

Κεφάλαιο 7ο,

Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν 48

Κεφάλαιο 8ο,

Το τραπεζικό σύστημα 83

Κεφάλαιο 9ο,

Οικονομικές διακυμάνσεις - Πληθωρισμός - Ανεργία.. 101

Κεφάλαιο 10ο,

Τα δημόσια οικονομικά 121

Κεφάλαιο 11ο,

Διεθνείς οικονομικές σχέσεις - Ευρωπαϊκή Ένωση -
Ελληνική οικονομία 137

Γλωσσάριο 157

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.